

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

RAIMONDA JASAITYTĖ

NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMAS
SVEIKATOS POLITIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
dr. Gintarė Petronytė

VILNIUS, 2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMAS
SVEIKATOS POLITIKOJE

Sveikatos politikos ir vadybos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L22004

Vadovė

_____ dr. Gintarė Petronytė
2015 -

Recenzentas

2015

Atliko

SPVmns3-01 gr. stud.

_____ Raimonda Jasaitytė
2015 -

VILNIUS, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ POLITINIO DALYVAVIMO TEORINĖ ANALIZĖ.....	10
1.1. Viešosios politikos ir politinio dalyvavimo samprata	10
1.2. Nevyriausybinių organizacijų politinio dalyvavimo ir bendradarbiavimo su valdžios institucijomis ypatumai	18
2. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO SVEIKATOS POLITIKOJE YPATUMAI LIETUVOJE.....	24
2.1. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje teisinis reglamentavimas	24
2.2. Nevyriausybinių organizacijų veikla ir dalyvavimas sveikatos politikoje	30
3. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO SVEIKATOS POLITIKOJE VERTINIMAS (KOKYBINIS TYRIMAS).....	48
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	48
3.2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas	51
3.2.1. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje	51
3.2.2. Nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su kitomis institucijomis	58
3.2.3. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės	64
3.2.4. Kliūtys, ribojančios nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje	72
IŠVADOS.....	75
REKOMENDACIJOS	76
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	77
ANOTACIJA.....	86
ANNOTATION.....	87
SANTRAUKA	88
SUMMARY	89
PRIEDAS	91

LENTELĖS

1 lentelė. Veiksniai, lemiantys trečiojo sektoriaus įtaką politikos procesui.....	35
2 lentelė. Nevyriausybinės organizacijos pagal teisinę formą 2002 – 2011 m. Lietuvoje.....	42
3 lentelė. Nevyriausybių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje formos.....	51
4 lentelė. Nevyriausybių organizacijų atstovų dalyvavimo darbo grupėse vertinimas.....	53
5 lentelė. Nevyriausybių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygis.....	55
6 lentelė. Bendradarbiavimo tarp Sveikatos apsaugos ministerijos ir nevyriausybių organizacijų sąlygos.....	59
7 lentelė. Nevyriausybių organizacijų bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis formos.....	62
8 lentelė. Nevyriausybių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikos formavime ir įgyvendinime.....	65
9 lentelė. Nevyriausybių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje sąlygos.....	66
10 lentelė. Nevyriausybių organizacijų koalicijų dalyvavimas sveikatos politikoje.....	68

PAVEIKSLAI

1 pav. Teorinė politinio dalyvavimo schema.....	15
---	----

SANTRUMPOS

ES – Europos sąjunga

ET – Europos Taryba

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

JTO – Jungtinių Tautų Organizacija

LR – Lietuvos Respublika

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

PSO – Pasaulio sveikatos organizacija

SAM – Sveikatos apsaugos ministerija

TLK – Teritorinės ligonių kasos

VLK – Valstybinė ligonių kasa

VšĮ – Viešoji įstaiga

ĮVADAS

Temos aktualumas. Pacientus atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje yra laikomas vienu iš pilnavertę sveikatos apsaugą užtikrinančių veiksnių.¹ Pasaulio sveikatos organizacija (toliau – PSO) atkreipė dėmesį į visų sveikatos priežiūros sistemos dalyvių svarbą, įgyvendinant bendrus sveikatos priežiūros tikslus.² Modernioje sveikatos priežiūros sistemoje turėtų būti sukurtos sąlygos lygiaverčiam bendradarbiavimui bei aktyviai suinteresuotųjų (asmenų, grupių, organizacijų) veiklai, kuriant sveikatinimo programas, bendradarbiaujant su pacientais ir sveikatos priežiūros specialistais, ugdant pacientų atsakomybę už savo sveikatą.³ Europos Tarybos Ministrų komitetas, vertindamas nevyriausybinių organizacijų bendravimą tarp skirtingų visuomenės segmentų ir valdžios institucijų, o taip pat įsitraukimą į teisės ir viešosios politikos pokyčių iniciavimą pažymėjo, kad pasinaudojant valstybiniais ir kitais mechanizmais, visais lygmenimis turėtų būti skatinamas veiksmingas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas vystant dialogą ir konsultacijas viešosios politikos tikslų formulavimo ir sprendimų klausimais. Tokiu dalyvavimu turėtų būti užtikrinamas laisvas piliečių nuomonių visuomenės funkcionavimo klausimais reiškimas. Šiam dalyvavimui ir bendradarbiavimui turėtų būti sudaromos sąlygos užtikrinant tinkamą oficialios informacijos sklaidą ar galimybę ja pasinaudoti.⁴

Aktyvus Lietuvos nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas, atstovaujant pacientų interesus sveikatos politikos formavimo ir įgyvendinimo procesuose reikšmingas, nes priimti sveikatos politikos sprendimai tiesiogiai turi įtakos suinteresuotųjų grupėms, tarp jų pacientams. Nevyriausybinių organizacijų įtraukimas į sveikatos politikos sprendimų priėmimo procesus padeda užtikrinti, jog suformuota politika atitiks pacientų poreikius.⁵

Nevyriausybinės organizacijos sukuria sąlygas piliečiams dalyvauti valstybės valdyme, užtikrinant demokratijos, laisvos ir atviros visuomenės principų įgyvendinimą. Lietuvoje turi būti kuriamos sąlygos skatinti nevyriausybinių organizacijų sektoriui partneriškai bendradarbiauti vykdant viešosios politikos plėtrą ir viešojo administravimo reformas. Tokiu būdu didėja aktyvių piliečių ir nevyriausybinių organizacijų vaidmuo valstybės valdyme, kartu prisidedant prie korupcijos apraiškų mažinimo viešajame sektoriuje bei politikų ir valstybės tarnautojų

¹ Lewis, David and Kanji, Nazneen. *Non-Governmental Organizations and Development*. London: Routledge, 2009.

² World Health Organization. *The role of civil society in health*. 2001. Žiūrėta 2015 07 20.

http://www.who.int/civilsociety/documents/en/alliances_en.pdf?ua=1.

³ EU Council. *Recommendation (2000) No. 5 on development of structures for citizen and patient participation in the decision making process affecting health care*. EU Documents. 2000.

⁴ „Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. CM/REC (2007)14 dėl nevyriausybinių organizacijų teisinio statuso Europoje“. Žiūrėta 2015 09 21. <http://www.socmin.lt/lt/neyvriausybinu-organizaciju-sektorius/teises-aktai-845.html>.

⁵ International Alliance of Patients' Organizations. *Guidelines for Patient Involvement*. 2009.

atskaitomybės didinimo prieš kiekvieną visuomenės narį.⁶ Tam, kad sveikatos priežiūros sistemos paslaugos labiau atlieptų pacientų ar visuomenės poreikius, reikalingas pacientų, kaip pagrindinių suinteresuotųjų, įsitraukimas saugant sveikatą ar pasirenkant gydymą.⁷ Nevyriausybinių organizacijos, ypač atstovaujančios sergančiuosius lėtinėmis ligomis, galėtų vaidinti reikšmingą vaidmenį jiems įsitraukiant į sveikatos priežiūros sistemą, o taip pat padėti pacientams, teikdamos informaciją ir veidamos kaip tarpininkas tarp pacientų ir sveikatos priežiūros specialistų.⁸

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. vasario 7 d. nutarime Nr. 171 „Dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012 – 2020 metų programos patvirtinimo“ nurodoma, kad „teisės aktai užtikrina visuomenei galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose tiek valstybės, tiek savivaldybių lygiu, tačiau visuomenė negali aktyviai ja pasinaudoti dėl pilietinės atsakomybės, lyderystės kompetencijų, žinių ir informacijos, reikalingos dalyvauti viešojo valdymo procesuose, stokos. Viešojo valdymo institucijos neatlieka sisteminių visuomenės dalyvavimo viešojo valdymo procesuose stebėjimų ir veiksmingumo vertinimų.“ Šia programa siekiama skatinti visuomenę, ypač nevyriausybines organizacijas ir vietas bendruomenes, dalyvauti viešojo valdymo procesuose, taip pat didinti viešojo valdymo proceso efektyvumą, siekiant atliepti visuomenės poreikius, o strateginiu tikslu siekiama „užtikrinti visuomenės poreikius atitinkančios viešosios politikos nustatymą, formavimą ir efektyvų įgyvendinimą: didinti viešojo valdymo procesų atvirumą ir skatinti visuomenę aktyviai juose dalyvauti, teikti geros kokybės administracines ir viešąsias paslaugas, stiprinti strateginio mąstymo gebėjimus viešojo valdymo institucijose ir gerinti jų veiklos valdymą“.⁹ Galima teigti, jog suinteresuotoms grupėms, darančioms įtaką viešosios politikos procesui, sudaromos sąlygos įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus.

LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintos nevyriausybinių organizacijų, dalyvaujančių sveikatos stiprinimo veikloje, skatinimo programos pagrindiniu tikslu yra įvardinamas siekis skatinti nevyriausybines organizacijas aktyviai dalyvauti formuojant bei įgyvendinant sveikatos politiką, gerinant visuomenės informuotumą, skleidžiant informaciją apie sveiką gyvenseną, profilaktines programas ir kitas su sveikatos stiprinimu susijusias veiklos sritis.¹⁰

Temos naujumas. Lietuvoje pacientus atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje mažai analizuota sritis. Plačiau tyrinėta nevyriausybinių

⁶ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis.“ 2006. Žiūrėta 2015 06 11: http://www.3sektorius.lt/forum9/lt/docs/researches/lietuvos_nevyriausybiniu_organizaciju_bendradarbiavimas_su_valstybes_ir_savivaldybiu_institucijomis_bei_istaigomis.pdf.

⁷ Coulter, Angela, Parsons, Suzanne and Askham, Janet. *Where are the patients in decision-making about their own care?* Copenhagen: World Health Organization, 2008.

⁸ European Commission. Eurobarometer Qualitative Study. *Patient involvement*. Aggregate Report, 2012.

⁹ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012 – 2020 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 22, nr. 1009 (2012).

¹⁰ „Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl nevyriausybinių organizacijų, dalyvaujančių sveikatos stiprinimo veikloje, skatinimo programos patvirtinimo“. Žiūrėta 2015 02 06. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0fb2eca09a2111e499beb9b939badf67>.

organizacijų veikla ir jų vaidmuo (Šilinskytė, 2013. Žiliukaitė, 2012, Žalimienė ir Rimšaitė, 2007)^{11, 12, 13}, politinis dalyvavimas (Imbrasaitė, 2002)¹⁴, individuali dalyvavimo motyvacija (Tijūnaitienė ir Balčiūnas, 2010)¹⁵.

Lietuvoje tampa aktuali nepakankamo nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje problema. „Šiuo metu nevyriausybines organizacijas Lietuvoje veikia beveik visose socialinės veiklos sferose, tačiau aktyvesnė nevyriausybinių organizacijų veikla tik prasideda. Lietuvos nevyriausybiniis sektorius stokoja lėšų ir organizacinio pajėgumo. Nepakankamai reglamentuoti, silpni nevyriausybinių organizacijų ir valstybinio sektoriaus ryšiai“¹⁶. Atliktas tyrimas leis įvertinti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes, jų vaidmenį formuojant ir įgyvendinant sveikatos politiką.

Tyrimo objektas: nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje.

Tyrimo dalykas: nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje vertinimas.

Darbo tikslas: išanalizuoti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti teises nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje prielaidas.
2. Išanalizuoti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygį.
3. Ištirti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes.
4. Nustatyti kliūtis, ribojančias nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros, teisės aktų ir kitų dokumentų analizė. Literatūros paieška buvo atliekama duomenų bazėse: EBSCOhost, MEDLINE, ICPSR. Paieškos žodžiai: *health policy, political participation of non government organisations, political involment of non government organisations*. Mokslinės literatūros analizės ir jos apibendrinimo metodas buvo taikytas analizuojant nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuojančius teisės aktus bei dokumentus, mokslinius straipsnius, atliktas apžvalgas bei analizes.

¹¹ Šilinskytė, Aušra. „Nevyriausybinių organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 12, nr. 2 (2013): 326–338.

¹² Žiliukaitė, Rūta. „Quantitative growth of the NGO sector in Lithuania: when the number of organizations increases without significant effects on participation level“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1, nr. 30 (2012): 242-257.

¹³ Žalimienė, Laimutė ir Rimšaitė, Eglė. „Nevyriausybinių organizacijų metamorfozės – nuo labdaringos pagalbos vargšams XVIII amžiuje iki socialinių paslaugų rinkos dalyvio šiuolaikinėje visuomenėje“. *Socialinis darbas* 6, nr. 1 (2007): 83–95.

¹⁴ Imbrasaitė, Jūratė. „Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2 (2002): 81-89.

¹⁵ Tijūnaitienė, Rigita, ir Balčiūnas, Sigitas. „Individualistic Motivation of Citizens Participating in Civil Society Organizations“. *Inžinerinė ekonomika* 21, nr. 4 (2010): 408-416.

¹⁶ „Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl nevyriausybinių organizacijų, dalyvaujančių sveikatos stiprinimo veikloje, skatinimo programos patvirtinimo“.

- Pusiau struktūrizuoto interviu metodas. Metodas pasirinktas siekiant įvertinti nevyriausybinių organizacijų atstovų nuomonę apie nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje.
- Kokybinis turinio (*angl. content*) analizės metodas, leidžiantis remiantis analizuojamu tekstu, formuoti išvadas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje analizuojamas nevyriausybinių organizacijų politinis dalyvavimas, jų bendradarbiavimo su valdžios institucijomis ypatumai, o taip pat nevyriausybinių organizacijų veikla, teisinis reglamentavimas ir dalyvavimas sveikatos politikoje. Antroje dalyje vertinamas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygis, dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės ir kliūtys.

1. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ POLITINIO DALYVAVIMO TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Viešosios politikos ir politinio dalyvavimo samprata

Viešosios politikos sampratą tikslinga pradėti analizuoti nuo ši terminą sudarančių žodžių reikšmių paaiškinimo. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiami žodžio „viešas“ apibrėžimai: „visiems skirtas, visuomenės naudojamas“; „atviras, visiems žinomas, prieinamas, neslaptas“¹⁷, tačiau šie apibrėžimai viešosios politikos kontekste aktualūs iš dalies – nagrinėjant sąlytį su visuomene ir informacijos prieinamumu.

Tarptautinių žodžių žodyne terminas politika apibrėžiamas kaip „valstybės reikalų tvarkymo teorija ir praktika, o taip pat visuomenės grupės, partijos veikla, kurios tikslas – legaliai užimti ir išlaikyti valstybės valdžią“¹⁸. Šiame apibrėžime nurodoma, jog politika yra tiesiogiai susijusi su valstybės reikalais bei suinteresuotųjų dalyvavimu veikloje, siekiant užimti tam tikras pozicijas apibrėžtu laikotarpiu. Politologijos žodyne – žinyne terminas politika apibrėžiamas kaip „valstybės reikalų tvarkymo teorija ir praktika; organizuota, su klasių, nacijų valstybių, jų grupuočių, pasaulinių sistemų tarpusavio santykiais susijusi žmonių veikla, kuria siekiama paimti, išlaikyti valstybinę valdžią ir ją panaudoti valstybiniam reikalams tvarkyti, valstybinio valdymo formoms, uždaviniams ir turiniui nustatyti, tarptautinei galiai stiprinti, valstybės reikalų tvarkymo teorija ir praktika“, be to, aiškinant politikos terminą nurodoma, jog „politika yra visuomenę organizuojanti, reguliuojanti ir kontroliuojanti sritis, todėl ji yra santykinai savarankiška ir nepriklausoma nuo ekonomikos, ideologijos, kultūros, teisės ir kitų sričių“¹⁹. Pasak Parsons, politika (*angl. policy*) – tai „mėginimas apibrėžti ir struktūrizuoti racionalų pagrindą veiklumui arba neveiklumui“. Be to, politika apima tam tikros veiklos srities įvardijimą, bendro tikslo arba siekiamos padėties išraišką, specifinius siūlymus, valdžios sprendimus, formalų sankcionavimą, programą, išeią, rezultatą, teoriją arba modelį ir procesą.²⁰

Politikos mokslų žodyne nurodoma, jog politika yra „universalus visuomenės organizavimo būdas, reguliavimo sistema, kuria siekiama palaikyti tvarką, vidinio ir išorinio pasaulio stabilumą reguliuojant konfliktus“. Be to, politika apibrėžiama kaip „galia, derybomis arba susitarimais grindžiama veikla, kuri atsiranda tada, kai žmonės ima veikti kartu. Reikalinga dėl to, kad yra nepritekliai, objektyviai atsirandanti natūrali ir socialinė žmonių nelygybė. Reguluodama žmonių santykius, remiasi teise, dorovės normomis, prievartos institutais. Gali būti suprantama statiškai –

¹⁷ Keinys, Stasys. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.

¹⁸ Svetikienė, Dovilė. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2013.

¹⁹ Rakučevičius, Romaldas. *Politologijos žodynas – žinynas*. Vilnius: Žygimantų spaustuvė, 2003.

²⁰ Parsons, Wayne. *Viešoji politika. Politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

kaip valstybės institucijų veikla, ir dinamiškai – kaip nuolatinis, nenutrūkstantis procesas.“ Šiame žodyne terminas „viešoji politika“ apibrėžiamas, kaip „tam tikras vyriausybės veiksmų kursas arba planas spręsti tam tikras problemas ar siekti tikslų. Tai apima viešosios politikos turinį ir procesą, nagrinėjami įvairūs formalūs ir neformalūs veikėjai, veikiantys įvairiais valdymo lygiais. Skiriamos kelios formos: perskirstymo, paskirstymo, reguliavimo. Gali reikšti tam tikrą vertikalią ar horizontalią viešosios politikos sritį.“²¹ Šiame apibrėžime nurodomos viešosios politikos ribos, jos kryptingumas, formos. Be to, viešoji politika apibrėžiama kaip „valstybės valdžios institucijų ir tarnybų autoritetiniai veiksmai, kuriais priimami nacionalinių arba bendrųjų / kolektyvinių problemų sprendimai, užtikrinantys jų įgyvendinimą.“²²

Pasak Krupavičiaus, „pati viešosios politikos samprata suponuoja, kad egzistuoja tam tikra gyvenimo sritis, kuri nėra privati ir vien tik individuali, o egzistuoja tam tikrų bendrų interesų valdos“, be to pabrėžiamas viešosios politikos pasiekiamumas, prieinamumas visuomenei ir jos dinamiškumas, kaip kontrastas nacionaliniams interesams, kurie yra pastovūs, tačiau svarbūs, nes funkcionuoja kaip principiniai orientyrai. Demokratijoje viešoji politika funkcionuoja kaip rezultatas, gautas suderinus konfliktus ir pasiekus kompromisą.²³ Viešoji politika gali būti suvokiama kaip pagrįstai bei argumentuotai priimamai svarūs vyriausybės sprendimai ir jų įgyvendinimas. Žvelgiant iš institucinės pozicijos viešajai politikai priskiriama įstatymų bei teisės aktų leidyba, vykdomosios valdžios dekretų ir administracinių potvarkių priėmimas, vykdymo kontroliavimas. Viešoji politika, funkcinio požiūrio aspektu, aprėpia ne tik vyriausybės vykdomą veiklą ir jos rezultatus, bet ir „visuomenės reikalavimų sistemą“, be to, viešoji politika, dėl įvairių įtakojančių veiksnių, apibrėžiama kaip dinamiškas, kintantis reiškinys. Jai įtakos turi besikeičianti pasaulinė politika, istorinis laikotarpis, politinių jėgų persvara ir tarptautiniu, ir valstybės lygiu, vykstančios krizės, pokyčių procesai.²⁴ Šie veiksniai turi įtakos viešajai politikai skirtingu mastu, be to didėja tarptautinės aplinkos įtaka, kai tampa reikalingas analogiškų problemų sprendimas tuo pačiu metu skirtingose valstybėse.

Viešoji politika remiasi įstatymais, vyriausybės veiksmais, finansavimo prioritetais, taisyklėmis, atspindinčiomis kultūrinės idėjas ir visuotinai priimtomis taisyklėmis, todėl paprastai ji apibrėžiama kaip sistema įstatymų, reguliavimo priemonių, veiksmų krypties ir finansavimo prioritetų, atsižvelgiant į vyriausybinių institucijų ar jų atstovų numatytas gaires. Viešosios politikos formavimui reikšmingi suinteresuoti asmenys ar grupės, kurie stengiasi daryti įtaką formuodami politiką savo naudai. Taip pat svarbi teisė, kuri bendrąja prasme apima konkrečius teisės aktus bei

²¹ Jankauskas, Algimantas. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2007.

²² Navagrockienė, Jūratė. *Politikos mokslų pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.

²³ Krupavičius, Algis ir Lukošaitis, Alvidas. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.

²⁴ Navagrockienė, „*Politikos mokslų pagrindai*,“ 159.

plačiau apibrėžtą konstitucinę ir tarptautinę teisę.²⁵ Pastebėtina, jog visuomenė pasižyminti pilietiškumu yra reikšminga viešosios politikos dalis ir ji reikalinga veiksmingam viešosios politikos procesui vykti.

LR Vyriausybės 2012 m. vasario 7 d. nutarime Nr. 171 „Dėl Viešojo valdymo tobulinimo 2012 – 2020 metų programos patvirtinimo“ pažymima, kad „viešojo politika – valdymo sprendimais išreikšta suderinta viešojo valdymo institucijų ir visuomenės valia visuomenei ir visai valstybei svarbiems klausimams ir problemoms spręsti“.²⁶ Kituose, įvairių institucijų priimtuose teisės aktuose, viešosios politikos terminas nėra plačiai apibrėžiamas. Pavyzdžiui, 2015 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakyme Nr. 1V-527 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2015 m. kovo 6 d. įsakymo Nr. 1V-164 „Dėl Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos prioritetų įgyvendinimo priemonių įgyvendinimo plano ir nacionalinių stebėsenos rodiklių skaičiavimo aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, tarp remiamų veiklų minima „atskirų viešosios politikos sričių valdymo procesams (t. y. planavimui, organizavimui, koordinavimui, įgyvendinimui, stebėsenai, vertinimui) gerinti reikalingų priemonių (įrankių) kūrimas, tobulinimas, diegimas, projekto metu sukurtų inovatyvių priemonių (įrankių) išbandymas“ – tai leidžia nustatyti teisės akte išskirtus atskirus viešosios politikos sričių valdymo procesus.²⁷

Pasak Lane, viešosios politikos kūrimo modeliai padeda išsiaiškinti, suprasti, interpretuoti ir tvarkyti duomenis apie viešosios institucijos sprendimų priėmimą, taip pat jie turi atitikti tokius kriterijus kaip dedukcijos galia, klaidingumas, patvirtinimo laipsnis, dermė, paprastumas ir praktinis naudingumas. Viešosios politikos kūrimo modeliai gali būti: demografinis požiūris; inkrementalizmas; racionalus sprendimų priėmimas; šiukšliadėžės modelis; mokesčių politikos kūrimas; kolektyvinio pasirinkimo teorija; viešojo pasirinkimo modeliai. Remiantis demografiniu požiūriu, politika kuriama kaip aplinkos atspindys. Šis požiūris taikomas analizuojant vietinę ir regioninę valdžią, tačiau netinkamas vertinti nacionalinę vyriausybių politiką. Politikos kūrimo modelyje (inkrementalizmas) politika yra laikoma savo pačios funkcija laiko atžvilgiu, integruota kaip išplėtoje sprendimų teorijoje, susidedančioje iš daugelio teiginių apie vertybes, pažinimą ir koordinavimą. Šio modelio silpnoji vieta yra priaugio sąvokos interpretavimas, kaip kliūtis modelio dedukcijos galiai ir patvirtinimo laipsniui. Nors racionalaus sprendimų priėmimo modelio

²⁵ Kilpatrick, Dean. *Definitions of Public Policy and the Law*. Žiūrėta 2015 03 11. <https://www.musc.edu/vawprevention/policy/definition.shtml>.

²⁶ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012 – 2020 metų programos patvirtinimo.“

²⁷ „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2015 m. kovo 6 d. įsakymo Nr. 1V-164 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos prioritetų įgyvendinimo priemonių įgyvendinimo plano ir nacionalinių stebėsenos rodiklių skaičiavimo aprašo patvirtinimo“ pakeitimo.“ Žiūrėta 2015 04 06. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/82492d401f1b11e586708c6593c243ce>.

silpnybė yra gana žemas patikimumo laipsnis, tačiau racionalus sprendimų priėmimas pasižymi nuoseklia ir integruota įvertinimo funkcija, plačiu žinių apie alternatyvas ir aplinką apėmimu bei paprastų taisyklių sprendimams naudojimu. Šiukšliadėžės modelis buvo labiausiai paplitęs sprendimų priėmimo įvairių tipų organizacijose, ypač valstybinėse. Šio modelio aiškus teorinis pagrindimas, tačiau dedukcinės galios stoka lemia mažesnę jo naudojimą. Kolektyvinio pasirinkimo teorija pagrįsta tikslų ar funkcijos pasirinkimu, kaip viešosios politikos kūrimo pagrindu. Kolektyvinio pasirinkimo mechanizmai taikomi viešojo sektoriaus sprendimų priėmimo sistemoje įvairiais lygmenimis ir įvairiose pasirinkimo situacijose dalyvaujantys individai gali keistis, atsižvelgiant į referendumo, komiteto, savivaldybės ar parlamento sprendimus. Be to demokratinėje visuomenėje viešoji politika kuriama nuo tam tikros socialinės padėties individų užsakymų kaupimo mechanizmo link socialinio sprendimo. Viešojo pasirinkimo modeliai yra paprasti, jų didelė dedukcinė galia, tačiau būdinga „savanaudiškumo aksioma“ nagrinėjant visuomenės veikėjų motyvus. Šie įvairūs sprendimo modeliai pagal modelių apibūdinimo metakriterijus vertinami skirtingai, o tarp kai kurių racionalaus pasirinkimo modelių ir realistinio dabartinės politikos kūrimo supratimo egzistuoja labai didelis skirtumas.²⁸

Politinis dalyvavimas yra platus terminas, aprėpiantis daugelį skirtingų veiksmų, tačiau pažymėtina tai, jog daugelis autorių politinį dalyvavimą sieja su demokratija, nors kai kurie naudoja plačiau – taikydami jį visoms politinėms sistemoms. Be to, politinis dalyvavimas yra suprantamas kaip bet kokia veikla, kuri formuoja, daro poveikį politikos sferai arba yra su ja susijusi.²⁹ Pasak Tijūnaitienės ir Damkuvienės, dalyvavimo samprata suvokiama pakankamai plačiai ir apima intervalą „nuo veiklos, sietinos su viena sritimi, ar piliečių nuomonės išklausymo, iki 2000 m., kai nuo minėtų metų vis labiau koncentruojamasi į savanorišką bendruomeninę veiklą nei į įtakos darymą priimant sprendimus, teikiant paslaugas ir pan.“, taip pat autorės pabrėžia, kad „pastaruosiu metu dalyvavimas suprantamas kaip pilietinis dalyvavimas, kuris neretai apima susipynusį socialinį ir politinį dalyvavimą, nes demokratinio decentralizavimo kontekste šie du minėti aspektai yra vis labiau susiję platesne dalyvavimo kaip pilietiškumo sąvoka“.³⁰ Riekašius, apibendrinamas politinio dalyvavimo apibrėžimą, jį įvardina kaip savanorišką piliečių veiklą, kuri yra nukreipta į vyriausybę arba politiką plačiąja prasme, bei pastebi, jog „galimybė piliečiams savanoriškai dalyvauti sprendimų formulavimo, priėmimo ir įgyvendinimo procesuose visuose politinės sistemos lygiuose leidžia kalbėti apie tai, jog konkretus politinis režimas yra demokratinis.“³¹ Be to, svarbu

²⁸ Lane, Jan Erik. *Viešasis sektorius. Sąvokos, modeliai ir požiūriai*. Vilnius: Margi raštai, 2001.

²⁹ *Political Culture and Public Opinion. Political Participation*. Žiūrėta: <http://www.sparknotes.com/us-government-and-politics/political-science/political-culture-and-public-opinion/section4.rhtml>.

³⁰ Tijūnaitienė, Rigita ir Damkuvienė, Milda. Visuomenės dalyvavimo koncepcijos: teorinė prieiga. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1, nr. 17 (2010): 125-132.

³¹ Riekašius, Remigijus. *Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011.

paminėti, kad politinis dalyvavimas gali padidinti piliečių žinias ir kompetenciją specifiniais klausimais, klausimais apie politinio proceso esmę ir net jų pačių, kaip piliečių, teises.³²

Dalyvavimas politikoje plačiąją prasme, gali būti suprantamas kaip visi politinės sistemos dalyvių veiksmai, kuriuos atliekant bandoma veikti politikos rezultatus. Siauresnė samprata, kai dalyvavimu politikoje laikoma piliečių veikla, kuria jie užsiima laisvai ir tikslingai, siekdami skirtingais politikos sistemos lygiais veikti priimamus sprendimus. Kontroluojamas dalyvavimas politikoje, iki tam tikro nustatyto lygio, galimas šiuolaikiniuose nedemokratinuose, autoritariniuose režimuose, siekiant juos išlaikyti.³³

Analizuotoje literatūroje išskiriamos dvi tradicinio politinio dalyvavimo tipologijos: konvencinis ir nekonvencinis dalyvavimas. Konvenciniu dalyvavimu yra laikoma tokia veikla, kaip domėjimasis politika, politinių įvykių aptarimas su kitais asmenimis, politinių susirinkimų lankymas, o kaip pagrindinė jo funkcija nurodoma “padidinti kognityvinės politinės mobilizacijos lygį visuomenėje, kitaip tariant, ugdyti individų sugebėjimą savarankiškai interpretuoti ir vertinti tai, kas vyksta politikoje.”³⁴ Nekonvencinis dalyvavimas suprantamas, kaip neatitinkantis toje konkrečioje aplinkoje teisiškai ir kultūriškai apibrėžto politinio dalyvavimo, bei apima tas dalyvavimo formas, kurios šiai dienai laikomos nelegaliomis ir nelegitimomis (pavyzdžiui politinė prievarta, įvairių nuosavybės formų niokojimas).³⁵

Autoriai, nagrinėję Lietuvos politinės sistemos sąrangą ir raidą politinį dalyvavimą analizuoja naudojant skirstymą į konvencines ir nekonvencines formas, sujungiant dvi dalyvavimo dimensijas – konstitucingumą ir legitimaciją. Konvencinės formos dalyvavimas – tai rinkimai, rinkimų kampanijos, balsavimas, veikla bendruomenėje ir kitas dalyvavimas, paremtas teisėtais, institucionalizuotais politinio proceso elementais. Nekonvencinis politinis dalyvavimas yra tokie veiksmai, kurie nesiremia institucinėmis politinio proceso įtakos formomis. Nekonvencinė arba protesto politinė veikla nuo konvencinės skiriasi tuo, jog „protestas yra tiesioginis veiksmas, konfrontuojant su politiniu elitu, priešingai nei dalyvavimas elito nustatytuose rėmuose; protestas gali susitelkti ties specifinėmis problemomis ar politiniais tikslais ir su nemenka jėga perduoti didelį kiekį informacijos; patys dalyviai kontroliuoja protesto vietą ir laiką. Efektyvus protestas reikalauja iniciatyvos ir bendradarbiavimo su kitais.“³⁶ Tiek konvencinės, tiek nekonvencinės formos dalyvavimas yra aktyvi politinė veikla, kurios pagrindinis skirtumas yra pozicijos priešprieša.

³² Weitz-Shapiro, Rebecca and Winters, Matthew S. *Political Participation and Quality of Life*. Columbia University, 2008. Žiūrėta 2014 11 28. <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubwp-638.pdf>.

³³ Stone, Deborah. *Viešosios politikos paradoksai: sprendimų priėmimo menas politikoje*. Vilnius: Eugrimas, 2004.

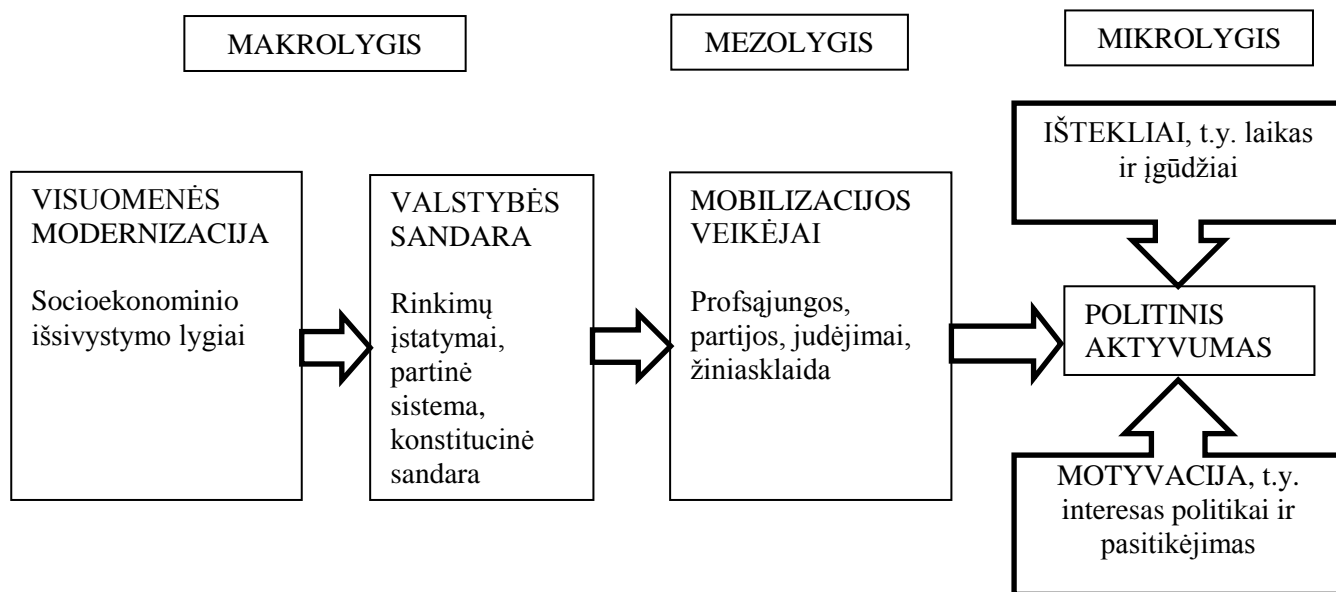
³⁴ Valionis, Artūras. „Socialiniu ir politiniu vertybiu kaita Lietuvoje 1990-1999 metais: adaptavimasis fragmentiškoje tikrovėje.“ *Kulturologija* 6, (2000): 324-349.

³⁵ Riekašius, „Politinis dalyvavimas,“ 28.

³⁶ Krupavičius, Lukošaitis, „Lietuvos politinė sistema,“ 213-215.

Dalyvavimui viešojoje politikoje įtakos turi ne tik išoriniai, bet ir vidiniai veiksniai tokie kaip paties asmens aktyvumas, dalyvavimas rinkimuose išsakant savo politinę valią, aktyvi veikla bendruomenėje ir įsitraukimas į nevyriausybinių organizacijų veiklą.³⁷ Teorinio politinio dalyvavimo sandaros schema susistemina skirtingas dalyvavimo politikoje ir veiksmų grupes į bendrą politinio dalyvavimo modelį, kuris parodo individualaus dalyvavimo šiuolaikinėje demokratijoje skirtumus. Dalyvavimo politikoje lygiai ir politinį aktyvumą sąlygojantys veiksniai pateikiami 1 paveiksle.

1 pav. Teorinė politinio dalyvavimo schema.

Šaltinis: Norris, Pippa. *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.³⁸

Dalyvavimas viešojoje politikoje neatsiejamas nuo viešosios politikos dalyvių, kurie skirstomi į pagrindines grupes: rinkėjai, politikai, biurokratai ir interesų grupės³⁹:

- rinkėjai – viešosios politikos dalyviai, kurie daro įtaką viešajai politikai, atiduodami savo balsą pasirinktam kandidatui rinkimų metu. Demokratinėje valstybės santvarkoje šis dalyvavimas, bent jau teoriškai, laikomas pagrindu formuojant jų išrinktos valdžios veiksmus;
- politikai – rinkėjų išrinkti asmenys, darantys didesnę įtaką viešajai politikai ją formuodami (bent formaliai, nes politiką formuoja biurokratija, interesų grupės), bei atstovaudami rinkėjams;

³⁷ Krupavičius, Lukošaitis, „Lietuvos politinė sistema,“ 217-219.

³⁸ Norris, Pippa. *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

³⁹ Parsons, „Viešoji politika,“ 208.

- biurokratai – viešosios politikos procese atlieka reikšmingesnę vaidmenį nei politikai, nes biurokratai ne tik įgyvendina viešąją politiką, bet ir aktyviai dalyvauja ją formuojant, todėl gali daryti įtaką abiem šioms procesams;
- interesų grupės – aiškina ir artikuliuoja piliečių valią, formuoja savo narių pažiūras, daro įtaką politinei darbotvarkei, prižiūri valdžios įstaigų veiklą, sąveikauja su biurokratija, sprendžiant socialines problemas, siekia priversti valdininkus reaguoti į tas problemas, sudaro koalicijas.⁴⁰

Analizuojamos temos kontekste, iš visų viešosios politikos dalyvių grupių aktualu išskirti interesų grupes, kurios apibrėžiamos kaip „organizuota struktūra (asociacija), vienijanti visuomenės narius, turinčius bendrą interesą ir tikslą bei siekianti daryti įtaką valdžios institucijų priimamiems sprendimams, bet nesiekianti politinės valdžios“⁴¹. Interesų grupės įvardinamos kaip savo pačių valia susibūrusi grupė žmonių, vienijamų bendrą interesą, siekiančių tuos interesus ginti, o grupei priklausantiems nariams suteikti kuo įmanoma didesnę naudą. Nevyriausybinių organizacijų prilygsta interesų grupėms, o jų veiklos aktyvėjimas gali būti siejamas su tuo, jog jos, kaip interesų grupės, yra modernios visuomenės bruožas, susijęs su atstovaujama demokratija ir kompleksišku visuomenės augimu.⁴²

Analizuotoje literatūroje įvardinami ir tokie dalyvavimo politikos sprendimų priėmimo procese būdai kaip susitikimai su pareigūnais, biurokratais, veikla grupėse bei mitingai, piketai ir kiti susibūrimai, siekiant daryti spaudimą valdžios institucijoms. Be to, pažymima, jog aktyvesnis piliečių dalyvavimas politikoje pasireiškia juos mobilizavus – pakvietus. Politiniam dalyvavimui reikalingi ištekliai ir įsipareigojimai.⁴³

Pasak Neverausko ir Tījūnaitienės, atsižvelgiant į tai, jog demokratija yra valdymo forma, kuri remiasi kolektyviniais sprendimais, jos sampratų įvairovės kontekste aktualus tampa dalyvavimo didinimas, tačiau jį užkrinti tampa vis sunkiau dėl aplinkos daromos įtakos (pavyzdžiui miestų augimo), todėl tinkamiausia valdymo forma, kai atstovaujamoji demokratija yra palaikoma dalyvaujamosios demokratijos. Vyriausybė turėtų sudaryti palankesnes sąlygas dalyvauti ir bendradarbiauti, o vietos valdžiai ypač svarbu dalyvavimą įgyvendinti praktiškai.⁴⁴

Pasak Žiliukaitės, piliečių dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje prisideda prie nevyriausybinių organizacijų sektoriaus plėtros, tačiau susiduriama su tokiais visuomenės pasyvumo priežastimis, kaip ribotas teritorinis prieinamumas, neigiama ankstesnė patirtis, taip pat mažos pačių organizacijų pastangos pritraukti naujus narius ir nedidelis jų žinomumas. Kadangi

⁴⁰ Lindblom, Charles ir Woodhouse, Edward. *Politikos formavimo procesas*. Vilnius: Algarvė, 1999.

⁴¹ Jankauskas, „*Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*“ 54-55.

⁴² Navagrockienė, „*Politikos mokslų pagrindai*,“ 199-200.

⁴³ Krupavičius, Lukošaitis, „*Lietuvos politinė sistema*,“ 215-216.

⁴⁴ Neverauskas, Bronius ir Tījūnaitienė Rigita. „Public Participation in City Governance Decision-Making: Theoretical Approach.“ *Inžinerinė ekonomika*, 4 (2007): 27-35.

nevyriausybinių organizacijų pajėgumai yra sustiprėję, jų profesiniai gebėjimai ir infrastruktūra, ilgalaikio finansavimo pajėgumas ir įvaizdis visuomenėje pagerinti, net jei piliečių, dalyvaujančių šioje veikloje skaičius lieka nepakitęs, nevyriausybinių organizacijų sektorius vystosi.⁴⁵ Kiti autoriai, analizavę dalyvavimą pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvus nustatė, kad asmenys iš dalies dalyvauja dėl laukiamos ir apskaičiuotos naudos, kurios asmeniškai tikisi mainais, nors patirs tam tikrų ekonominių ar kitų nepatogumų. Tai rodo, kad asmenims sąnaudų ir nepatogumų svarba yra mažesnė už dalyvavimo suteiktus privalumus. Todėl laiko, dalinės finansinės, taip pat kitos investicijos nėra kliūtis dalyvauti pilietinės visuomenės organizacijų veikloje, nors aktyviai dalyvaujantys asmenys šias kliūtis aiškiai įvardija. Motyvai dalyvauti pilietinės visuomenės organizacijų veikloje gali būti skirstomi į vidinius ir išorinius, o labiausiai skatinantys dalyvavimą – vidiniai (psichologiniai) motyvai, tokie kaip pasitenkinimas, malonumas, tobulėjimas, savirealizacija, rečiau išoriniai – tokie kaip materialinis atlygis.⁴⁶

Autoriai, nagrinėję piliečių dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijose motyvaciją ir kolektyvinių motyvų raišką nustatė, kad aktyvių Lietuvos piliečių charakteristikos nesiskiria nuo kitų šalių piliečių: jų visuomenės veiklos praktika trunka apie 2 – 5 m., turi nuolatinį darbą (ne būtinai yra vadovai), įgiję aukštąjį išsilavinimą, gyvenantys apskrities centre, dar nesulaukę 40 metų amžiaus, dažniau moterys. Autoriai nurodo, kad stipriausiai išreikšto dalyvavimo motyvai pilietinės visuomenės organizacijose yra bendrumo jausmas ir bendros vertybės.⁴⁷

⁴⁵ Žiliukaitė, „Quantitative growth of the NGO sector in Lithuania,“ 242-257.

⁴⁶ Tijūnaitienė, ir Balčiūnas, „Individualistic Motivation of Citizens Participating in Civil Society Organizations“, 408-416.

⁴⁷ Tijūnaitienė, Rigitė, Neverauskas, Bronius ir Balčiūnas Sigitas. „Motivation Expression of Citizen Participation in Organizations of Citizen Society.“ *Engineering economics* 1, no. 61 (2009): 65-74.

1.2. Nevyriausybinių organizacijų politinio dalyvavimo ir bendradarbiavimo su valdžios institucijomis ypatumai

Visuomenė turėtų būti laikoma viena iš svarbiausių viešosios politikos sudedamųjų dalių, todėl svarbu įvertinti jos daromą įtaką. Pasak Stone, viešosios politikos procese dalyvaujanti visuomenės dalis remiasi viešojo intereso samprata, tačiau nuo jo gali skirtis dalyvių asmeniniai interesai, todėl svarbus viešojo ir privataus intereso suderinimas.⁴⁸ Priklausomai nuo dalyvavimo motyvų, visuomenės nariai gali formuoti ekonominių, įskaitant atskirų korporacijų ir verslo organizacijų, profesinių, įskaitant profesinių sąjungų, visuomenės interesų, įskaitant žmogaus teisių grupių, aplinkosaugos grupių, ir kt. interesų grupes.⁴⁹ Jei laikysime visuomenę interesų grupe, svarbu paminėti, kad jos įtaka politikos formavimui nėra korumpuota ar neteisėta veikla *per se* – tai esminis elementas sprendimų priėmimo procese.⁵⁰ Domėtis šalies ir bendruomenės reikalais yra viena iš piliečių pareigų ir nuo dalyvavimo priklauso kaip praktikoje bus įgyvendinamos teisės aktuose numatytos teorinės prielaidos dalyvauti viešojoje politikoje.

Įtaką viešosios politikos procesui visuomenė gali daryti per sprendimų priėmimo procesą „kurio metu, atsižvelgiant į įvairias politines, ekonomines, socialines ir kitas aplinkybes ir remiantis prieinama informacija, pasirenkama tam tikra viešosios politikos alternatyva spręsti tam tikrą problemą ir siekti tikslo.“⁵¹ Visuomenės dalyvavimo svarba sprendimų priėmimo procese grindžiama, tuo jog piliečiams alternatyviu būdu (šalia rinkimų ar kitų panašių dalyvavimo formų) jų balsas girdimas visuomenėje, taip pat į sprendimų priėmimo procesą atsinešamos žinios ir patirtis yra vertingas indėlis, leidžiantis dalyvauti politikos formavime ir įgyvendinime.⁵²

Pačios savaime nevyriausybinių organizacijos nėra pakankamas pagrindas plėtoti demokratinius procesus ir įtakoti sprendimų priėmimus valdžios institucijose, nes tam reikalingas aktyvus piliečių dalyvavimas. Net ir dalyvaudamos asocijuotose struktūrose ar koalicijose daugelis nevyriausybinių organizacijų mano jog turi individualiai ginti savo interesus. Nevyriausybiniams organizacijoms Lietuvoje nėra sudarytos maksimalios teisinės galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose. Nevyriausybinių organizacijų įtraukimą į sprendimų priėmimą reglamentuoja tik keletas teisės aktų, tačiau juose nėra aiškiai apibrėžti nevyriausybinių organizacijų ir viešojo administravimo institucijų bendradarbiavimo principai, sistemos mechanizmai, atskaitomybės.

⁴⁸ Stone, „Viešosios politikos paradoksai“, 36.

⁴⁹ Chari, Raj, Hogan, John, and Murphy, Gary. *Regulating Lobbying: a Global Comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010.

⁵⁰ Zinnbauer, Dieter. *The role of investors in strengthening corporate integrity and responsibility iš Transparency International Global Corruption Report: Corruption and the Private Sector*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. Žiūrėta 2014 09 09. http://www.financialtransparency.org/wp-content/uploads/2015/04/Global_Corruption_Report_2009_170909_2_web_2011.pdf.

⁵¹ Jankauskas, „Politikos mokslų enciklopedinis žodynas“, 128.

⁵² Council of Europe. *Civil participation in the decision – making process. The code of good practice*. Žiūrėta 2014 09 08. <http://www.mucf.se/sites/default/files/Codebrochure.pdf>.

Praktinės galimybės nevyriausybinėms organizacijoms bendradarbiauti su viešojo administravimo institucijomis labiausiai priklauso nuo organizacijų institucinio, t.y. finansinio stabilumo, organizacijos lyderio sugebėjimų daryti įtaką valdžios institucijoms, politinių veikėjų valios išraiška ir teigiamos pozicijos nevyriausybinių organizacijų atžvilgiu, draugiškų ar net giminių tarpasmeninių santykių egzistavimas.⁵³

Atskirtį tarp viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus mažina bei nevyriausybinių organizacijų svarbą didina vykdomos veiklos struktūrizacija ir kryptingumas, veikiami besikeičiančių ekonominių, socialinių veiksnių, didėjančios globalizacijos. Tai leidžia organizacijoms transformuotis iš paslaugos teikėjų ir pirminiais asmenų poreikiais besirūpinančiųjų į tarptautinio lygmens organizacijas, kurios veikia globaliame lygmenyje ir kuria naujus pajėgumus, ryšius ir įsipareigojimus, vykdo nuolatinį komunikavimą ir bendradarbiavimą su kitais sektoriais. Tačiau kyla nesklandumų dėl neintegruotos nevyriausybinių organizacijų veiklos Lietuvoje, kai organizacijos dažniausiai veikia savarankiškai, pavieniui, maža dalis jų jungiasi į asociacijas, konfederacijas ir panašius darinius, o dėl bendradarbiavimo su kitais sektoriais reglamentavimo spragų, šioje veikloje vystomi tik pavieniai projektai ir išteklių paieškos.⁵⁴

Nevyriausybinių organizacijų teisės instituto atliktoje studijoje (2015 m.), kurioje analizuoti nevyriausybinių organizacijų ir valdžios sektorių bendradarbiavimą reglamentuojantys teisės aktai, išskiriami du pagrindiniai šių sektorių bendradarbiavimo modeliai: vienas, kai bendradarbiaujama formalus susitarimo pagrindu (reglamentuotas bendradarbiavimas dokumentais patvirtinant pagrindinius principus) ir antras, kai bendradarbiaujama tradicijų pagrindu.⁵⁵

Atlikto nevyriausybinių organizacijų sektoriaus augimo Lietuvoje tyrimo duomenimis (2012 m.), nuo demokratijos institucionalizavimo Lietuvoje, nevyriausybinių organizacijų skaičius reikšmingai išaugo, bet gyventojų, kurie dalyvauja šių organizacijų veikloje, skaičius beveik nesikeitė. Be to, tyrimo rezultatai rodo, kad be individų ir visuomenės lygio veiksnių, kiekybinį nevyriausybinių organizacijų sektoriaus augimą riboja menkos nevyriausybinių organizacijų pastangos pritraukti naujus narius, jų veiklos mažas matomumas visuomenei, nepakankamas jų dėmesys savo įvaizdžiui bei menkos šių organizacijų finansinės galimybės ir žmogiškieji ištekliai. Analizuojant visuomenės pilietinį aktyvumą, nuo nevyriausybinių organizacijų galima pereiti į neformalius tinklus, kurie taip pat skirti žmonių mobilizavimui kolektyvinėms pastangoms. Plačiaja prasme, pilietinė visuomenė susideda iš formalių ir neformalių grupių ir organizacijų, kurios

⁵³ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. *Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas. Dalyvavimas viešajame valdyme, sprendimų priėmimas ir viešųjų paslaugų teikimas. Metodika*. Vilnius: Kriventa, 2013. Žiūrėta 2014 10 10. http://www.3sektorius.lt/docs/Knygelepilna_2013-12-18_11:06:27.pdf.

⁵⁴ Šilinskytė, „Nevyriausybinių organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje“, 326-338.

⁵⁵ NVO teisės institutas. „NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai. Sektorių bendradarbiavimą reglamentuojančių teisės aktų studija ir rekomendacijos NVO tarybų reglamentavimui nacionaliniame bei savivaldos lygmenyje.“ Žiūrėta 2015 10 15. http://www.3sektorius.lt/docs/NVOti_TYRIMAS_2015-03-26_11:08:32.pdf.

atstovauja įvairius visuomenės interesus ir veikia nepriklausomai nuo valstybės ir rinkos. Profesiniai įgūdžiai ir infrastruktūra, ilgalaikio finansavimo pajėgumas ir įvaizdžio visuomenėje pagerinimas, net jei piliečių, kurie dalyvauja šioje veikloje skaičius lieka nepakitęs, leistų nevyriausybinių organizacijų sektoriui vystytis.⁵⁶

Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimo tyrimo (2015 m.) duomenimis, Lietuvos gyventojai pagrindinėmis įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą formomis įvardino referendumus (75 proc.), peticijas (64 proc.), kreipimąsi į politikus (52 proc.), mitingus ar piketus (75 proc.), politinių partijų veiklą (52 proc.). Lietuvos gyventojai rečiau nurodė tokius įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą būdus kaip elektroniniai valdžios vartai, dalyvavimas valstybės institucijų posėdžiuose, pilietinio dalyvavimo e-įrankiai, viešosios konsultacijos. Be to, Lietuvos gyventojai kaip pagrindines įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą kliūtis nurodė: valstybės tarnautojų nesuinteresuotumą bendradarbiavimu (53 proc.), savivaldos tarnautojų nesuinteresuotumą bendradarbiavimu (49 proc.), informacijos trūkumą (47 proc.). Svarbu pažymėti, kad Lietuvos gyventojams įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus retai trukdo visuomeninių organizacijų kompetencijos (34 proc.).⁵⁷ Grupės ar atskiri asmenys dažnai bando formuoti viešąją politiką per švietimą, propagavimą ar interesų grupių sutelkimą. Viešosios politikos formavimas vakarų demokratijoje skiriasi nuo kitų formų vyriausybių, tačiau šis procesas visada apima konkuruojančių interesų grupių pastangas savo naudai daryti įtaką politikos formuotojams.⁵⁸

Atliktoje sprendimų poveikio vertinimo kokybės, konsultacijų su visuomene ir interesų grupėmis būdų ir veiksmingumo analizėje nurodoma, kad „konsultacijų su visuomene ir interesų grupėmis reglamentavimas galiojančiuose teisės aktuose gana fragmentiškas, dažniausiai deklaratyvus arba rekomendacinio pobūdžio“.⁵⁹ Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatyme⁶⁰ ir Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatyme⁶¹, kurie galiojo iki 2014 m. sausio 1 d. konsultavimasis su visuomene ir interesų grupėmis nebuvo reglamentuojamas, tačiau Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatyme, patvirtintame LR Seimo 2012 m. rugsėjo 18 d. nutarimu

⁵⁶ Žiliukaitė, „Quantitative growth of the NGO sector in Lithuania“, 242-257.

⁵⁷ Pilietinės visuomenės institutas. „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimo tyrimas.“ 2015. Žiūrėta 2015 10 18. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/08/VRM-tyrimo-ataskaita_final.pdf.

⁵⁸ Kilpatrick, „Definitions of Public Policy and the Law“.

⁵⁹ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai. *Sprendimų poveikio vertinimo kokybės, konsultacijų su visuomene ir interesų grupėmis būdų ir veiksmingumo analizė*. 2009. Žiūrėta 2014 09 08. http://www.ukmin.lt/uploads/documents/Geresnis%20reglamentavimas/Ataskaitos/SPPV%20ataskaita/SPPV_konsult_tirim_galut_atask%5B1%5D.pdf.

⁶⁰ „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 41, nr. 991 (1995).

⁶¹ „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 12, nr. 296 (1993).

Nr. XI-2220 nurodyta, kad konsultavimasis su visuomene yra „teisėkūros iniciatyvas pareiškiančių, teisės aktų projektus rengiančių, teisės aktus priimančių ir (ar) teisinio reguliavimo stebėseną atliekančių subjektų veiksmai, apimantys teisėkūros iniciatyvų, teisės aktų projektų pateikimą visuomenei susipažinti, informavimą apie atliekamą teisinio reguliavimo stebėseną, taip pat gautų asmenų pasiūlymų įvertinimą ir šio įvertinimo rezultatų paskelbimą. Apie konsultavimosi pradžią visuomenei yra paskelbiama“. Šio teisės akto 7 str. nurodoma, kad pagrindinis tikslas, kuriam pasiekti konsultuojamasi su visuomene, yra teisėkūros atvirumo, skaidrumo užtikrinimas, visuomenės nuomonės apie teisinio reguliavimo problemas ir jų sprendimo būdus išsiaiškinimas, taip pat galimybės sudarymas visuomenei „daryti įtaką teisės akto projekto turiniui, geriau įvertinti numatomo teisinio reguliavimo teigiamas ir neigiamas pasekmes, jo įgyvendinimo sąnaudas, teikti pasiūlymus dėl Teisės aktų informacinėje sistemoje paskelbtų teisėkūros iniciatyvų ir teisės aktų projektų, taip pat dėl teisinio reguliavimo, kurio stebėseną atliekama.“⁶² Lietuvos laisvosios rinkos institutas pabrėžė, kad aptariamas įstatymas numato sistemišką teisėkūros viešumą, kuris „yra būtinas ir tam, kad pasirinkus vieną ar kitą reguliavimo būdą, apimtį, pobūdį ir priėmus atitinkamą teisės aktą, visuomenė, suinteresuotos grupės galėtų įvertinti visas reguliavimo alternatyvas, kurios buvo svarstytos, atmestos ar pasirinktos“.⁶³ Siekiant konsultavimosi efektyvumo numatoma, kad su visuomene turi būti konsultuojamasi laiku ir dėl esminių klausimų, taip pat turi būti išlaikomas konsultavimosi proporcingumas. „Konsultavimosi su visuomene būdus ir rezultatų įforminimo būdus pasirenka konsultavimąsi su visuomene inicijuojantys subjektai. Informacija apie konsultavimosi su visuomene rezultatus turi būti teikiama teisės aktą priimančiam subjektui.“ Be to, šiame teisės akte numatyta, jog „teisės akto projektui rengti gali būti sudaryta darbo grupė (komisija). Darbo grupės (komisijos) nariais gali būti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevyriausybinių organizacijų, mokslo ir studijų institucijų atstovai, atitinkamų sričių specialistai, kiti asmenys. Darbo grupės (komisijos) nariu negali būti lobistas“.⁶⁴ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme, patvirtintame LR Seimo 1994 m. liepos 7 d. nutarimu Nr. I-533, nurodoma jog savivalda realizuojama vadovaujantis tokiais principais kaip tiesioginio toje savivaldybėje gyvenančių LR piliečių dalyvavimo savivaldybės tarybos rinkimuose, apklausose, gyventojų sueigose ir peticijose taip pat savivaldos institucijų bei jų pareigūnų atskaitingumo gyventojams bei viešumo ir reagavimo į gyventojų nuomonę.⁶⁵ Šios, įstatyme nurodomos prielaidos, oponuoja į tai, kad yra svarbus ir siektinas kiekvieno piliečio dalyvavimas politinėje veikloje ir bendradarbiavime su valdžios institucijomis. Prie Lietuvos Respublikos Seimo įsteigtos Nacionalinės sveikatos

⁶² „Lietuvos Respublikos Teisėkūros pagrindų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 110, nr. 5564 (2012).

⁶³ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Ekspertizė. Dėl LR Teisėkūros pagrindų įstatymo projekto (Nr. 10-1451-01)* (2010). Žiūrėta 2014 08 25. <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/bendroji-ekonomine-politika/ekspertize-del-lr-teisekuros-pagrindu-istatymo-projekto-nr-10-1451-01/irinka>.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos Teisėkūros pagrindų įstatymas“

⁶⁵ „Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 55, nr. 1049 (1994).

tarybos vienas iš uždavinių yra užtikrinti visuomenės dalyvavimą sprendžiant sveikatos problemas ir koordinuoti valstybinių bei visuomeninių organizacijų bendradarbiavimą.⁶⁶

Dalyvavimas sprendimų priėmimo procese reiškia, kad bendruomenė ir pilietinė visuomenė, taip pat kitos suinteresuotos šalys, turėtų turėti suteiktą galimybę prisidėti prie politikos ir teisės aktų, kurie daro ar gali daryti poveikį jiems, kūrimo. Efektyvus visuomenės dalyvavimas ir skaidrus sprendimų priėmimo procesas gali pagerinti politikos ir teisėkūros sprendimų kokybę, stiprinti jų sėkmingo įgyvendinimo potencialą ir padėti stiprinti visuomenės pasitikėjimą valstybės institucijomis.⁶⁷

Tyrimo, analizavusio valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimą viešosios politikos sprendimų priėmimo procese duomenimis (2015 m.), svarbiausios bendradarbiavimo prielaidos yra viešojo sektoriaus turimos juridinės ir administracinės kompetencijos bei nevyriausybinių organizacijų ir piliečių sukauptos dalykinės srities kompetencijos bei kasdienio gyvenimo subtilių aktualioje srityje išmanymas, kurios gali ir turi papildyti viena kitą. Be to, svarbu pažymėti, kad valdžios ir nevyriausybinių sektoriai sutinka su bendradarbiavimo reikalingumu, tačiau nesusiformavęs bendras supratimas, koks turėtų būti jo turinys, kaip turėtų vykti procesas ir kaip konkrečiai šiame procese turėtų elgtis bendradarbiaujančios pusės. Be to, pats bendradarbiavimas suprantamas kaip „viena vertus, santykis tarp valdžios atstovų (renkamų politikų, valstybės tarnautojų, darbuotojų) ir piliečių (apimant ir jų interesus atstovaujančias nevyriausybines organizacijas), kita vertus, kaip procesas, kurio metu piliečių ir nevyriausybinių organizacijų nuomonė, poreikiai bei pasiūlymai yra įtraukiami į valdžios priimamų sprendimų procesą.“⁶⁸

Remiantis atliktu nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis tyrimu (2006 m.) viešojo administravimo institucijos, pakvietusios vienos ar kelių nevyriausybinių organizacijų atstovus į darbo grupes, komisijas ar visuomenines tarybas, neturi teisinio pagrindo priimti sprendimus nurodant, kad sprendimai priimti po konsultacijų su nevyriausybinių organizacijomis ar su visuomene, taip nurodant jog sprendime atsispindi daugumos nuomonė, nes nevyriausybinių organizacijos turi teorines, teises ar praktines galimybes teigti, jog atstovauja savo organizacijos narius, bet ne visos visuomenės interesą. Taip pat svarbu paminėti, kad „nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su vietos savivaldybėmis atstovaujant bendruosius atitinkamoje srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų interesus suteikia galimybę vietos valdžios institucijoms išgirsti vieningą

⁶⁶ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Seimo nutarimo „Dėl nacionalinės sveikatos tarybos nuostatų patvirtinimo“ priedėlio pakeitimo“. *Valstybės žinios* 80, nr. 3226 (2007).

⁶⁷ „*Recommendations on enhancing the participation of associations in public decision-making processes*“. Vienna, 15-16 April 2015. Žiūrėta 2015 09 16. <http://www.osce.org/pc/151631?download=true>.

⁶⁸ „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimo tyrimas“ 143-154.

nevyriausybinių organizacijų nuomonę konkrečiu klausimų ir objektyviau priimti sprendimus. Tokiu būdu organizacijos, veikdamos išvien, derina savo interesus, ieško efektyviausių ir daugumai priimtinių sprendimų“.⁶⁹

Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras yra parengęs nevyriausybinių organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimo metodiką, kurios naudojimas leistų vietos valdžios institucijoms ir nevyriausybinėms organizacijoms kartu priimti kokybiškus sprendimus, efektyviai naudoti viešuosius finansus piliečiams įsitraukiant į sprendimų priėmimo procesą. Taikant šią metodiką dalis savivaldybės vykdomų funkcijų (pvz. sveikos gyvensenos plėtojimas ir poilsio organizavimas arba savivaldybių sveikatos programų rengimas ir įgyvendinimas bei parama savivaldybės gyventojų sveikatos priežiūrai) galėtų būti perduotos vykdyti nevyriausybinėms organizacijoms.⁷⁰

⁶⁹ „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis“, 63-73.

⁷⁰ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras „Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas“, 5-21.

2. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO SVEIKATOS POLITIKOJE YPATUMAI LIETUVOJE

2.1. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje teisinis reglamentavimas

Nevyriausybinių organizacijų veiklos teisinis reglamentavimas leidžia pasiekti tokius tikslus kaip:⁷¹

- organizacijų laisvės užtikrinimas – jam esant tokio pobūdžio organizacijų veiklai ir steigimui valstybė nedaro poveikio;
- nevyriausybinių organizacijų teisinio subjektiškumo įtvirtinimas – užtikrina reglamentavimą, analogišką kitiems juridiniams asmenims;
- nevyriausybinių organizacijų, kaip specifinių organizacijų subjektiškumo specifikos įtvirtinimas – specifiškai papildo reglamentavimą kaip juridiniams asmenims.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis nevyriausybinių organizacijų „plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitas nevyriausybinių organizacijų veiklos sąlygas, skatinančias jų plėtrą“ yra Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas. Šio įstatymo 2 str. 6 punkte nevyriausybinių organizacijų plėtros politika apibrėžiama kaip kryptinga veikla, kuri nustato nevyriausybinių organizacijų veikimo sąlygas, skatina plėtrą šalyje bei užtikrina tarpinstitucinį bendradarbiavimą stiprinant pilietinę visuomenę. Šio įstatymo 4 str. 6 punkte nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir kitos nevyriausybinių organizacijų plėtros politiką įgyvendinančios valstybės institucijos su Nevyriausybinių organizacijų taryba turi konsultuotis dėl:

- rengiamų teisės aktų projektų, susijusių su nevyriausybinių organizacijų klausimais;
- planuojamų finansavimo programų, pagal kurias finansuojami nevyriausybinių organizacijų projektai.“⁷²

Nevyriausybės organizacijos, atstovaudamos pacientus, vykdo veiklą sveikatos srityje, bet į sveikatos politikos procesus gali būti įtraukiamos vadovaujantis aukščiau aptartu įstatymo straipsniu, galiojančiu visose srityse veikiančioms nevyriausybiniams organizacijoms. Jame nustatytas įpareigojimas konsultuotis įstatymų leidybos bei projektų finansavimo klausimais, todėl galima kelti prielaidą, kad nevyriausybės organizacijos įsitraukia į politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus per šiuos pagrindinius klausimus.

⁷¹ Šimašius, Remigijus. „Ne pelno organizacijos ir jų reglamentavimas.“ (2006). Žiūrėta 2014 12 11. <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Ne-pelno-organizacijos-ir-ju-reglamentavimas.pdf>.

⁷² „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.“ Žiūrėta 2015 10 03. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d1e6be90747611e3b675ad30753d4b1b>.

Nevyriausybines organizacijos gali dalyvauti sveikatos politikoje, vadovaujantis bendra tvarka, numatyta pagrindiniuose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos Seimo statuto 56 str. nustatyta, kad „komitetai gali kviesiti į posėdžius kitus Seimo narius, taip pat savivaldybių tarybų narius, ministerijų, kitų valstybės institucijų, visuomeninių organizacijų, mokslo įstaigų atstovus, specialistus, mokslininkus ir kitus reikalingus asmenis, suderinę tai su tų institucijų ar organizacijų vadovais“. Minėto teisės akto 61 str. nurodo, jog „svarstyliniams klausimams parengti komitetai iš savo narių gali sudaryti parengiamąsias darbo grupes. Į jas gali būti įtraukti davę sutikimą kiti Seimo nariai, valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai, ekspertai bei mokslininkai“.⁷³ Šių straipsnių pagrindu nevyriausybines organizacijos gali būti kviečiamos dalyvauti Seimo komitetų posėdžiuose bei darbo grupių veikloje.

LR Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarime Nr. 728 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. balandžio 17 d. nutarimo Nr. 337 redakcija) numatyta, kad „Vyriausybės komisijos gali būti sudaromos iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, asociacijų, mokslo ir studijų institucijų atstovų, nepriklausomų ekspertų, prireikus – ir iš kitų asmenų“.⁷⁴ Tai sudaro teises prielaidas nevyriausybinių organizacijų atstovams dalyvauti Vyriausybės komisijų veikloje.

Vertinant dalyvavimo politikoje prielaidas bendradarbiavimo aspektu, svarbu paminėti, kad „teisės aktuose numatytos valdžios ir nevyriausybiniu sektorius bendradarbiavimo priemonės apima tris bendradarbiavimo lygmenis – informavimą, konsultavimąsi ir aktyvų piliečių įsitraukimą. Apžvelgus Lietuvoje galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius valdžios institucijų ir įstaigų įpareigojimą teikti informaciją apie savo veiklą ir priimamus sprendimus bei numatančius galimybes, kaip šalies gyventojai ir juos atstovaujančios nevyriausybines organizacijos gali kreiptis į institucijas, užduoti klausimus, teikti siūlymus, inicijuoti viešuosius sprendimus bei bendradarbiauti su valdžios sektoriumi juos formuojant, priimant ir įgyvendinant, galima daryti išvadą, kad tiek piliečių įsitraukimo priemonių įvairovė, tiek jų teisinis reglamentavimas yra pakankamas“.⁷⁵ Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme nurodoma, kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas, kaip pagrindas dalyvavimui politikoje, galimas „teikiant informaciją apie valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų planuojamas veiklos ir bendradarbiavimo kryptis, siekiant jas derinti su konkrečioje srityje dirbančiomis nevyriausybines organizacijomis; konsultuojantis su nevyriausybines organizacijomis ir prireikus kuriant bendras darbo grupes konkretiems klausimams spręsti; finansuojant nevyriausybinių organizacijų programas, projektus ir iniciatyvas“. Be to, šis įstatymas nustato

⁷³ „Lietuvos Respublikos Seimo statutas.“ *Valstybės žinios* 15, nr. 249 (1994).

⁷⁴ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ *Valstybės žinios* 63, nr. 1238 (1994).

⁷⁵ „Valdžios ir nevyriausybiniu sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimo tyrimas.“ 144.

pareigą viešosioms įstaigoms Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka konsultuotis su konkrečia nevyriausybine organizacija rengiamų teisės aktų klausimais, jei nevyriausybinių organizacija pateikė prašymą raštu derinti rengiamus teisės aktų projektus.⁷⁶

LR Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482 „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“ numatytas uždavinys stiprinti nevyriausybinių sektoriaus vaidmenį, sprendžiant kylančias socialines, ekonomines ir kultūrinės problemas. Šio uždavinio įgyvendinimui reikalingas pilietinės visuomenės plėtros ir iniciatyvių piliečių dalyvavimo organizuotoje veikloje skatinimas, kurį pasiekti leistų padidintas nevyriausybinių organizacijų vaidmuo efektyviai sprendžiant visuomenės problemas, teikiant daugiau kokybiškesnių viešųjų paslaugų, profesionaliai atstovaujant piliečių ir nevyriausybinių sektoriaus interesams šalies ir tarptautiniu lygmenimis. Minėtą uždavinį numatoma įgyvendinti tobulinant nevyriausybinių organizacijų veiklos teisinį reglamentavimą ir finansavimo mechanizmus, plėtojant nevyriausybinių organizacijų ir viešųjų institucijų bendradarbiavimą, o jo įgyvendinimo pagrindine kryptimi nurodomas nevyriausybinių organizacijų galimybių dalyvauti viešojoje politikoje (išorinė aplinka, dalyvavimas tarptautiniu lygmeniu, gebėjimai, veiklos finansavimas) gerinimas.⁷⁷ Galima daryti prielaidą, kad 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos nuostatos įgalina nevyriausybines organizacijas šalies ir tarptautiniu lygmeniu visavertiškai atstovauti piliečių ir nevyriausybinių sektoriaus interesus, o taip pat įsitraukti į sveikatos politikos procesus, veiksmingiau atstovauti įsitraukus į sveikatos politikos procesus, bei efektyviau siekti savo tikslų.

Pažymėtina, kad nevyriausybinių organizacijų nariai, būdami Lietuvos Respublikos piliečiais, gali įsitraukti į politikos procesus per išrinktus atstovus. Lietuvos Respublikos Seimo statuto 12 str. nustatyta, kad „Seimo narys turi nuolat susitikinėti su rinkėjais. <...> Seimo narys nagrinėja gautus rinkėjų pasiūlymus, pareiškimus bei skundus ir reikiamais atvejais siunčia juos svarstyti valstybės institucijoms. Seimo nario kreipimasi, taip pat jo persiųstus rinkėjų pasiūlymus, pareiškimus ir skundus pareigūnai, kuriems jie adresuoti, privalo išnagrinėti ir atsakyti Seimo nariui ne vėliau kaip per 20 dienų nuo gavimo dienos“.⁷⁸ Toks dalyvavimo būdas leidžia efektyviai įsitraukti į politikos procesus ir sudaro prielaidas veiksmingai išspręsti iškilusius klausimus. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme numatyta pareiga savivaldybės tarybos nariams, kaip piliečių atstovams „nuolat bendrauti su rinkėjais ir ne rečiau kaip vieną kartą per metus atsiskaityti rinkėjams reglamento nustatyta tvarka.“⁷⁹ Minėti teisės aktai sudaro prielaidas nevyriausybiniams organizacijoms teikti siūlymus valdžios įstaigoms per išrinktus įvairaus lygmens atstovus.

⁷⁶ „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.“

⁷⁷ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo.“ *Valstybės žinios* 144, nr. 7430 (2012).

⁷⁸ „Lietuvos Respublikos Seimo statutas.“

⁷⁹ „Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas.“

Analizuojant nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje teisinį reglamentavimą bei detaliau numatomus valdžios ir piliečių bendradarbiavimo, įsitraukimo būdus, svarbu paminėti LR Seimo 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. VIII-1003 patvirtintą Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymą. Šis įstatymas reglamentuoja kokia tvarka įgyvendinama piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos teisė.⁸⁰

Vienas iš nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuojančių bendro pobūdžio teisės aktų yra LR Seimo 1999 m. birželio 17 d. nutarimu Nr. VIII-1234 patvirtintas Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, kuris taikomas visoms viešojo administravimo funkcijoms atliekančioms institucijoms. Šiame įstatyme numatoma, kad „viešojo administravimo institucijos dėl administracinio reglamentavimo sprendimų, susijusių su bendrais teisėtais visuomenės interesais ir turinčių svarbią reikšmę didelei gyventojų bendruomenės daliai, turi konsultuotis su visuomenės interesams atitinkamoje srityje atstovaujančiomis organizacijomis (asociacijų, profsąjungų, visuomeninių organizacijų, kitų ne vyriausybinių organizacijų atstovais), o įstatymų numatytais atvejais – ir su gyventojais“.⁸¹ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2004 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. IX-1969, reglamentuoja juridinių asmenų, kurių tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus, steigimą, veiklą, valdymą ir pertvarkymą, tačiau jame nėra apibrėžiamas asociacijos įsitraukimas į politikos procesus. Šiame įstatyme nurodoma asociacijos teisė vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę komercinę veiklą, kuri neprieštarauja jos įstatams bei veiklos tikslams ir reikalinga jos tikslams pasiekti.⁸² Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. I-1232, apibrėžia juridinių asmenų, kurių pagrindiniai veiklos tikslai yra labdaros, paramos bei kitokios pagalbos teikimas šio įstatymo numatyta tvarka fiziniams ir juridiniams asmenims mokslo, kultūros, švietimo, meno, religijos, sporto, sveikatos apsaugos, socialinės globos ir rūpybos, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškoms pripažįstamose srityse, steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimo ir likvidavimo ypatumus. Šio įstatymo pagrindu veikiančiai ne pelno organizacijai yra draudžiama dalyvauti politinėje veikloje, teikti paramą politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms.⁸³ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas, patvirtintas LR Seimo 1996 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. I-1428, reglamentuoja pelno nesiekiančių ribotos civilinės atsakomybės viešųjų juridinių asmenų, kurių tikslas tenkinti viešuosius interesus vykdant visuomenei naudingą

⁸⁰ „Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 1, nr. 5 (1998).

⁸¹ „Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 60, nr. 1945 (1999).

⁸² „Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 25, nr. 745 (2004).

⁸³ „Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 32, nr. 787 (1996).

veiklą, steigimą, veiklą, valdymą ir pertvarkymą, tačiau viešųjų įstaigų galimybės dalyvauti politikoje įstatyme nėra aptartos.⁸⁴

Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatyme, Vietos savivaldos įstatyme, Visuomenės informavimo bei kituose įstatymuose apibrėžtos piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus ir informacijos teikimo bei konsultavimosi su piliečiais normos, tačiau jas praktikoje sudėtinga įgyvendinti dėl reglamentavimo stokos.⁸⁵

Bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų plėtra LR Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimu Nr. 330 „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ yra pavesta socialinės apsaugos ir darbo ministrui.⁸⁶ Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas patvirtintas LR Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-717, nustato nevyriausybinių organizacijų plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis ir kitas nevyriausybinių organizacijų veiklos sąlygas, skatinančias jų plėtrą. Įstatyme pateikiamas nevyriausybinių organizacijų plėtros politikos, kaip kryptingos veiklos, kuri apibrėžia nevyriausybinių organizacijų veikimo sąlygas, skatina šių organizacijų plėtrą šalyje bei užtikrina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimą su nevyriausybėmis organizacijomis stiprinant pilietinę visuomenę, sąvoką. Be to, nurodo tokius pagrindinius nevyriausybinių organizacijų plėtros politikos nustatymo, formavimo, įgyvendinimo ir valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis principus:

- pariteto – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei nevyriausybines organizacijos yra atstovaujamos po lygiai;
- subsidiarumo – sprendimai, susiję su nevyriausybėmis organizacijomis ir jų veikla, turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriuo yra veiksmingiausi;
- tarpžinybinio koordinavimo – sprendžiamos su nevyriausybinių organizacijų plėtros politika susijusius klausimus, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bendrauja ir bendradarbiauja tarpusavyje;
- dalyvavimo – klausimai, susiję su nevyriausybėmis organizacijomis ar jų veikla, sprendžiami iš anksto derinant su nevyriausybėmis organizacijomis ir dalyvaujant jų atstovams;
- informavimo – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei nevyriausybines organizacijos informacija aktualiais klausimais, susijusia su nevyriausybėmis

⁸⁴ „Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 68, nr. 1633 (1996).

⁸⁵ „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis,“ 63-67.

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių.“ *Valstybės žinios* 38, nr. 1784 (2010).

organizacijomis ar jų veikla, keičiasi tarpusavyje ir teikia ją visuomenei priimtina ir prieinama forma;

- savanoriškumo – asmuo nevyriausybinių organizacijų veikloje dalyvauja savo noru, niekieno neverčiamas;
- lygybės – nevyriausybinių organizacijos pagal savo kompetenciją turi lygias galimybes dalyvauti priimant sprendimus ir įgyvendinant valstybės programas ar priemones.⁸⁷

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms Nr. CM/REC (2007)14 dėl nevyriausybinių organizacijų teisinio statuso Europoje, priimtoje 2007 m. spalio 10 d. nurodoma, kad veiksmingas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas dialoge ir konsultacijose viešosios politikos klausimais priimant sprendimus visais lygmenimis bei pasinaudojant valstybiniais ir pusiau valstybiniais mechanizmais turėtų būti skatinamas nediskriminuojant. Tokiu dalyvavimu turėtų būti užtikrinamas laisvas gyventojų nuomonių visuomenės funkcionavimo klausimais reiškinys. Šiam dalyvavimui ir bendradarbiavimui turėtų būti sudaromos sąlygos užtikrinant tinkamą oficialios informacijos atskleidimą ar galimybę ja pasinaudoti. Su nevyriausybinių organizacijomis turėtų būti tariamasi rengiant pirminės ir antrinės teisės aktus, susijusius su jų statusu, finansavimu ar veiklos sritimis.⁸⁸ Europos Vietos savivaldos chartijoje, kurios nuostatos įgyvendinamos ir Lietuvoje, pabrėžiama, kad „piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus – vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos valstybės, Europos Tarybos valstybės narės“.⁸⁹

Lietuvoje nevyriausybiniams organizacijoms dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose yra sudarytos minimalios teisinės galimybės. Teisės aktuose, reglamentuojančiuose nevyriausybinių organizacijų įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą, nėra visiškai aiškūs nevyriausybinių organizacijų ir viešojo administravimo institucijų bendradarbiavimo principai, sistemos mechanizmai, atskaitomybės, o taip pat tokio pobūdžio teisės aktų yra sąlygiškai mažai.⁹⁰

⁸⁷ „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.“

⁸⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. CM/REC (2007)14 „Dėl nevyriausybinių organizacijų teisinio statuso Europoje.“ (2007). Žiūrėta 2015 02 04. <http://www.socmin.lt/lt/neyvriausybiniu-organizaciju-sektorius/teises-aktai-845.html>.

⁸⁹ „Europos vietos savivaldos chartija.“ *Valstybės žinios* 82, nr. 2418 (1999).

⁹⁰ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis.“ (2006). Žiūrėta 2014 10 28. http://www.3sektorius.lt/forum9/lt/docs/researches/lietuvos_neyvriausybiniu_organizaciju_bendradarbiavimas_su_valstybes_ir_savivaldybiu_institucijomis_bei_istaigomis.pdf.

2.2. Nevyriausybinių organizacijų veikla ir dalyvavimas sveikatos politikoje

PSO nevyriausybines organizacijas apibrėžia kaip pilietinės visuomenės dalį, savanoriškai suformuotą žmonių socialinėje sferoje. PSO pabrėžia, jog šios organizacijos, siekia daryti įtaką vyriausybų ir tarptautinių organizacijų politikai.⁹¹ ES institucijos atkreipė dėmesį į piliečių įtraukimą priimant sprendimus, nes sveikatos priežiūros sistema tampa vis labiau orientuota į pacientą ir vis labiau tam konkrečiam pacientui pritaikyta, todėl jis gali tapti aktyviu sveikatos priežiūros subjektu, o ne vien tik šių paslaugų gavėju.⁹²

Pirmosios nevyriausybinių organizacijų pobūdžio įstaigos, kaip ir daugelyje kitų šalių, Lietuvoje buvo viduramžiais benamiams ir neturtingiesiems padėti steigti labdaros fondai, dažniausiai religinio pobūdžio ir siejosi su bažnytinių bendruomenių veikla. Laikoma, kad Raudonojo Kryžiaus draugija buvo pirmoji tokia organizacija įsteigta Lietuvoje.⁹³ Carinės Rusijos laikais vien Vilniuje veikė virš dvidešimties labdarinių įstaigų, tačiau daugelis jų užsiėmė tik filantropine veikla, rūpinosi seneliais, našlaičiais ir vargingais asmenimis, todėl galima teigti, jog jų veikla buvo artima dabartinėms nevyriausybiniams organizacijoms, užsiimančioms socialinės pagalbos teikimu. Tarpukario Lietuvoje pagrindinės nevyriausybinių organizacijų veiklos kryptys buvo tautiškumo ir savimonės skatinimas, kultūrinė ir šviečiamoji veikla, auklėjimas, ugdymas bei socialinės globa ir parama. Nuo 1990 m., Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nevyriausybinių organizacijų steigimo procesas įsibėgėjo, palaipsniui išryškėjant jų veiklos kryptims, sritims, augant atsakomybei ir įsipareigojimams. Pažymėtina, jog didžioji dalis nevyriausybinių organizacijų savo veiklą vykdė sveikatos srityje.⁹⁴

Nuo pirminių nevyriausybinių organizacijų užuomazgų – labdarinių organizacijų – iki šiolaikinių, įvairia veikla užsiimančių nevyriausybinių organizacijų išsivystymo, praėjęs pakankamai ilgas laikotarpis leido vyksti progresui, plėtotis organizacijos koncepcijai ir vykdomos veiklos mastui. Nevyriausybines organizacijas, pereinamas su laikmečiu susijusius raidos etapus, keitėsi ir vis dar kinta, yra aiškiau reglamentuojamos. Tai, jog organizacijos išliko, vystosi ir nepraranda aktualumo, rodo visuomenės poreikį būti atstovaujamai, gauti tam tikras paslaugas, bei turėti galimybę išreikšti savo poziciją svarbiais klausimais, įsitraukiant į nevyriausybinių organizacijų veiklą ar per jų deleguotus atstovus.

⁹¹ World Health Organization. *Trade, foreign policy, diplomacy and health. Civil Society*. Žiūrėta 2015 09 07. <http://www.who.int/trade/glossary/story006/en/>.

⁹² Europos Bendrijų Komisija. *Kartu sveikatos labui, 2008–2013 m. ES strateginis požiūris. Baltoji knyga*. Briuselis, 2007.

⁹³ Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugija. *Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio judėjimo kilmė ir istorija*. Žiūrėta 2014 08 05. <http://www.redcross.lt/lt/apie-mus/istorija>.

⁹⁴ Gineitienė, Dalia ir Domarkas, Vladislavas. *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms*. Kaunas: Technologija, 2000.

Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus daroma įtaka keičiantis visuomenei keičia savo pobūdį. Nevyriausybines organizacijas tampa vis įtakingesne jėga ne tik kaip visuomenės ar atskirų jos socialinių grupių interesų atstovų, bet ir akivaizdžią įtaką šalies vidaus produktui, darbo vietų kūrimui ar inovacijų plėtrai turinčia galinga ekonomine jėga. Įprasta, tradicinė nevyriausybines organizacijos samprata, kuri susiformavo XVIII a. – šių organizacijų atsiradimo ir plėtros laikotarpiu, šiuolaikinėse visuomenėse labai ženkliai keičiasi.⁹⁵

Nevyriausybinių organizacijų egzistavimas šiuolaikinėse visuomenėse yra būtinas. Jis leidžia gerovės valstybėje (angl. *welfare state*) kurti darnią visuomenę, o piliečiai, paskatinti valstybės ar rinkos trūkumų, pasitelkdami nevyriausybines organizacijas, gali padėti spręsti įvairias socialines problemas.⁹⁶ Šiuolaikinėje visuomenėje nevyriausybinių organizacijų pagrindiniai tikslai yra labiau socialiniai nei ekonominiai, didžioji dalis nevyriausybinių organizacijų yra labdaros, religinės, bendruomenių organizacijos, profesinės asociacijos bei kitos pelno nesiekiančios ir pilietinės organizacijos.⁹⁷

Augant nevyriausybinių organizacijų reikšmei visuomenėje plečiamas jų veiklos spektras ir orientuojamasi į skirtingas problemas, o taip pat pritraukiamas valstybės ir privataus sektoriaus dėmesys ir lėšos iki tol nespręstoms ar neefektyviai spręstoms problemoms spręsti. Pasak Šilinskytės, Lietuvoje veikiančios nevyriausybines organizacijos kol kas nėra taip stipriai išsivysčiusios, jog galėtų daryti didelę įtaką visuomenei bei valdžios priimamiems sprendimams, todėl jų poveikis labiausiai pasireiškia atskirais judėjimais ir visuomeninėmis akcijomis.⁹⁸

Nevyriausybinių organizacijų įtaka svarbi visuomenės informavimo apie socialinius bei politinius reiškinius procese, viešosios politikos atsiradimo iniciatyvų ugdyme, socialinių paslaugų tinklo formavime, vyriausybės veiksmų skaidrumo plėtojime ir visuomenės sąmoningumo lygio kėlimo bei jos skatinime dalyvauti formuojant viešąją politiką, priimant sprendimus procesuose ir, apskritai, valstybės valdyme, todėl nevyriausybines organizacijas galima laikyti jungtimi tarp piliečių ir valdžios institucijų, bei institucija galinčia sumažinti sparčiai besivystantį piliečių ir valdžios institucijų atotrūkį. Nevyriausybines organizacijas negali teigti jog atstovauja visuomenės interesus, nes tam neturi teorinių ar teisinių bei praktinių galimybių. Šis atstovavimas galimas tik savo organizacijos narių atžvilgiu, tačiau organizacijos gali veikti skleisdamos idėjas, teikdamos pasiūlymus, tačiau jokių būdu negali nurodyti plataus spektro bendruomenės interesų atstovavimo

⁹⁵ Žalimienė, Rimšaitė. „Nevyriausybinių organizacijų metamorfozės“, 83-95.

⁹⁶ Heintz, Stephen. „The Role of NGOs in Modern Societies and an Increasingly Interdependent World.“ Annual Conference of the Institute for Civil Society, Zhongshan University, China, 2006.

⁹⁷ Gineitienė, Domarkas, „Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms.“ 37- 46.

⁹⁸ Šilinskytė, „Nevyriausybinių organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje.“ 326-338.

plačiaja prasme.⁹⁹ Tuo tarpu kai kurios tarptautinės nevyriausybines organizacijos gali daryti ženklią įtaką pasaulio politikai.¹⁰⁰

Literatūroje, kaip visoms nevyriausybiniams organizacijoms keliami kriterijai, įvardinamas jų įsteigimas atitinkama teisine forma (tapimas institucija), institucinė nepriklausomybė (privatumas), pelno neskirstymas nariams ar dalininkams, teisė savarankiškai tvarkytis pagal įstatymus (savivalda bei savanoriškumas).¹⁰¹

Pirmosios nevyriausybines organizacijos Lietuvoje buvo registruojamos remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl ne pelno organizacijų (įmonių) įstatų pagrindinių nuostatų patvirtinimo” (1992 m.). Šiame nutarime nustatytos minėtų organizacijų charakteristikos, pagrindinės veiklos nuostatos.¹⁰² Kiti Lietuvos Respublikos Seimo priimti nevyriausybinių organizacijų registravimą reglamentuojantys teisės aktai, nors juose nevyriausybines organizacijos sąvoka aiškiai neapibrėžta, buvo:

- Lietuvos Respublikos Visuomeninių organizacijų įstatymas¹⁰³ (1995 m., neteko galios 2004 m.);
- Lietuvos Respublikos Viešųjų įstaigų įstatymas (1996 m.)¹⁰⁴;
- Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos fondų įstatymas (1996 m.)¹⁰⁵;
- Lietuvos Respublikos Asociacijų įstatymas (1996 m., neteko galios 2004 m.)¹⁰⁶.

Nevyriausybinių organizacijų teisinis statusas gali būti asociacijos, fondai ir viešosios įstaigos, todėl reikia pažymėti, jog asociacijos gali būti valstybinių institucijų, verslo įmonių, profesinių interesų asociacijos, o taip pat fizinių asmenų, nevyriausybinių organizacijų sąjungos ir mišrūs susivienijimai.¹⁰⁷ Fondai gali būti tik fizinių ir privačių juridinių asmenų, o valstybės institucijos fondų steigti negali. Viešosios įstaigos gali būti valstybės ar savivaldybės institucijų, fizinių asmenų, verslo įmonės, į verslą orientuotos viešosios įstaigos. Apibendrinant organizacijos statusas gali sutapti su nevyriausybines organizacijos statusu, tačiau ši organizacija gali nebūti nevyriausybine organizacija.

⁹⁹ „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis“ 67.

¹⁰⁰ Young, Scott. T. and Dhanda, Kathy. *Sustainability: Essentials for Business*. United States of America: SAGE Publications, 2013.

¹⁰¹ NVO teisės institutas. NVO koncepcija Lietuvoje. Žiūrėta 2015 08 03.
http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_1_koncepcija.pdf.

¹⁰² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl ne pelno organizacijų (įmonių) įstatų pagrindinių nuostatų patvirtinimo” *Valstybės žinios* 21, nr. 628 (1992).

¹⁰³ „Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 18, nr. 400 (1995).

¹⁰⁴ „Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas.“

¹⁰⁵ „Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas.“

¹⁰⁶ „Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas.“

¹⁰⁷ Žaltauskas, Martinas. *NVO sektoriaus stiprinimo ir plėtros gairės 2013-2015*. (2013). Žiūrėta 2014 07 04.
www.3sektorius.lt/docs/48_2013-03-13_16:58:08.ppt.

Nevyriausybinių organizacijų teisės institutas, aptardamas teisiniu reglamentavimu pagrįstą viešųjų įstaigų vietą tarp nevyriausybinių organizacijų teisinių formų, atkreipia dėmesį į tai, kad dėl pakankamai lankstaus reglamentavimo viešųjų įstaigų teisinė forma šiuo metu yra viena iš palankiausių savo veiklos plėtojimo formų toje srityje veikiančioms organizacijoms ir todėl galima teigti, kad tokia forma veikiančios organizacijos sąlygiškai apima visus tris sektorius – valstybinį, nevyriausybinių ir verslo. Be to, valstybinio ir nevyriausybinių sektoriaus atitikimas tai pačiai teisei formai leidžia biudžetinėms organizacijoms naudotis nevyriausybinių organizacijoms skirtomis lengvatomis.¹⁰⁸

Pasak R. Šimašiaus, Lietuvos teisės aktuose, o ypač Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992 m.) nevyriausybinių organizacijų terminas pateikiamas gana painiai.¹⁰⁹ Jos 35 str. įvardijama piliečių teisė „laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams“. Be to, LR Konstitucijoje apibrėžiamos politinės ir visuomeninės organizacijos (44 str. 2 d. ir 116 str.).¹¹⁰

Lietuvos Respublikos Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme, patvirtintame LR Seimo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. XII-717, nevyriausybinių organizacija apibrėžiama kaip „nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra politinės valdžios siekimas arba vien tik religijos tikslų įgyvendinimas. Valstybė ar savivaldybė, juridiniai asmenys, kuriuose valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 1/3 balsų visuotiniame dalyvių susirinkime, negali turėti daugiau kaip 1/3 balsų nevyriausybinių organizacijos visuotiniame dalyvių susirinkime“, o taip pat šiame įstatyme nurodoma nevyriausybinių organizacijos paskirtis yra teikti paslaugas, organizuoti renginius, rengti leidinius bei užsiimti veikla tarptautinio bendradarbiavimo, žmogaus teisių apsaugos, mažumų integracijos, kultūros, religinių ir etinių vertybių puoselėjimo, švietimo, mokslo ir profesinio tobulinimo, neformalaus ir pilietinio ugdymo, sporto, socialinės apsaugos ir darbo, sveikatos priežiūros, nacionalinio saugumo ir gynybos, teisėtvarkos, nusikalstamumo prevencijos, gyvenamosios aplinkos pritaikymo ir būsto plėtros, autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos, aplinkos apsaugos, bei kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškomis pripažįstamose srityse.¹¹¹ LR Seimo svarstymui pateiktame Nevyriausybinių organizacijų įstatymo projekte (kuriam LR Seimas pritarė 2013 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 603 „Dėl Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų įstatymo projekto Nr. XIIP-493“¹¹²)

¹⁰⁸ NVO teisės institutas. Viešosios įstaigos kaip NVO. Žiūrėta 2015 10 21. http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_2_VsI.pdf.

¹⁰⁹ Šimašius, Remigijus. *Ne pelno organizacijos*. Vilnius: Eugrimas, 2007.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija: oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2013 m. rugsėjo 16 d. Kaunas: Judex spauda, 2013.

¹¹¹ „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.“

¹¹² „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų įstatymo projekto Nr. XIIP-493“. Valstybės žinios 73, nr. 3668 (2013).

nevyriausybinių organizacijų apibrėžimą siūloma papildyti pažymint, jog šios organizacijos nesiekia ne tik politinės ar religinės valdžios, bet ir pelno¹¹³, tačiau priimtoje įstatymo redakcijoje pelno nesiekimas nėra įtrauktas kaip vienas iš nevyriausybinių organizacijos kriterijų: „nevyriausybė organizacija – nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų nepriklausomas savanoriškumo pagrindais visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra politinės valdžios siekimas arba vien tik religijos tikslų įgyvendinimas“.¹¹⁴ Pateiktos nevyriausybinių organizacijų sampratos apibrėžia šių organizacijų statusą, veiklos sritį ir tikslus, iš dalies sukonkretina plačią nevyriausybinių organizacijos sąvoką.

Kalbant apie nevyriausybines organizacijas plačiai naudojamas terminas "trečiasis sektorius", kuris pabrėžia skirtumą tarp viešojo ir privataus sektorių, taip pat trečiojo sektoriaus terminas dažnai vartojamas kaip bendrinis terminas, kalbant kartu apie visas nevyriausybines organizacijas. Trečiojo sektoriaus organizacijos, yra tos organizacijos, kurios užpildo rinkoje paliktas spragas tarp viešojo ir privataus sektoriaus, taip šią rinką padalijant į keletą dalių. Kiti dažnai taikomi terminai, vartojami apibrėžti nevyriausybines organizacijas, akcentuoja jų veiklos savanoriškumą, ne pelno siekimą, bendrijos buvimą ir pilietinę visuomenę.¹¹⁵

Lietuvoje trečiojo sektoriaus organizacijoms apibrėžti naudojami tokie terminai kaip visuomeninės organizacijos; ne pelno organizacijos; pelno nesiekiančios organizacijos; nevalstybinės organizacijos; nevyriausybinių organizacijos – pastarasis terminas naudojamas plačiausiai. Šio termino taikymą lėmė labai sustiprėjusi Vakarų kultūros įtaka Lietuvoje, kurios neatskiriama dalimi laikomos ir nevyriausybinių organizacijos.

Išskiriami keturi faktoriai, kurie daro įtaką trečiojo sektoriaus organizacijų dalyvavimui politikos procese:

- santvarkos, kurioje šios organizacijos veikia suteiktos politinės galimybės;
- pobūdis politikos, kuriai jie siekia daryti įtaką;
- pačios organizacijos charakteristikos ir išteklių;
- kitų politinių veikėjų tinklas.¹¹⁶

Be to, išskiriamos naudingos savybės, kurias viešosios institucijos gali įgyti dirbdamos su trečiojo sektoriaus organizacijomis:

- supratimą apie visuomenės poreikius paslaugoms, už kurias atsakingas viešasis sektorius;

¹¹³ „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų įstatymo projektas.“ (2013). Žiūrėta 2014 08 08. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=447007&p_query=&p_tr2=2.

¹¹⁴ „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.“

¹¹⁵ Clark, John. *The Relationship Between the State and the Voluntary Sector*. (1993). Žiūrėta 2014 07 19. http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1993/10/01/000009265_3961005082045/Rendered/PDF/multi_page.pdf.

¹¹⁶ Casey, John. „Third sector participation in the policy process: a framework for comparative analysis.“ *Policy & Politics* 32, no. 2 (2004). 241-257.

- sugebėjimą pasiekti tų rezultatų, kurių dirbdamos vienos viešosios institucijos pasiekti negali;
- naujoves ieškant sprendimų;
- dalyvavimą teikiant įvairaus pobūdžio paslaugas.¹¹⁷

Politinė ir ekonominė sistema, kurioje pasireiškia trečiojo sektoriaus veikimas yra pagrindas jų dalyvavimui politikos kūrimo procese. Nustatyti trečio sektoriaus taikomų strategijų ir taktikų skirtumai, įvairiose šalyse, pavyzdžiui: Jungtinėse Amerikos Valstijose trečiasis sektorius dirba tiesiogiai su politikais ir teisės aktų leidėjais, Japonijoje yra susitelkę į darbą kartu su administracijomis ir ministrais, Jungtinėje Karalystėje politinės partijos ir administracijos yra pagrindinis interesų grupių veiklos taikynys, naudojant neformalius ryšius tarp individų, Olandijoje trečiasis sektorius pirma bando bendradarbiauti su administracijomis ir tik nepavykus kreipiamasi į politikus. Politinė ir socioekonominė aplinka, kurioje veikia trečiasis sektorius yra dominuojančio politinio diskurso produktas, socioekonominio vystymosi lygis, siūlomos politikos santvarkos struktūros, politinių partijų galia ir sankcionuoti politiniai veiksmai.¹¹⁸

Išskiriami veiksniai, lemiantys nevyriausybinų organizacijų įtaką politikos procesui (1 lentelė). Šie veiksniai yra bendri nepriklausomai nuo aplinkos, kurioje nevyriausybinių organizacijos vykdo savo veiklą ir apima keletą aspektų.

1 lentelė. Veiksniai, lemiantys trečiojo sektoriaus įtaką politikos procesui

Pirminiai veiksniai	Sub-veiksniai	Galimas išstūmimo poveikis
Politinė ir socioekonominė aplinka	Dominuojantys politiniai diskursai <ul style="list-style-type: none"> • gerovės valstybės režimai (welfare state regimes) • stiprių ir silpnų valstybių palyginimas • atsirandančios politinės struktūros Socioekonominis vystymasis Institucinės politikos struktūros Politinių partijų jėga Veiksmų repertuaras	Uždaros politikos sistemos gali pašalinti trečiojo sektoriaus organizacijas iš politikos proceso. Žemas socioekonominis vystymasis riboja stipraus trečiojo sektoriaus formavimąsi. Stiprios politinės partijos dominuoja kolektyvinėje veikloje ir išstumia trečiojo sektoriaus organizacijas. Tam tikri veiksmai priimti trečiojo sektoriaus gali būti nelaikomi legitimiais.
Atitinkama politika	Politikos konflikto pobūdis <ul style="list-style-type: none"> • centralumas • universalumas • laikinas sudėtingumas • formalumas • viešasis profilis Politinio ciklo etapas	Tam tikros politikos sritys laikomas negalinčiomis daryti įtakos trečiajam sektoriui Nusistovėjusią politikos darbotvarkę ir veiklos procedūras sunku pakeisti

¹¹⁷ National Audit Office. *What are third sector organisations and their benefits for commissioners?* Žiūrėta 2015 07 03. <http://www.nao.org.uk/successful-commissioning/introduction/what-are-civil-society-organisations-and-their-benefits-for-commissioners/>.

¹¹⁸ Casey, „Third sector participation in the policy process,“ 241-257.

Trečiojo sektoriaus charakteristika	Trečiojo sektoriaus ideologija ir kultūra Organizacinis pajėgumas ir išteklių mobilizacija Narystė ir atstovavimas Trečiojo sektoriaus statusas	Mažiau išteklių turintis trečiasis sektorius turi mažesnes galimybes daryti poveikį Trečiasis sektorius dėl ideologinių priežasčių gali pasirinkti konfrontaciją ir būti pašalintas iš oficialaus sprendimų priėmimo
Veikiančiųjų tinklas (angl. <i>the network of actors</i>)		Negebėjimas sukurti efektyvių tinklų kliudo daryti įtaką pastangoms (efforts)

Šaltinis: Casey, John. „Third sector participation in the policy process: a framework for comparative analysis.“ *Policy & Politics* 32, no. 2 (2004). 241-257.

Pažymėtina nevyriausybinėms organizacijoms suteikiama teisė pasirenkant pavadinimą palikti nuorodą į vykdomą veiklą, tačiau tai įneša sumaištį į bendrą nevyriausybinių organizacijų klasifikavimą. Terminas *nevyriausybinių organizacija* gali būti suprantamas skirtingai – tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme. Nevyriausybinių organizacija plačiąja prasme – tai bet kuri pelno nesiekianti organizacija, tiesiogiai nekontroliuojama valdžios institucijų. Siaurąja prasme nevyriausybinių organizacijos – tai nepriklausomi nuo valstybės ar savivaldybės institucijų ir pelno savo dalyviams neskirstantys juridiniai asmenys, kurie savo tikslų siekia pagal iš esmės nustatytą vidaus tvarką ir kurių nariais arba dalyviais tampama ne dėl įstatymų reikalavimų ar kitų esminių objektyvių aplinkybių. Nevyriausybinių organizacijomis siaurąja prasme gali būti laikomos:

- asociacijos, kurios steigiamos iš privačių asmenų iniciatyvos;
- labdaros paramos fondai (išskyrus valstybės įnašų pagrindu įsteigtus);
- viešosios įstaigos (atsižvelgiant į veiklos pobūdį ir steigėjus).¹¹⁹

Organizacijoms įvardinti naudojama daug skirtingų terminų, kurie turi trūkumų, bet yra plačiai paplitę visuomenėje. Tai reikalauja griežtesnio jų apibrėžimo ir vartojimo sričių sukonkretinimo.¹²⁰ Terminų tarpusavio skirtumai neleidžia turėti vieno išsamaus ir universalaus apibrėžimo, kurį būtų galima vartoti daugelyje kontekstų kalbant apie nevyriausybines organizacijas, tačiau, tyrėjų nuomone, tinkamiausias terminas – tai *nevyriausybinių organizacijos (NVO)*. „Tikslingiausia yra vartoti būtent jį, nes: juo yra pateikiama nuoroda į tam tikrą organizacijų požymį, juo organizacijos yra priskiriamos tam tikram sektoriui; jis leidžia atriboti nevyriausybinių sektorių nuo kitų. Šis terminas yra pakankamai apibrėžtas, ne toks platus kaip, pavyzdžiui, *trečiojo sektoriaus organizacijos*, be to, vartojamas ir tarptautinių organizacijų veikloje bei teisės aktuose (JTO, PPO, ES ir kituose).¹²¹

¹¹⁹ NVO teisės institutas. „NVO koncepcija Lietuvoje.“ 17-18.

¹²⁰ Šimašius, Remigijus. „Ne pelno organizacijų ekonominės veiklos teisinio reglamentavimo problemos.“ (2003). Žiūrėta 2014 12 06. <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/NPOekonomineveikla2003.pdf>.

¹²¹ NVO teisės institutas. „NVO koncepcija Lietuvoje.“ 8

Vykstant kaitos procesui visuotinai pripažįstami šių organizacijų veiklos principai, pavyzdžiui, savarankiškumas, akcentuojamas ne pelno siekimas, nepriklausomumas nuo valdžios, o ypač jų taikymas praktikoje, dalyvaujant konkurencinėje kovoje dėl paslaugų teikimo užsakymų, tampa vis sudėtingesnis.¹²² Dar viena pokyčių pusė yra ta, jog nevyriausybines organizacijas laikomos lygiavertėmis socialinių paslaugų rinkos dalyvėmis, tačiau joms tenka konkuruoti su kitais paslaugų teikėjais santykiuose su valdžia. Nevyriausybines organizacijas nepasirenkamos kaip bendradarbiavimo partneriai vien dėl išskirtinės pasaulėžiūros, idėjų, misijos patrauklumo. Tai apsunkina savo identiteto, pasaulėžiūros, gebėjimo veikti lanksčiai ir inovatyviai išsaugojimą ir dirbant tokiomis sąlygomis, nevyriausybiniams organizacijoms didėja spaudimas veikti racionaliai, ekonomiškai efektyviai kaip komerciniams paslaugų teikėjams, atitinkant viešojo sektoriaus reikalavimus, standartus. Ypač nublanksta nevyriausybines organizacijas, kaip valdžios kritiko, klientų atstovo ir teisių gynėjo, vaidmuo. Atsiranda rizika, kad nevyriausybiniams organizacijoms dalyvavimas socialinių paslaugų teikimo rinkoje, sutapatins jas su viešojo arba privataus sektoriaus įstaigomis, ir išnyks jų patrauklumas kaip savanoriškos veiklos bazės, o kaip filantropinės ir altruistinės veiklos institucijos įvaizdis bus sugadintas.¹²³ Centrinės ir Rytų Europos šalių nevyriausybines organizacijas susiduria su ypač komplikuotais uždaviniais: „viena vertus, šiose šalyse nevyriausybines organizacijas dar tik kuriasi, stiprėja, siekia iškovoti pripažinimą visuomenėje, kita vertus, jos jau susiduria su teikiamų paslaugų kokybės, ekonomiškumo, efektyvumo reikalavimais, kuriuos turi vykdyti norėdamos įsitvirtinti ir konkuruoti socialinių paslaugų teikimo rinkoje“. Užsienio šalių patirtis rodo, kad nevyriausybinių organizacijų padėtis visuomenėje iš esmės keičiasi, todėl šiam vyksmui turi ruoštis ir nevyriausybines organizacijas, ir valstybės, ir atskirų šalių visuomenės.¹²⁴

Veikla, kurią gali vykdyti nevyriausybines organizacijas, yra labai plati ir tai leidžia kaip paslaugų teikėjams užimti didelę rinkos dalį. Be to labai plačios šių organizacijų vykdomos funkcijos. Pačių nevyriausybinių organizacijų priskirtos pagrindinės funkcijos yra teikti paslaugas tiek klientams, tiek organizacijos nariams, atstovauti interesus ar aktyviai dalyvauti visuomeniniuose reikaluose, teikti savitarpio pagalbą bei koordinuoti išteklius. Lietuvoje atlikto gyventojų nuomonės tyrimo apie nevyriausybinių organizacijų žinomumą ir savanorišką veiklą duomenimis, pagrindinės nevyriausybinių organizacijų funkcijos yra: pagalba kitiems, labdaros teikimas; aplinkos tvarkymas, rūpinimasis beglobiais gyvūnais; žmogaus teisių gynimas; savitarpio pagalbos grupių organizavimas; visuomenės interesų gynimas ir dalyvavimas gyventojams aktualių

¹²² Žalimienė, Rimšaitė. „Nevyriausybinių organizacijų metamorfozės,“ 83-95.

¹²³ Young, Dhanda, „Sustainability,“ 12-15.

¹²⁴ Žalimienė, Rimšaitė. „Nevyriausybinių organizacijų metamorfozės,“ 83-95.

klausimų sprendime; laisvalaikio organizavimas, saviraiškos kultūros, sporto, kitose srityse skatinimas; informavimas ir konsultavimas įvairiais klausimais; mokymų organizavimas.¹²⁵

Pažymėtina, jog nevyriausybinių organizacijų numatytos vykdyti bei gyventojų nurodytos funkcijos iš dalies sutampa. Gyventojai linkę įvardinti tas funkcijas, su kurias vykdančiomis organizacijomis jiems yra tekę susidurti. Nevyriausybines organizacijas savo funkcijas įvardina pakankamai nekonkrečiai, tačiau jų specifiškumas išaiškėja per organizacijos vykdomą konkrečią veiklą.¹²⁶

Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro išskiriamos nevyriausybinių organizacijų veiklos sritys yra: aplinkosaugos; kultūros; pilietinių iniciatyvų; pomėgių; sporto; sveikatos ir socialinių klausimų; tautinių bendruomenių organizacijų; vaikų ir jaunimo; vartotojų; vietos bendruomenių; žmogaus teisių ir lygių galimybių apsaugos organizacijų sritis.¹²⁷

Kitas nevyriausybinių organizacijų skirstymas pagal veiklos sritis:

- religinio sektoriaus. Religiniam sektoriui priskiriamos bažnyčios bei jų pasauliniai ir regioniniai aljansai, bei tarybos, konferencijos ir suborganizacijos.
- politinio lygmens. Pagrindinės politinio lygmens organizacijos – tai institucijos, kurios dirba tarptautinės taikos tikslais, nepriklausomi judėjimai, turintys politinę orientaciją, prieš didelio masto rasinę diskriminaciją kovojančios organizacijos, o taip pat socialinės grupės ir vietos valdžios sąjungos.
- teisinės (juridinės) srities. Teisinei sričiai priklauso jose besispecializuojančios organizacijos, tokios kaip Tarptautinės teisės institutas ir kt.
- ekonominės sferos. Ekonominės srities nevyriausybines organizacijos dirba tiek specifinėse šakose, tiek bendroje ekonomikos sferoje.
- darbo santykių. Darbo santykių srities nevyriausybines organizacijoms priklauso tokios organizacijos kaip Tarptautinė darbdavių organizacija, Pasaulinė darbo konfederacija ir kt.
- humanitarinės srities. Humanitarinėje srityje veikiančios organizacijos gina ir saugo žmogaus teises, garantuoja asmenų saugumą, taip pat organizacijos, kurios specializuojasi medicinos gerovės srityje, kovoja su specifiniais susirgimais.
- mokymo (švietimo) srities. Mokymo srities organizacijos savo veiklą plėtoja meno, mokslo, spaudos ir telekomunikacijų, vaikų bei jaunimo apsaugos sektoriuose.
- moterų, vaikų ir jaunimo klausimų;

¹²⁵ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras Vilmorus. „Nevyriausybinių organizacijų žinomumas ir savanoriška veikla. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa.“ (2012). Žiūrėta 2014 12 08.

www.3sektorius.lt/docs/Ataskaita_NVO_zinomumas_santrauka_2013-01-17_16_00_05.pdf.

¹²⁶ NVO teisės institutas. „NVO koncepcija Lietuvoje.“ 16-26.

¹²⁷ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. Žiūrėta 2015 01 18. <http://www.3sektorius.lt/>

- aplinkos apsaugos srities. Žinomiausios organizacijos, priklausančios aplinkos apsaugos sričiai yra Tarptautinis aplinkos ir plėtros institutas, Tarptautinė vandens teršimo tyrimo asociacija.
- sporto srities nevyriausybinės organizacijos. Sporto sričiai priklauso Tarptautinis olimpinis komitetas, Tarptautinė futbolo federacija.¹²⁸

Europos Komisija su Šveicarijos Konfederacija, 2006 m. vasario 27 d. pasirašė Susitarimo memorandumą, kurio tikslas suvienodinti ekonominius ir socialinius rodiklius išsiplėtusioje ES, skiriant naujoms valstybėms narėms finansinę paramą. 2007 m. gruodžio 20 d. Lietuvos ir Šveicarijos valstybių atstovai pasirašė Pagrindų susitarimą dėl Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos įgyvendinimo.¹²⁹ Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenimis, Lietuvos nevyriausybinių organizacijų iniciatyvos, stiprinančios bendruomenių organizacijas ir jų bendradarbiavimą su vietos savivaldos institucijomis, yra viena iš prioritetinių šios programos sričių.¹³⁰ Nevyriausybinių organizacijų fondo (subsidių schemas) pagrindinis tikslas yra ugdyti pilietinę visuomenę bei stiprinti jos bendradarbiavimą su vietos savivaldos institucijomis.¹³¹ Bendradarbiavimo tvarką reglamentuoja 2011 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-234 „Dėl Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, nevyriausybinių organizacijų subsidių schemas finansavimo ir įgyvendinimo Lietuvoje taisyklių patvirtinimo“.¹³²

Dėl finansavimo nevyriausybinių organizacijų dažniausiai kreipiamasi į savivaldybes. Savivaldybės turi nustatytus ir patvirtintus tokio pobūdžio tvarkos aprašus.¹³³ Kitos nevyriausybinių organizacijų finansavimo formos yra:

- užsienio paramos gavimas;
- dalyvavimas finansinės paramos konkursuose;
- prašymai finansinei paramai gauti patalpomis, transportu ir pan.;

¹²⁸ Vadapalas, Vilenas ir Jočienė, Danutė. *Nevyriausybinių organizacijų tarptautinėje ir Europos sąjungos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

¹²⁹ Centrinė projektų valdymo agentūra. *Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programa*. Žiūrėta 2015 09 14. <http://www.cpva.lt/lt/veikla/paramos-administravimas/lietuvos-ir-sveicarijos-bp/sveicarijos-programa.html>.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Šveicarijos paramos sritys ir formos*. Žiūrėta 2015 09 14. http://www.finmin.lt/web/finmin/ch/parama/sritys_formos.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Nevyriausybinių organizacijų fondas*. Žiūrėta 2015 09 16. <http://www.finmin.lt/web/finmin/ch/parama/subsidijos/nvo>.

¹³² Lietuvos Respublikos Finansų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, nevyriausybinių organizacijų subsidių schemas finansavimo ir įgyvendinimo Lietuvoje taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios 81, nr. 3996 (2011).

¹³³ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Valstybės ir savivaldybių valdymo institucijų finansinė parama nevyriausybiniams organizacijoms. Vertinimai ir tendencijos.“ (2006). Žiūrėta 2014 09 22. http://www.3sektorius.lt/docs/valstybes_ir_savivaldybiu_valdymo_instituciju_finansine_parama_nevyriausybinems_or_ganizacijoms_vertinimai_ir_tendencijos2006_2013-01-17_15_30_35.pdf.

- dalyvavimas viešųjų pirkimų konkursuose;
- konkursai Europos Sąjungos struktūrinei paramai gauti;
- siūlymas teikti paslaugas už atlygį.¹³⁴

Kalbant apie nevyriausybinę organizacijų finansavimą reikėtų aptarti su savanoriška veikla susijusių išlaidų kompensavimą, kurį reglamentuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 14 d. įsakymas Nr. A1-330 „Dėl savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. Šis įsakymas reglamentuoja dėl savanoriškos veiklos vykdymo patirtų išlaidų kompensavimo sąlygas ir tvarką, nustato kaip savanoriškos veiklos sutartyje nustatytomis sąlygomis ir tvarka kompensuojamos savanoriui su savanoriška veikla susijusios išlaidos.¹³⁵

Atsižvelgiant į tai, kad nevyriausybines organizacijose veiklą vykdo asmenys, kurie prie organizacijos prisijungia savo noru ir vykdomą veiklą negauna finansinio atlygio, aktualu aptarti Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymą. Šis įstatymas nustato savanoriškos veiklos ypatumus ir principus, paties savanorio bei savanoriškos veiklos organizatoriaus teises ir pareigas, šios veiklos organizavimo tvarką, savanorių draudimo, savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo atvejus. Jame pateikiami savanoriškos veiklos vykdymo principai:

- „naudos visuomenei ir asmeniui – dalyvavimas savanoriškoje veikloje sudaro asmenims galimybę aktyviai prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo ir skatina savanorių asmeninę saviraišką ir tobulėjimą;
- bendradarbiavimo – savanoriška veikla remiasi savanorių ir savanoriškos veiklos organizatorių tarpusavio bendradarbiavimu, siekiant suderinti savanorių ir savanoriškos veiklos organizatorių poreikius ir galimybes;
- įvairovės ir lankstumo – savanoriška veikla gali būti atliekama įvairiose visuomenei naudingos veiklos srityse. Savanoriškos veiklos organizatorius ir savanoris gali susitarti dėl įvairių savanoriškos veiklos formų ir būdų, taip pat juos keisti.“¹³⁶

Nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo su viešuoju sektoriumi ir finansinio savarankiškumo bei verslumo, ir savanoriškos veiklos plėtrai skatinimui LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. A1-179 patvirtintas „Nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių plėtros 2014 – 2016 metų veiksmų planas“. Šio plano įgyvendinimas leis nevyriausybiniams organizacijoms plėstis ir stiprinti institucinius gebėjimus, visuomenės

¹³⁴ „Valstybės ir savivaldybių valdymo institucijų finansinė parama nevyriausybiniams organizacijoms“, 5-6.

¹³⁵ „Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro įsakymas. „Dėl savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 94, nr. 4451 (2011).

¹³⁶ „Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 86, nr. 4142 (2011).

poreikiui labiausiai atitinkančias priemones ir paslaugas, o taip pat kriterijai šių uždavinių įgyvendinimui matuoti.¹³⁷

Vienas iš svarbiausių demokratijos požymių yra politinis dalyvavimas, kai piliečiai turi galimybę laisva valia dalyvauti sprendimų formulavimo, priėmimo ir įgyvendinimo procesuose bet kuriame politinės sistemos lygmenyje. „Nepaisant gausybės politinio dalyvavimo apibrėžimo variantų, dalyvavimo esmė išlieka nepakitusi: dalyvavimas – tai savanoriška piliečių veikla, nukreipta į vyriausybę ir politiką plačiaja prasme.“¹³⁸

Nevyriausybinės organizacijos skirtingais lygiais dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose. Priklausomai nuo dalyvavimo intensyvumo gali būti išskiriami keturi dalyvavimo lygiai:

- informavimo – reliatyviai žemas dalyvavimo lygis, kurį įprastai sudaro vienpusiškas informacijos teikimas iš valstybės institucijų ir reikalingos ar tikėtinos sąveikos bei dalyvavimo nebuvimas iš nevyriausybinių organizacijų;
- konsultavimo – valstybės institucijos gali klausti nevyriausybinių organizacijų nuomonės specifiniais politikos, vystymosi, plėtros klausimais. Inicijatyva ir svarstomos temos kyla iš valdžios institucijų, bet ne nevyriausybinių organizacijų pusės;
- dialogo – inicijatyva dialogui gali kilti tiek iš valstybės institucijų, tiek iš nevyriausybinių organizacijų pusės. Jis gali būti grindžiamas bendrais interesais, ilgalaikis – kai nagrinėjama specifinė tema;
- partnerystės – aukščiausias dalyvavimo lygis, kai valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos glaudžiai bendradarbiauja, tuo pat metu užtikrinant nevyriausybinių organizacijų galimybę toliau būti nepriklausomoms ir turėti teisę agituoti ir veikti nepriklausomai nuo partnerystės situacijos.¹³⁹

Nevyriausybinės organizacijos bet kurioje šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje sudaro pilietinės visuomenės pagrindą. Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus dydis aktyvumas visuomenėje rodo ne tik piliečių gebėjimą įsitraukti į kolektyvinius veiksmus, visuomenės nepriklausomumą, jos gebėjimą daryti įtaką vyriausybės sprendimų priėmimo procesui ir stebėti valdžią, bet taip pat leidžia pagal savo galimybes spręsti bendras problemas nepriklausomai nuo vyriausybės. Didesnis nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas visuomeninėje veikloje svarbus, nes netgi mažos nevyriausybinės organizacijos gali įnešti reikšmingą indėlį į bendrąją gerį (*angl. common good*), gerinti socialinių, ekonominių ir politinių gyvenimo sąlygų visuomenėje.¹⁴⁰

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *NVO ir bendruomenių plėtros veiksmų planas*. Žiūrėta 2015 09 28.

<http://www.socmin.lt/lt/neyvriausybinu-organizaciju-sektorius/nvo-ir-bendruomeniu-3yxv.html>.

¹³⁸ Riekašius, „Politinis dalyvavimas“, 28-29.

¹³⁹ Council of Europe. *Civil participation in the decision – making process. The code of good practice*. (2010). Žiūrėta 2014 10 10. <http://www.mucf.se/sites/default/files/Codebrochure.pdf>

¹⁴⁰ Žiliukaitė, „Quantitative growth of the NGO sector in Lithuania“, 242-257.

Nepaisant to labai sunku įvertinti pačių nevyriausybinių organizacijų ir jų narių dinamiką, nes Lietuvoje kaupiami statistiniai duomenys neleidžia įvertinti tokio dalyvavimo aktyvumo. Statistikos departamento oficialiosios statistikos portale kaupiami duomenys leidžia stebėti tik politinių partijų, profesinių sąjungų ir verslininkų bei darbdavių asociacijų organizacijų narių skaičiaus kaitą.¹⁴¹

Nesant oficialios statistikos, dalį duomenų galima rasti kituose šaltiniuose, tačiau jie gali atspindėti tik to laikotarpio rezultatus. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro duomenimis, 2012 metais Lietuvoje buvo 24131 nevyriausybė organizacija, tačiau iš jų 18 612 vykdė veiklą. Dalis šių organizacijų galėjo būti neaktyvios, nevykdyti savo veiklos. Per penkerius metus nepateikę nė vieno dokumento, todėl galimai likviduotos organizacijos buvo 5519. Pagal teisinę formą didžiausią dalį šių organizacijų sudarė asociacijos (15862), bei viešosios įstaigos (6920), mažiausią – labdaros ir paramos fondai (1349).¹⁴²

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos inicijuoto tyrimo duomenys rodo nevyriausybinių organizacijų steigimo dinamiką 2002 – 2011 m. ir skaičius kitimą pagal teisinę formą (2 lentelė).

2 lentelė. Nevyriausybines organizacijos pagal teisinę formą 2002 – 2011 m. Lietuvoje

	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.
Sodininkų bendrija	227	266	476	512	569	408	431	467	489	510
Bendrija	0	0	0	0	1083	3123	3274	3428	3527	3648
Viešoji įstaiga	1073	1190	1451	1768	1992	2190	2371	2510	2578	2567
Visuomeninė organizacija	2886	2652	3831	4262	2211	189	163	153	130	117
Asociacija	254	256	252	416	3331	5537	6597	7525	7957	8769
Labdaros ir paramos fondas	250	160	195	224	285	230	222	233	225	225

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2011.

Nevyriausybinių organizacijų kaita pagal teisinį statusą, parodo kelis procesus. Pirmiausiai galima pastebėti, kad aktyviai didėjo vykdančių veiklą asociacijų, besikuriančių bendrijų, viešųjų įstaigų skaičius. Tai lėmė ne tik naujai registruotų įstaigų skaičius, bet ir suaktyvėjusi jų veikla. Be to, tam įtakos turėjo ir supaprastintas, priimtinesnis nevyriausybinių organizacijų statistikos ataskaitų pateikimo būdas bei sugriežtinta jų pateikimo priežiūra ir kontrolė. Reikia įvertinti ir tai, kad pasikeitus teisinei bazei, skirtingais tikslais daugelis nevyriausybinių organizacijų keitė savo statusus, prasidėjusi ekonominė krizė iš esmės nesumažino jų skaičiaus. Po pradėtos Vyriausybės

¹⁴¹ Lietuvos statistikos departamentas. *Narystės organizacijų narių skaičius metų pabaigoje*. (2015). Žiūrėta 2015 09 14. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ebc3ae7b-266e-4fe5-9b0b-f0aedb256b86>

¹⁴² NVO informacijos ir paramos centras.

vykdomos statuso įstaigų pertvarkos, sumažėjo VŠĮ, kurių steigėjas viešojo administravimo įstaigos ir institucijos. Taip pat tolydžiai mažėjo ir visuomenės įstaigų skaičius.¹⁴³

Atliktas nevyriausybinių organizacijų sektoriaus augimo Lietuvoje tyrimas parodė, kad 8 proc. respondentų dalyvavo nevyriausybinių ar kitų visuomeninių organizacijų, interesų grupių veikloje. Dauguma (86 proc.) šio tyrimo respondentų nurodė, jog jie jokioje veikloje nedalyvauja. Apie trečdalis (28 proc.) respondentų nedalyvaujančių nevyriausybinių ar visuomeninių organizacijų, interesų grupių veikloje nurodė, jog jų įsitraukimą į šių organizacijų veiklą paskatintų noras dalyvauti kokioje nors kolektyvinėje veikloje, o 13 proc. pažymėjo, jog jiems būtų svarbus siekis dalyvauti valstybės ar savivaldybių institucijų ar įstaigų sprendimų priėmime.¹⁴⁴

Vertinti piliečių dalyvavimą politikoje galima tiriant pilietinės galios indeksą, kurį sudaro keturi matmenys: esamas pilietinis aktyvumas, potencialus pilietinis aktyvumas, pilietinės įtakos suvokimas ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo indeksai, kaip sudėtinė pilietinės galios indekso dalis yra politinio dalyvavimo formos (dalyvavimas politinių veikloje, įvairiose demonstracijose) bei tokios institucionalizuotos tradicinės dalyvavimo formos kaip dalyvavimas visuomeninių organizacijų ar judėjimų veikloje.¹⁴⁵ Atlikto tyrimo duomenimis (2012 m.), Lietuvos gyventojai prastai vertina savo asmeninius gebėjimus suprasti šalies politinį gyvenimą bei kompetentingai veikti jame. 31 proc. teigė turintys gerą supratimą apie šalies svarbiausias problemas, 22 proc. palankiai vertino savo asmenines kompetencijas, reikalingas politiniame gyvenime, 16 proc. pažymėjo, kad politines pareigas valstybėje galėtų atlikti bent jau ne blogiau nei dauguma kitų ir tik 13 proc. nurodė, jog apie politiką ir valdymą išmano geriau nei dauguma kitų. Be to, pažymėtina, kad subjektyvaus politinio veiksmingumo vertinimo indeksas koreliavo su pilietinės įtakos suvokimo indeksu: kuo aukščiau vertinama savo politinė kompetencija, tuo labiau tikima ir savo, paprastų žmonių bei visuomenės organizacijų turima pilietine įtaka.¹⁴⁶

Įvairių tyrimų ir nevyriausybinių sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojų dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų bei savanoriškoje veikloje palaipsniui auga. Atliktame pilietinės galios indekso tyrime (2007 m.) 17 proc. respondentų nurodė dalyvaujantys vietos bendruomenės veiklose, o 31 proc. aplinkos tvarkymo darbuose. Be to, pakartotinai atlikto (2010 m.) pilietinės galios indekso tyrime, 34 proc. respondentų nurodė

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Nevyriausybinių sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimo ataskaita*. (2011). Žiūrėta 2014 08 14. http://www.socmin.lt/public/uploads/747_nvo_sektoriaus_tyrimas.pdf.

¹⁴⁴ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras Vilmorus. „Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa 2006 m. birželio 8 - 11 d. „Pasitikėjimas valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis““. (2006).

¹⁴⁵ Pilietinės visuomenės institutas. Pilietinės galios indeksas. (2008). Žiūrėta 2014 08 02. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/08/pgi_2008_spaudai.pdf.

¹⁴⁶ Pilietinės visuomenės institutas. Pilietinės galios indeksas 2012. (2013). Žiūrėta 2015 04 18.

http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/06/PILIETINES-GALIOS-INDEKSAS-2012-M.final_.150.pdf.

dalyvaujantys vietos bendruomenės veiklose, o 50 proc. aplinkos tvarkymo darbuose. Dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų ir judėjimų veiklose, palyginus su 2007 metais atliktu tyrimu, išaugo 2 procentais. Lietuvos gyventojų požiūrio į nevyriausybines organizacijas tyrimo duomenimis (2009 m.), 22 proc. respondentų turėjo dalyvavimo patirties skirtingų nevyriausybinių organizacijų veikloje. Atliktas savanorystės tyrimas Lietuvoje (2010 m.) rodo, jog 32 proc. respondentų teikė pagalbą organizuojant renginius, o 29 proc. respondentų dalyvavo bendruomenių veiklose. Atlikto požiūrio į savanorišką veiklą tyrimo duomenimis (2011 m.), 33 proc. respondentų nurodė dalyvaujantys savanoriškoje veikloje.¹⁴⁷

Politinio dalyvavimo studijos nurodo, kad politiškai aktyvūs individai nuo politiškai neaktyvių skiriasi demografinėmis savybėmis, t. y. politiškai aktyvesni asmenys (dažniau vyrai) yra labiau išsilavinę, gauna didesnes pajamas, turi prestižines profesijas, didesnę politinio efektyvumo jausmą bei labiau domisi politika.¹⁴⁸ Lietuvoje, pasak Imbrasaitės, politikoje labiau linkę dalyvauti asmenys, kurių pajamos, profesinės pareigos, ir išsimokslinimas yra susiję, t.y. politikoje dalyvauja tie asmenys, kurie turi individualių resursų (gebėjimų, laiko arba pinigų), tačiau individualios savybės tik iš dalies paaiškina piliečių politinę elgseną. Individo politiniam dalyvavimui svarbus aplinkos poveikis, socialinė struktūra bei tarpasmeniniai ryšiai ir socialinė komunikacija. Pasak autorės, socioekonominio statuso modelis tik iš dalies paaiškina piliečių politinio dalyvavimo ypatumus, nes nepaaiškina dviejų marginalinių grupių politinio elgesio, t.y. nepaaiškina žemo socioekonominio statuso individų dalyvavimo politinėje veikloje ir aukšto socioekonominio statuso individų nedalyvavimo politinėje veikloje. Tačiau minėtų marginalinių grupių elgseną galima paaiškinti socialinės aplinkos poveikiu, t. y. tam tikrais atvejais socialinė aplinka gali skatinti žemo socioekonominio statuso individus dalyvauti ir aukšto socioekonominio statuso individus nedalyvauti politinėje veikloje.¹⁴⁹

Nevyriausybinių organizaciją turi atstovauti kompetentingi nariai, siekiant dalyvauti sveikatos politikoje. Atlikto tyrimo, analizuojančio piliečių ketinimus dalyvauti pilietinių visuomenių organizacijų veikloje duomenimis (2011 m.), pagrindinės individualios dalyvavimo paskatos yra tokie vidiniai stimulai kaip didesnė savirealizacija, malonumas, vertinga mokymosi patirtis ir didesnis pasitikėjimas savimi, taip pat asmeniniai interesai dažnai yra svarbesni nei viešieji interesai. Nepaisant santykinai mažo dalyvavimo pilietinėse visuomenės organizacijose (pvz., dalyvavimas profesinių sąjungų ir politinių partijų veikloje) lygio, tačiau šių organizacijų nuolatiniai nariai yra vienijami tikslo daryti įtaką socialiniams ir politiniams procesams. Be to, piliečiai dalyvaudami pilietinių visuomenės organizacijų veikloje neįsipareigoja siekti visuomenės

¹⁴⁷ „Nevyriausybinių sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimo ataskaita.“

¹⁴⁸ Riekašius, „Politinis dalyvavimas“, 6-11.

¹⁴⁹ Imbrasaitė, „Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje.“ 81-89.

gerovės, dažniau savo dalyvavimą linkę sieti su laisvalaikiu, taip pat dalyvauja dėl kitų įtakos. Potencialus piliečių dalyvavimo pilietinių visuomenės organizacijų veikloje lygis yra gana didelis, nes tai yra socialinė veikla, susijusi su galimybėmis realizuoti save.¹⁵⁰

Lietuvoje, siekiant įtraukti nevyriausybinės organizacijas į sveikatos politikos formavimo procesus, 2013 m. birželio 4 d. LR sveikatos apsaugos ministerijos ir Lietuvos Pacientų asociacijų atstovų susitarimu buvo įsteigtas Pacientų forumas, kaip nuolat prie LR SAM visuomeniniais pagrindais veikianti visų Lietuvos Respublikoje registruotų asociacijų (visuomeninių organizacijų, susivienijimų, konfederacijų, sąjungų, draugijų ir kt.), atstovaujančių ir ginančių pacientų interesus, bendradarbiavimo platforma.¹⁵¹ Pacientų forumas įkurtas siekiant užtikrinti pacientų dalyvavimą sveikatos politikos formavimo, sveikatos programų ir projektų rengimo ir įgyvendinimo procese; skatinti asociacijų solidarumą, vienybę ir bendradarbiavimą sprendžiant su pacientų interesais susijusias problemas; skatinti pagarbą ir pasitikėjimą sveikatos sektoriaus darbuotojais, sveikatos priežiūros sistemos tarnautojais. Forumas, siekdamas aptartų tikslų, vykdo tokias funkcijas: aktyviai domisi pasaulinėmis tendencijomis, technologijomis, metodikomis, geromis praktikomis, dalinasi tarpusavyje informacija ir nuomonėmis sveikatos politikos ir sveikatos priežiūros srityje, taip pat kitose srityse, susijusiose su pacientų interesais; formuoja ir teikia valstybės institucijoms ir įstaigoms bendras visų asociacijų (forumo) pozicijas (nuomones, siūlymus) sveikatos politikos ir kitose su pacientų interesais susijusiose srityse; savo iniciatyva arba sveikatos apsaugos ministro prašymu analizuoja ir vertina su pacientų interesais susijusias sveikatos srities ar sveikatos priežiūros paslaugų teisinį reglamentavimą, valstybines sveikatos programas, koncepcijas, strategijas, iniciatyvas, sveikatos priežiūros paslaugų įgyvendinimo (teikimo) problemas ir teikia siūlymus dėl jų tobulinimo; vykdo informacinę, edukacinę veiklą pacientų interesų apsaugos srityje, skatinant visus visuomenės narius prisidėti prie pacientų interesų apsaugos įgyvendinimo. Viena iš pagrindinių pacientų forumo veiklos formų yra posėdžiai, kurie vyksta ne rečiau kaip kartą per ketvirtį, bei kartą per metus organizuojamas forumo metinis ataskaitinis posėdis, o taip pat forumo narių nuomonių ir pasiūlymų skelbimas sveikatos apsaugos ministerijos interneto svetainės specialiaame forumo veiklai skirtame puslapyje.¹⁵²

Siekiant atstovauti pacientų pilietinėms, socialinėms ir ekonominėms teisėms, ginti jų laisves ir orumą įgyvendinant visapusiško pacientų dalyvavimo visuomenės gyvenime principą, įsteigta Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba. Ši organizacija vykdo veiklą Lietuvoje, bei

¹⁵⁰ Tījūnaitienė, Rigita and Bersėnaitė Jurgita. „Citizens’ Intentions to Participate in Civil Society Organisations.“ *Engineering Economics* 22, no. 2 (2011): 165-174.

¹⁵¹ LR Sveikatos apsaugos ministerijos ir Lietuvos Pacientų asociacijų atstovų susitarimas dėl pacientų forumo įsteigimo. 2013 m. birželio 4 d. Nr. 22 – 10. Vilnius. Žiūrėta 2014 08 02. <http://old.sam.lt/go.php/Pacientu-forumas36353219>.

¹⁵² Lietuvos pacientų forumo nuostatai. Žiūrėta 2014 08 02. <http://old.sam.lt/go.php/Pacientu-forumas36353219>.

atstovauja savo narius užsienyje.¹⁵³ Be to, svarbu pažymėti, kad Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba vienija trisdešimt vieną nevyriausybinę pacientus atstovaujančią organizaciją.¹⁵⁴

Lietuvos pacientų organizacijų atstovų tarybos pranešime „Lietuvos pacientų organizacijų vaidmuo ir teisės sveikatos sistemoje“ dalyvavimas sveikatos politikoje pagrindžiamas pavyzdžiais:

- neetatinis ekspertas LR Seimo Sveikatos reikalų komitete (nuo 2003);
- privalomojo sveikatos draudimo tarybos narys (nuo 2003);
- sveikatos priežiūros kokybės užtikrinimo 2005 – 2010 m. Programos koordinavimo tarybos narys;
- nariai Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisijoje;
- nariai Sveikatos apsaugos ministerijos Kolegijoje (2005 – 2012 m.);
- darbo grupės narys Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui parengti;
- narys darbo grupėje Lietuvos nacionalinės vaistų politikos nuostatams parengti;
- komiteto nacionalinei pacientų saugos platformai parengti narys;
- Kauno ir Vilniaus regioninių biomedicininų tyrimų etikos komiteto nariai;
- ligų ir kompensuojamųjų vaistinių preparatų sąrašų tikslinimo komisijos narys (2009 – 2012 m.);
- komisijos nariai 2014 – 2020 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos klausimams spręsti;
- ortopedijos gaminių prieinamumo apdraustiesiems gerinimo ir kokybės užtikrinimo priemonių įgyvendinimo darbo grupės narys;
- LR Seimo Sveikatos reikalų komiteto sudarytos darbo grupės „Dėl neteisėtų priemonių gydymo įstaigose“ narys;
- Valstybinės ligonių kasos „Viešojo pirkimo konkursų specifikacijoms parengti ir pasiūlymų atitikčiai vertinimo“ komisijų nariai;
- SAM darbo grupės Nacionaliniam vėžio planui parengti narys;
- e. Sveikatos plėtros koordinacinės tarybos narys;
- Vilniaus Teritorinės ligonių kasos taikinimo komisijos pirmininkas;
- LR sveikatos apsaugos ministerijos darbo grupės „Dėl teisės aktų, reglamentuojančių biobankų veiklą, biologines medžiagas ir medicininės informacijos panaudojimą moksliniams tyrimams, projektams parengti“ narys;
- nariai įvairiose kitose LR Seimo, VLK, TLK ir kt. komisijose, tarybose, darbo grupėse.¹⁵⁵

¹⁵³ Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba. Žiūrėta 2014 08 02. <http://www.pacientutaryba.lt/lt/apie-lpoat>.

¹⁵⁴ Lietuvos pacientų organizacijų atstovų tarybos narių sąrašas. Žiūrėta 2014 08 15. http://www.pacientutaryba.lt/lt/images/lpoat_organizaciju_sarasas_2014-08-14.pdf.

Tarptautinių nevyriausybinių organizacijų statusą turinčios organizacijos, Lietuvos Respublikos nuolatinės atstovybės prie Europos Tarybos skelbiamais duomenimis, gali prisijungti prie Europos Tarybos (ET) Tarptautinių nevyriausybinių organizacijų konferencijos. Tokiu būdu ET įtraukia tarptautines nevyriausybines organizacijas į tarpvyriausybines veiklas, taip aktyvindama parlamentarų, vietos bei regiono valdžių dialogą su šiomis organizacijomis, sprendžiant labiau svarbiausius klausimus. Bendradarbiavimas gali vykti tokiomis formomis kaip tarptautinių nevyriausybinių organizacijų ekspertų konsultacijos, projektų vykdymas ir kitomis.¹⁵⁶

Europos Komisijos Sveikatos politikos forumas yra platforma, kurioje pacientų ir visuomenės sveikatos nevyriausybinių organizacijų, kartu su medikų organizacijomis, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjais, gali peržiūrėti ES darbo rezultatus skirtingose visuomenės sveikatos srityse, keistis nuomonėmis ir patirtimi bei imtis tolimesnių iniciatyvų. Ši organizacija laikoma skėtine, o pagrindinis jos tikslas yra prisidėti prie vystymosi ir veiksmų įgyvendinimo, siekiant saugoti ir gerinti Europos piliečių sveikatą.¹⁵⁷

Pasaulio sveikatos organizacija, vykdydama nukreipimo ir koordinavimo tarptautinėje sveikatinimo veikloje funkcijas, gali parengti tinkamą konsultavimosi ir bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis, vykdančiomis tarptautinę veiklą sveikatos srityje tvarką. PSO bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis tikslai yra skatinti politikos veiksmų planus, strategijas ir programas, parengtas remiantis organizacijos valdytojų sprendimais ir užtikrinti tarpsektorinių interesų reguliavimą tarp įvairių šalių, regiono arba pasaulio organizacijų. Dėl nevyriausybinių organizacijų įtraukimo į oficialius santykius su PSO yra atsakinga PSO Vykdomoji valdyba. Pagrindinė nevyriausybinių organizacijos vykdoma veikla turi patekti į PSO koordinuojamą sritį, organizacijos struktūra turi atitikti reikalavimus, reikalinga pateikti paraišką bendradarbiavimui, kuri apsvaustoma valdybos narių sesijos metu. Bendradarbiavimas su PSO nevyriausybiniams organizacijoms leidžia turėti savo atstovą, gauti prieigą prie dalies PSO dokumentų, inicijuoti klausimų įtraukimą į PSO darbotvarkę, tačiau atsiranda atsakomybė už abipusiai sudarytos programos įgyvendinimą, informacijos apie PSO politiką ir programas skleidimą vykdomos veiklos metu, tolimesnį bendradarbiavimą siekiant programos „Sveikata visiems“ tikslų.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Augustinienė, Vida. „Lietuvos pacientų organizacijų atstovų tarybos vaidmuo ir iššūkiai Lietuvos sveikatos sistemoje.“ Pranešimas konferencijoje Lietuvos pacientų organizacijų vaidmuo ir teisės sveikatos sistemoje, Vilnius: 2014, birželio 3.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos nuolatinė atstovybė prie Europos Tarybos. *Tarptautinių nevyriausybinių organizacijų konferencija*. Žiūrėta 2015 10 02. <https://mission-ce.mfa.lt/mission-ce/lt/lietuva-ir-europos-taryba/kitos-et-institucijos/tarptautiniu-neyvriausybinu-organizaciju-konferencija>.

¹⁵⁷ European Commission. *The EU Health Policy Forum*. Žiūrėta 2015 10 02.

http://ec.europa.eu/health/interest_groups/eu_health_forum/policy_forum/index_en.htm.

¹⁵⁸ Principles Governing Relations with Nongovernmental Organizations. Žiūrėta 2015 07 22. <http://www.who.int/civilsociety/relations/principles/en/>.

3. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ DALYVAVIMO SVEIKATOS POLITIKOJE VERTINIMAS (KOKYBINIS TYRIMAS)

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant įvertinti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje buvo pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą, taikant pusiau struktūrizuoto interviu metodą. Kokybiniuose tyrimuose interviu laikomas vienu iš efektyviausių būdų gauti tyrėjui reikalingą informaciją, užtikrinantis patikimesnius duomenis, nei kiti apklausos būdai. Atsižvelgiant į informantų skaičių, interviu tyrime naudotas „kaip savarankiškas tyrimo metodas, kai esti ribota arba maža atranka.“¹⁵⁹

Konkrečių interviu atlikimo būdai gali skirtis priklausomai nuo atliekamo tyrimo specifikos. Tiriamuoju interviu laikomas interviuotojo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis, siekiant gauti informaciją, reikalingą pasirinktiems tyrimo uždaviniams. Ypatinga interviu savybė, kad visa informacija, skirtingai nuo kitų apklausos būdų, yra gaunama žodžiu.¹⁶⁰

Atliktame tyrime taikytas pusiau struktūruotas interviu, kuris priklauso „klasifikavimo pagal apklausiamųjų subjektų tipą“ klasei. Tyrime dalyvavo ekspertai – „asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamąją problemą“¹⁶¹.

Išskiriami pagrindiniai tyrimo etapai:

- klausimyno sudarymas;
- informantų atranka;
- pasiruošimas interviu ir jo atlikimas;
- duomenų apdorojimas ir jų analizavimas.

Klausimyno sudarymas

Darbo autorė parengė klausimyną (1 priedas), kurį sudarė atviro tipo klausimai. Visiems informantams buvo užduodami tie patys klausimai. Klausimus galima suskirstyti į pagrindines grupes:

- 1 – 7 klausimai, skirti nustatyti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygį.
- 8 – 13 klausimai, skirti įvertinti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes.

¹⁵⁹ Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

¹⁶⁰ Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis leidimas*. Šiauliai: Liucijus, 2002.

¹⁶¹ Tidikis. „Socialinių mokslų tyrimų metodologija.“ 467.

- 14 – 15 klausimai, skirti išsiaiškinti pagrindines kliūtis, kylančias nevyriausybinėms organizacijoms dalyvaujant sveikatos politikoje.

Sudarytas klausimynas, prieš atliekant tyrimą, buvo išbandytas apklausiant kelis nevyriausybinių organizacijų atstovus.

Informantų atranka

Siekiant išsamesnio tyrimo buvo taikomi nevyriausybinių organizacijų (1 – 2 kriterijai) ir jų atstovų (3 – 4 kriterijai) atrankos kriterijai:

- nevyriausybines organizacijos narystė pacientų forume;
- nevyriausybines organizacija veiklą vykdo ilgiau nei 10 metų;
- narystė nevyriausybiniėje organizacijoje;
- aktyvus dalyvavimas sveikatos politikoje.

Tyrimo dalyvavę informantai buvo pacientų interesus atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų nariai. Tyrimo dalyvavo devynios informantės – nevyriausybinių organizacijų, veiklą vykdančių ne mažiau nei 10 metų, įsikūrusių didžiuosiuose Lietuvos miestuose, vadovės.

Pasiruošimas giluminiam interviu ir jo atlikimas

Komunikacija su informantais vyko telefonu, kviečiant juos dalyvauti tyrime, susitariant dėl tinkamo pokalbio laiko. Interviu buvo atliekamas telefonu, įrašant informantų ir interviuotojos pokalbį. Informantai į juos atsakinėjo atskleisdami savo asmeninę poziciją, apklausėjai neperšant savo subjektyvios nuomonės. Pokalbio metu informantams galėjo būti užduoti papildomi klausimai, susiję su interviu tema, jiems buvo sudarytos sąlygos išsamiai atsakyti į klausimus, išdėstyti subjektyvią nuomonę, o interviuotoja turėjo galimybę pokalbio metu neleisti informantams nukrypti nuo temos, laikantis interviu atlikimo metodikos. Svarbu paminėti, kad siekiant išvengti interviuotojo subjektyvumo kriterijaus buvo pasirinkti asmeniškai nepažįstami informantai.

Interviu buvo atliekamas neutralioje, neblaškančioje aplinkoje, užtikrinančioje galimybę netrukdomai uždavinėti klausimus, o informantams į juos atsakinėti. Interviu prasidėdavo nuo susipažinimo ir vykdomo tyrimo reikšmingumo pristatymo. Kokybinis tyrimas buvo vykdomas 2015 m. liepos – spalio mėnesiais, interviu trukmė 20 – 45 min.

Duomenų apdorojimas ir analizė

Kokybinio tyrimo duomenis sudaro devynių informantų atsakymų įrašai, gauti taikant interviu metodą. Šie įrašai buvo transkribuoti. Kokybinių duomenų analizei taikytas turinio (angl. *content*) analizės metodas, leidžiantis formuoti išvadas remiantis analizuojamu tekstu.

Turinio analizės etapai:

- daugkartinis teksto skaitymas;
- esminių kategorijų išskyrimas pagal raktinius žodžius;
- kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas;
- kategorijų ir subkategorijų interpretavimas ir pagrindimas, remiantis tekstiniais įrodymais.¹⁶²

Tyrimo etikos principai

Kokybiniame tyrime buvo taikomi pagrindiniai socialinių tyrimų etikos principai: interviu buvo atliekami tik gavus informantų sutikimą, jiems suteikiama informacija apie tyrimo tikslą ir pobūdį, užtikrinamas anonimiškumas ir konfidencialumas.¹⁶³

¹⁶² Bitinas, Bronislovas, Rupšienė, Liudmila ir Žydžiūnaitė, Vilma. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.

¹⁶³ Kardelis, „*Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*,“ 42.

3.2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

3.2.1. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje

Siekiant įvertinti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje, buvo svarbu išsiaiškinti jų dalyvavimo sveikatos politikoje formas. Informantai pagrindine įsitraukimo į sveikatos politiką forma įvardijo dalyvavimą valstybės institucijų suformuotų organų (komisijų, darbo grupių, stebėtojų tarybų) veikloje (3 lentelė).

3 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje formos

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Dalyvavimo formos	Siūlymų teikimas	„Tų būdų iš tikrųjų yra labai daug. Yra vienas dalykas siūlymų teikimas dėl teisės aktų pakeitimo, siūlymai dėl asmens sveikatos priežiūros įstaigų darbo efektyvumo gerinimo, dėl vaistų kompensavimo. Iš esmės tai ir yra – siūlymų teikimas, dalyvavimas.“ (Informantas 4)
	Dalyvavimas valstybės institucijų suformuotų organų veikloje	„Aš manau dalyvaujant darbo grupėse vyriausybinese, kurios yra sukurtos tam, kad spręsti tam tikrus sveikatos politikos klausimus, tam tikras problemas.“ (Informantas 3) „<...> svarbus dalyvavimas sveikatos apsaugos ministerijoje kada rengia darbo grupes, jų veikloje.“ (Informantas 4) „Nevyriausybines organizacijas į sveikatos politiką gali įsitraukti dalyvaujant įvairiose stebėtojų tarybose prie sveikatos priežiūros įstaigų, dalyvauti – kad būtų pakviesti ekspertai iš nevyriausybinių organizacijų į įvairias darbo grupes, rengiant strategijas, planus įvairiose srityse. Taip pat nevyriausybines organizacijas galėtų dalyvauti ir bendradarbiauti su ministerija sveikatos apsaugos per programas ir įvairius projektus, ir būti įvairių projektų vykdytojais <...>.“ (Informantas 8) „<...> dalyvauti įvairiose komisijose, tarybose, darbo grupėse <...>“ (Informantas 6)

Informantai pabrėžė nevyriausybinių organizacijų lyderystę, įsitraukiant į sveikatos politikos procesus. Keli informantai iniciatyvumą nurodė kaip veiklos taktiką, įgalinančią įsitraukti į sveikatos politiką: „<...> tik rodant iniciatyvą ir žinant labai aiškiai ko reikia nevyriausybinei organizacijai, jų pacientams.“ (Informantas 1), „<...> savo iniciatyva reikia teikti pasiūlymus politikai gerinti, priklausomai nuo organizacijos – kurie klausimai aktualūs konkrečiai organizacijai. Kai pradeda organizacija kažką keisti, viena tai aišku, kad yra didesnė įtaka ir kitom kažką padaryti.“ (Informantas 2), „Tiesiog patiems aktyviai siekti, kontaktuoti su valstybinėmis institucijom, reikšti savo nuomonę, prašymus, pageidavimus, kažkokias problemas kelti ir prašytis, kad būtų priimamos į tam tikras darbo grupes, komisijas, į sakykim tarybas pacientų ir kitokių organizacijų.“ (Informantas 3). Remiantis tyrimo duomenimis, įsitraukimą į sveikatos politiką laiko

dalyvavimo joje prielaida. Be to, kaip veiksmingo dalyvavimo sveikatos politikoje sąlygą informantai nurodė pačių nevyriausybinių organizacijų iniciatyvumą.

Kalbėdamas apie nevyriausybinių organizacijų įsitraukimo į sveikatos politiką formas informantas 5 atkreipė dėmesį į viešosios erdvės reikšmę „<...> nuomonės pareiškimas kiekvienu konkrečiu atveju yra be galo svarbus ir tai yra galimybė. Tad tų kanalų tikrai yra nemažai, bet aš labiausiai vertinu viešąją erdvę, nes viešojoje erdvėje iš tiesų galima non stop reikšti savo nuomonę ir pasiūlymus teikti netgi be formalių kanalų“. Kadangi nevyriausybinės organizacijos, atstovaudamos savo narių interesus, veikia viešojoje erdvėje, kurią gali pasitelkti siekiant daryti įtaką sveikatos politikos procesams.

Informantų buvo klausiama apie jų atstovaujamos nevyriausybinės organizacijos dalyvavimo darbo grupių veikloje sveikatos politikos klausimais patirtį. Informantas 2 nurodė, kad jo atstovaujama nevyriausybinė organizacija darbo grupėse turi deleguotą atstovą bei pažymėjo apie organizacijos viduje vykstančius informacijos mainus „Sveikatos apsaugos ministerijoje buvom kviečiami ir tiesiog mes pasiskyrėm, kadangi mes priklausom pacientų forumui, <...> tai mes tiesiog išrinkome vieną organizaciją, kuri dalyvautų dažniau darbo grupėse, o mes kontaktuojam telefonu, elektroniniu paštu. Kur reikia teikti siūlymus, pasirašyti, pritarimo kažkokiam dokumentam, tai tiesiog Vilniuje esanti organizacija atstovauja visas mus – Lietuvoje esančias organizacijas <...>“. Informantas 3 pažymėjo, kad „Pernai jau tikrai dalyvavo mūsų atstovas, gal jau ir užpernai. Sakyčiau gal jau treči metai irgi dalyvaujam Sveikatos apsaugos ministerijos įvairiose darbo grupėse.“ Informantas 4 pateikė konkrečius pavyzdžius apie dalyvavimą darbo grupių veikloje „Mano asmeninė patirtis yra trys metai dalyvavimo darbo grupėse. Yra kelios grupės, kuriose esu pastoviai kaip komisijos narys – vaistų kompensavimo klausimais, nacionalinė vėžio programa, kuriai parengta ir sudaryta darbo grupė būtent dėl stebėsenos, po to, esu darbo grupėje, tiksliau ne darbo grupėje, o būtent yra bioetikos kolegija, tai esu kolegijos narys, ir, po to, yra pavieniai teisės aktai ir jų inicijavimas, tai yra sudaroma darbo grupė dėl teisės akto pakeitimo arba tobulinimo, kuri kažkurį tai laiką dirba, o, po to, darbo grupė, pabaigusi savo darbą, išsiskirsto. Tai tos darbo grupės būna dviejų pobūdžių, viena, tai yra pastovi, kaip komisija ar tai tris, ar tai penkis metus, po to, jinai keičiasi. Kitas variantas, kaip sakiau, yra trumpalaikis, su konkrečia užduotimi, kuriai sudaryta darbo grupė. Iš trumpalaikių, kurios būna, tai turbūt esu buvusi penkiose.“ Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad nevyriausybinėms organizacijoms dalyvaujant darbo grupių veikloje sudaromos galimybės įsitraukti į sveikatos politikos procesus.

Informantas 1 pateikė priešingą nuomonę apie ribotas galimybes dalyvauti darbo grupių veikloje „Kviečiami retai – jeigu nori kokį įsakymą greičiau prastumti tai pasistengia taip padaryti, kad mus užmiršta. Čia yra tokie dalykai. Po to aišku jie teisinasi, kad kvietėm, gal elektroninis

laiškas nenuėjo, žodžiu įvairių labai būna būdų, jei stengiasi nepakviesti. Aplamai yra tokia tendencija, kad stengtis nepakviesti, arba nepriminti, kad vyksta toks renginys.“

Be to, informantų buvo klausama apie nevyriausybinės organizacijos atstovo dalyvavimo kitų institucijų suformuotose darbo grupėse indėlį galutiniam rezultatui. Informantai skirtingai vertino nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo darbo grupių veikloje indėlį (4 lentelė).

4 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų atstovų dalyvavimo darbo grupėse vertinimas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Dalyvavimo darbo grupėje indėlis	Svarbus indėlis	<p><i>„Vien tai, jeigu yra tarp valstybės institucijų darbuotojų, tarp medikų atsiranda pacientas, jau ta grupė jaučiasi truputį kitaip, žinodama, kad čia yra žmonės apie kuriuos bus kalbama <...>. Antras dalykas – ir tas atstovas gauna informaciją ir gali pasitarti tiek su organizacija jeigu yra kuriai atstovauja, tiek su medikais įprastais, nes paprastai tose darbo grupėse, komisijose būna nedaug medikų, arba kad ir su esančiais, ir tada jeigu susijungia balsai gaunasi tam tikras indėlis, tiek jisai pats gali perduoti informaciją, tiek gali atsinešti informaciją, kurią žino, ir ją pateikti toje darbo grupėje, kuri galbūt tos informacijos nežino ir taip irgi įtakoti tuos sprendimus. <...>. Bet jeigu tokio griežto nusistatymo nėra, kad kažką būtinai daryt arba kažko būtinai nedaryt, tai įtaka gali būti, mes tą jaučiam, kad pradėjo įsileisti pacientus ir situacija keičiasi į gerą.“ (Informantas 7)</i></p> <p><i>„Tai kai dalyvauji toje darbo grupėje tu pastoviai gauni kažkokią informaciją, sakykim Sveikatos ministerijos parengtą pradinį projektą, net nebūtinai ministerijos <...> nėra taip, kad šimtu procentų viską priimtų ką mes siūlom, bet į nemažą dalį mūsų pasiūlymų yra atsižvelgiama.“ (Informantas 9)</i></p> <p><i>„Įtakos žinoma, kad turi. Svorio prideda tikrai ir labai daug, ir mes kartais per darbo grupes išsprendžiam iš tikrųjų aktualias problemas, jeigu taip nebūtų, tai būtų nereikalingas nevyriausybiniis sektorius.“ (Informantas 4)</i></p>

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Iš dalies svarbus indėlis	<p>„Aš vis tiek galvoju, kad gal ir mažais žingsniais, bet įtaka yra daroma, bent jau atsižvelgiama yra į nuomonę, iškeliama klausimai jei nėra iš kart išspręsti, bet savo indėlį, kad ir ateityje, vis tiek duoda.“ (Informantas 2)</p> <p>„Tą įtaką visgi sunku padaryti. Nors jinai yra daroma, bet iš esmės, kiek esu girdėjusi atsiliepimų iš tų posėdžių Vyriausybėje, kad tiesiog tie posėdžiai vyksta labai formaliai labai dažnai, tiesiog valdžios atstovai ateina ten pasiruošę tam tikrus savo pranešimus, kuriuos paskaito ir paskui pacientai nelabai jau turi galimybę – tarkim jeigu pacientų organizacijos kelia kažkokias problemas, prieštarauja ar nesutinka su tam tikrais Vyriausybės sprendimais, tai nelabai nori klausyti jų balso ir tiesiog kartais net neleidžia pasisakyti, nutraukia, pasako, kad „čia mes geriau žinom, Jūs nieko nesuprantat“ ir taip toliau. Tai iš tiesų yra sudėtinga dalyvauti tuose posėdžiuose, bet visgi pokyčių yra, pasiekimų yra tam tikrų.“ (Informantas 3)</p> <p>„<...> Aišku jeigu jau yra kažkoks esminis sprendimas padarytas, jeigu kažkam nėra lėšų, arba kažko nekeičiam, arba kažko nedarom, kartais ir užkulisiniais žaidimais būna tai padaroma, tai tada ten jokių įtakų niekas nepadarys, jeigu yra priimtas esminis politinis sprendimas.“ (Informantas 7)</p>
	Nesvarbus indėlis	<p>„Nelabai gali įtakoti. Šiuo metu, paskutiniai šie keleri metai, tikrai nieko neįtakoja, vienintelis plusas iš to dalyvavimo, tai kad gauna informacijos nevyriausybinių organizacijos, kad vyksta vieni arba kiti dalykai, ar rengiami planai, ar rengiamos strategijos <...>. Tai šiai dienai tiesiog neįmanoma kažkaip įtakot ir įrodyt, kad reikėtų truputėlį elgtis ir daryt kitaip, nes ir vėl sakau, daugumoj dominuoja tie kiti tradicinių daug metų dirbančių įstaigų deleguoti specialistai ir ministerijų atstovai, ir jie tradiciškai įgyvendina tai kas yra įprasta, o kad ateitų į sveikatos, ypatingai į psichikos sveikatos sritį rimti pokyčiai, tai reikia imtis iš esmės pertvarkyti visą šitą sistemą.“ (Informantas 8)</p>

Keliama prielaida, kad nevyriausybinių organizacijos dalyvavimo darbo grupėje indėlis priklauso nuo jos įsitraukimo į sveikatos politiką lygio, aktyvaus dalyvavimo sprendimų priėmimo procesuose, o taip pat nevyriausybinių organizacijos atstovų gebėjimų „čia priklauso nuo to atstovo, reikia ir diplomatijos, ir charakterio, ir argumentus žinoti. Čia jau yra asmeninės savybės – charakteris ir asmeninės savybės. Šitie dalykai neapčiuopiami yra ir negalima nusakyti“ (Informantas 1).

Informantų buvo prašoma įvertinti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje. Siekiant įvertinti nevyriausybinių organizacijų ir jų vienijamų narių dalyvavimo

sveikatos politikoje lygį buvo pasirinktas S. R. Arnsteino visuomenės politinio dalyvavimo pakopų modelis (angl. *a ladder of citizen participation*). Šis modelis sudarytas iš aštuonių pakopų:

1. manipuliavimas – piliečių atstovai įtraukiami į įvairias patariamąsias grupes, jiems pristatomos esamos programos, paaiškinama, kad jos susijusios su piliečių poreikiais, nurodoma, kokį vaidmenį piliečiai turėtų atlikti;
2. terapija – piliečiams nepalanki situacija nekeičiama, jie skatinami prisitaikyti;
3. informavimas – vykdomas per vėlai, nesiekiami atgalinio ryšio, nesuteikiama galimybė daryti poveikį gavus informaciją;
4. konsultavimas – piliečiai gali išreikšti savo nuomonę, įsitraukimas didesnis, bet piliečių balsas nėra labai svarbus priimant sprendimus;
5. rekomendacijos – maža dalis piliečių dalyvauja patariamųjų grupių, komisijų veikloje, įgauna balso teisę, tačiau negali priimti galutinio sprendimo, toks įtraukimas laikomas simboliniu;
6. partnerystė – galia padalinta piliečiams ir valdžios atstovams, todėl bendradarbiaujama svarstant ir priimant sprendimus;
7. galios suteikimas – priimant sprendimus piliečių balsai svarbesni nei valdžios atstovų;
8. piliečių kontrolė – priimant sprendimus piliečiai turi balsų daugumą, leidžiančią turėti didelės įtakos formuojant viešąją politiką.¹⁶⁴

Remiantis šiuo modeliu išskirti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygiai: partnerystė ir konsultavimas (5 lentelė).

5 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygis

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo lygis	Partnerystė	<p>„Dalyvaujame, nes sveikatos politika yra neįmanoma be pacientų, jų nuomonės, nes kitaip neįmanoma atsekti kas yra negerai, kas blogai daroma, kol neišklausomos abi pusės <...>. Ieškoti sprendimų susidariusioms problemoms, išklausti ir galbūt pagerinti kažkokią situaciją jei ji yra.“ (Informantas 1)</p> <p>„Šiandien dienai mūsų organizacija yra pacientų forume, kuris vienija ne vieną organizaciją iš įvairių sričių ir tas dalyvavimas toje veikloje duoda rezultatų, nes būna pateikti siūlymai. Ir tie siūlymai nusiųsti sveikatos ministerijai daro šiokią tokią įtaką“ (Informantas 2)</p>

5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁶⁴ Arnstein, Sherry R. *A ladder of citizen participation*. Žiūrėta 2015 10 14. <https://www.planning.org/pas/memo/2007/mar/pdf/JAPA35No4.pdf>.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo lygis	Partnerystė	<p>„Dalyvauja <...>, yra pavyzdžiui pacientų forumas, kaip čia įvardinti – ne tai, kad organizacija, bet tiesiog sambūris tam tikras sakyčiau gal būt nevyriausybinių organizacijų, pacientų atstovų, kurie kontaktuoja labai glaudžiai su valstybės sveikatos institucijom ir peržiūri ten visokius priimamus naujus dokumentus, įstatymus, tvarkas tam tikras sveikatos priežiūros <...> tai čia gal būtų tokios dvi pagrindinės mūsų pacientų organizacijos, kurios aktyviai dalyvauja sveikatos politikoje“ (Informantas 3)</p> <p>„būtent mūsų organizacija iš tikrųjų dalyvauja ir dalyvaujame daugelyje darbo grupių, kur yra svarstomas būtent mūsų pacientų gydymas, prieinamumas, gydymo sąlygų gerinimas, bet taip pat dalyvavom ir biomedicininių ir klinikinių tyrimų etikos rengime. Taigi iš tikrųjų mes patys dalyvaujam ir teikiame pasiūlymus, ir, manau, kad esam komanda bendra.“ (Informantas 4)</p>
	Konsultavimas	<p>„Dalyvauja, gali dalyvauti, tik tai iš valstybės institucijų vis dar matosi noras neįsileisti nevyriausybinių, ypatingai pacientų, nes dar yra tas stereotipas, kad tik rėks ir reikalaus <...> Tai labai dažnai apie kažkokius įvykius sprendimus sužinai jau po arba sužinai besibaigiant procesui, <...> Tačiau tas procesas po truputį juda, jau vis dažniau kviečiasi ir pačios valstybinės institucijos. Kreipiasi prašydamos nuomonės, kviečiasi į posėdžius ir tada darosi lengviau bendrauti. Aišku, iš nevyriausybinių organizacijų pusės irgi reikia, kad kaip sakiau, matytų abi puses – ne tik poreikius, bet ir galimybes. O dalyvauja tai aišku, kad per mažai <...>“ (Informantas 7)</p> <p>„Formalus, yra labai formalus, yra mylimos / nemylimos organizacijos ir šiai dienai, ypatingai šioj kadencijoj, nevyriausybines organizacijos arba jų ekspertai kviečiami dirbti tik labai formaliai ir į tuos siūlymus, kuriuos siūlo nevyriausybines organizacijos arba jų deleguoti atstovai neatsižvelgiama“ (Informantas 8)</p> <p>„Praktiškai daug kur esame kviečiami, bet ne visur. Daugiausia dabar šiuo metu tai turbūt dar yra sveikatos ministerijos likusi nuo ano ministro dar tokia politika, kad jie nori turėti sau pavaldžias pacientų organizacijas, <...> o faktiškai tos pacientų organizacijos, kurios yra būtent atsakingos už tai, kad atstovauti tinkamai pacientams, tai mūsų nuomonė ne visada sutampa su ministerijos nuomone ir kitą kartą praktiškai ir nepakviečia, o pasikviečia tas organizacijas jau kai būna priimtas sprendimas, kad pasakyt, kad suderinta, kad jie paplotų kaip gerai.“ (Informantas 9)</p>

Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad nevyriausybines organizacijas įtraukiamos į sprendimų priėmimo procesus. Partnerystės įgyvendinimas įgalina nevyriausybines organizacijas

bendradarbiauti su valdžios institucijomis svarstant ir priimant sprendimus darbo grupėse, dalyvauti komisijų veikloje, o taip pat teikti siūlymus. Konsultavimo įgyvendinimas leidžia nevyriausybinėms organizacijoms išreikšti savo poziciją svarstomais klausimais, ypač svarbu, jog kitos institucijos įsiklausytų į dialogą.

3.2.2. Nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su kitomis institucijomis

Sveikatos politikos įgyvendinimas tiesiogiai priklauso nuo valstybės institucijų ir pacientų organizacijų bendros veiklos ir bendradarbiavimo. Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo su kitomis institucijomis formas ir bendradarbiavimui reikalingas sąlygas. Pažymėtina, kad dalis informantų (1, 2, 3, 7), pagrindine bendradarbiavimo forma arba platforma bendradarbiavimui, įvardino pacientų forumą ir dalyvavimą jo veikloje. Informantas 1 pažymėjo, *„tiesiog dabar yra su Sveikatos ministerija įsteigtas Pacientų forumas ir nevyriausybinės organizacijos gali įstoti į tą forumą, ir dalyvauti posėdžiuose. Dabar jau Sveikatos ministerija, dėka Andriukaičio, kviečia į susirinkimus ir yra išklausoma pacientų nuomonė – nevyriausybinių organizacijų nuomonė“*. Informantas 2 nurodė *„šitas bendradarbiavimas tai yra taip, kad būna sušaukiami pacientų forumo susitikimai su Sveikatos ministerija. Aš pati į juos važiuoju, dalyvauju. Būna į ketvirtį vieną kartą. Tam tikru klausimu. Sveikatos ministerija pristato ką ji daro, kad pacientam būtų geriau, kad sumažinti eiles ir kita, o mes, savo ruožtu teikiame kas yra, sakome kokios yra problemos ir kur ką reikia tobulinti. Iš pradžių yra diskusijos, o paskui vyksta, jeigu inicijuojam ar priemonių įsigijimo kompensavimą, ar dar kažką tai, organizuojamas ir oficialus raštiškas siūlymas“*. Informantas 3 paaiškino *„Tai čia kaip ir tie būdai panašiai aš sakyčiau, turbūt dalyvavimas įvairiose komisijose, dalyvavimas pacientų forume, man atrodo šiuo metu tai yra toks, dar pacientų atstovų taryba, tai yra dar toks organas, ir yra dar pacientų forumas, ir yra dar įvairios komisijos, priežiūros komisijos, darbo grupės, tai į šitas formas, irgi pacientai tiesiog dažnai įstatymiškai privalo būti įtraukti, atstovai pacientų kažkokių organizacijų, o kartais tiesiog ir taip pareiškia iniciatyvą suinteresuotos nevyriausybinės organizacijos ir pareikalauja tiesiog, kad būtų įtraukti“*. Informantas 7 nurodė *„<...> tada irgi kiek ten pakviečia irgi kartais pakviečia netgi į tas darbo grupes, kurios nėra aktualios, bet jeigu jau kviečia vis tiek reikia eiti, nes tai yra papildomi ryšiai, papildomos galimybės tolesniam bendradarbiavimui, kuris gal jau bus aktualesnis, gal ne visi klausimai vienodai visoms organizacijoms yra svarbūs“*, taip pat buvo minimas dalyvavimas teisės aktų rengime. Informantas 7 atkreipė dėmesį į bendradarbiavimo galimybes su kitomis institucijomis *„Aš sakyčiau, kad nereikia apsiriboti vien ministerija, yra ir Valstybinė ligonių kasa, ir teritorinės ligonių kasos, yra ir Seimo sveikatos reikalų komitetas, tai bent jau šios trys institucijos. Šiaip yra dar sveikatos patarėjas vyriausybėje ir patarėja, kuruojanti sveikatos klausimus prezidentūroje, tai sakyčiau reikėtų bendradarbiauti su visais, ne vien tik su ministerija, o pagrindiniai bendradarbiavimai tai irgi identifikavimas kažkokios tai problemos, kurią gal būna lengviausiai identifikuoti <...>“*.

Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad nevyriausybinės organizacijos save laiko partneriais sprendžiant sveikatos srities klausimus, tačiau trūksta susikalbėjimo tarp jų ir valstybinių institucijų. Nors vyrauja teigiamas požiūris į valstybės institucijas kaip bendradarbiavimo partnerius, tačiau vykstant bendradarbiavimui į nevyriausybinių organizacijų nuomonę priimant viešuosius sprendimus mažai atsižvelgiama. Pažymėtina, kad nevyriausybinės organizacijos bendradarbiauja siauros srities klausimais, pavyzdžiui, vaistų kompensavimo, specifiniais konkrečios sergančiųjų grupės gydymo. Nevyriausybinės organizacijos linkę atstovauti savo interesus, nelinkę tarpusavyje bendradarbiauti sprendžiant klausimus.

Veiksmingas ir ilgalaikis nevyriausybinių ir valstybinio sektorių bendradarbiavimas turėtų būti užtikrinamas ar inicijuojamas Vyriausybės, parlamento sudarytų struktūrų ar atskirų šių institucijų pareigūnų, kurie koordinuotų tarpsektorinio bendradarbiavimo skatinimą arba sukurtų platformą šiam bendradarbiavimui.¹⁶⁵

Informantų buvo prašoma įvertinti sąlygas, reikalingas lygiaverčiam bendradarbiavimui tarp Sveikatos apsaugos ministerijos ir nevyriausybinių organizacijų. Pagrindinės Sveikatos apsaugos ministerijos ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo sąlygos: informavimas ir įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesus, nevyriausybinių organizacijų kompetencija ir bendradarbiavimo inicijavimas (6 lentelė).

6 lentelė. Bendradarbiavimo tarp Sveikatos apsaugos ministerijos ir nevyriausybinių organizacijų sąlygos

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Bendradarbiavimo sąlygos	Informavimas ir įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesus	„Pirmiausia manau, kad Sveikatos apsaugos ministerija turi dalintis informacija apie iškilusias problemas arba kažkokias susidariusias situacijas, arba ruošiamus priimti sprendimus ir keičiamas kainas, pavyzdžiui, vaistų kompensuojamų / nekompensuojamų. Yra daug sričių kur reikia abiem pusėm susėsti ir tartis. <...> Tada reikia informuoti tą nevyriausybinių organizaciją – vieną ar kitą – nesvarbu, ir jeigu ją tas domina, jeigu liečia, ir sėsti prie bendro stalo, priiminėti ir galvoti, kaip padaryti geriau. Nes jeigu informacija nepasidalinama, tai nežinau – gali būti nuslepiama ir sprendimas tada vienašališkas labai. Tokiu atveju tai ne bendradarbiavimas, tai tik kažkoks veiksmas <...>.“ (Informantas 1)

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁶⁵ NVO teisės institutas. „NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai,“

6 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Nevyriausybinių organizacijų kompetencija	<p>„Manau, kad pirmiausia tos nevyriausybines turi turėti kompetentingų asmenų, nes yra problema, kad dažnai neturi, ta prasme kartais nevyriausybines organizacijos, sakykim kalbant apie pacientų draugijas, tai kai neturi kompetentingų asmenų, jie kelia tam tikras problemas, bet nesūlo jokių sprendimo būdų, nežino, nesupranta kaip išspręsti, nežino ką pasiūlyti, arba siūlo kažkokius neįgyvendinamus dalykus <...>. Tai jei nevyriausybines organizacijos turėtų tokius žmones – tai tokia būtų sąlyga pirma <...>.“ (Informantas 3)</p> <p>„<...> dėl lygiavertiškumo, tai daug priklauso nuo pačios nevyriausybines organizacijos, kiek jinai yra stipri, ir kiek jos balsas iš tikrųjų yra girdimas. Ar kiekvieną kartą atsižvelgia – tai turbūt tikrai ne kiekvieną kartą atsižvelgia į siūlymus, bet tai irgi yra natūralu.“ (Informantas 4)</p>
	Bendradarbiavimo inicijavimo stoka	<p>„<...> mano manymas apie lygiavertiškumą, tai aš linkusi manyti, kad visų pirma lygiavertis turi būti pokalbis iš esmės, tai yra, kad sveikatos politikai būtų pasiekiami pacientų organizacijom bet kokiam pokalbiui. Tada yra išklausoma viena ir kita pusė, tada yra susipažįstama, tada žingsnis po žingsnio galima kalbėti plačiai, atvirai <...>. Tas pats partnerystės lygiavertiškumas, tai jis mano supratimu yra ne kaip siekiamybė, o kaip procesas.“ (Informantas 5)</p> <p>„Aš gal sakyčiau, kad sveikatos priežiūros politikai ir Sveikatos apsaugos ministerijos vykdomoji valdžia turėtų suprasti tokį vieną labai paprastą dalyką, kad pacientas visada teisingas, ir kad nepriiminėtų tokių sprendimų nepasitarę su žmonėmis, ko žmonėms šiai dienai reikia. Tai aš galvočiau, kad reikėtų grąžinti tą prieš gerą dešimtmetį numarintą praktiką, kai įvairiose darbo grupėse, kai rengiamos tvarkos įgyvendinimo bendros, kai rengiami projektai, kai svarstomi prioritetai sveikatos priežiūros ką reikia daryt, kai planuojama kaip panaudoti Europos Sąjungos įvairių struktūrinių fondų lėšas ir įvairiose darbo grupėse rengiant strategijas turi būtina dalyvauti pacientų organizacijos arba nevyriausybines neįgaliųjų organizacijos irgi, arba jų deleguoti ekspertai. Ir kada tas dalyvavimas bus 50 ant 50, tada aš galvoju nebus daroma tiek daug labai grubių klaidų kas vyksta šiandien.“ (Informantas 8)</p> <p>„Aš galvoju, kad vis tiek turėtų būti kokie nors periodiški susitikimai ar į metus nors kartą, kad ir pasikeitus tam ministrui nors kartą, turėtų ministerijos vadovybė susitikti su pacientų oficialiai veikiančiom, ne kokiom tai dirbtinai sukurtom organizacijom ir aptarti, ir išklausti mūsų pozicijas – ko mes norim iš sveikatos iš sveikatos apsaugos, kokios problemos šiuo metu yra ir ką galėtume kartu nuveikti, kartu su sveikatos ministerija derinant tą poziciją, ir kad būtume visi išklausti priimant tuos sprendimus.“ (Informantas 9)</p>

Informantas 3 pažymėjo, kad „Sveikatos apsaugos ministerijos turėtų būti geranoriškumas ir sudaryto visos sąlygos – tiek įstatymiškai, tiek ir iš tokios žmogiškosios pusės – techniniai dalykai išspręsti, kad galėtų patogiu laiku sudalyvauti pacientų atstovai, ta prasme sudaromos ir fizine prasme jiems tam tikros sąlygos, galimybės realiai sudalyvauti kažkokiuose susitikimuose, posėdžiuose, aptarimuose ir panašiai.“ Galima daryti prielaidą, kad pagrindinės kliūtys, ribojančios Sveikatos apsaugos ministerijos ir nevyriausybinių organizacijų lygiavertį bendradarbiavimą yra bendradarbiavimo inicijavimo stoka, suinteresuotumo trūkumas, ypač iš Sveikatos apsaugos ministerijos. Nevyriausybines organizacijas į sveikatos politikos procesus, tačiau vyksta nesklandi komunikacija su valdžios institucijomis, be to, ribotas nevyriausybinių organizacijų įtraukimas į bendrų sprendimų priėmimą. Informantai įvardino lygiaverčiam bendradarbiavimui reikalingas sąlygas: pačių nevyriausybinių organizacijų atstovų kompetenciją ir organizacijos vykdomos veiklos apibrėžtumą.

Kiti atlikti tyrimai bendradarbiavimo srityje rodo, kad nevyriausybinių organizacijų ir ministerijų bendradarbiavimas yra efektyvesnis kai sutampa jų misija. Tokiais atvejais įprastai nevyriausybines organizacijas siekia, kad politikos formavimas sutaptų su vieša organizacijos politika.¹⁶⁶

Informantų buvo klausiama apie jų atstovaujamos organizacijos bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis formas (7 lentelė). Pastebima, kad nevyriausybinių organizacijų, kurios yra asociacijų sudėtyje, atstovai linkę teigti apie aktyvų bendradarbiavimą. Be to, informantai bendradarbiavimo forma įvardijo buvo nurodytos skėtines organizacijas. Informantas 8, kalbėdamas apie sritis, kuriose vyksta aktyviausias bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis, pažymėjo „<...> aš galvoju, kad mums reikia suvienyti ir reikia požiūrį keisti nevyriausybinių organizacijom, nes kažkaip turėtume suprasti, kad mus dabar vienija, kur mes galėtume veikti kartu ant tokių rimtų dalykų tai yra žmogaus teisės plėčią prasme. <...> yra bendras vardiklis – žmogaus teisės, teisės ir pareigos. Bet kažkaip tai labai vangiai į tai žiūri – o todėl, kad konkurencija, kitos nevyriausybines organizacijos, ir ta didžiulė baimė teikti bendrus projektus arba rengti, kurti koalicijas – formalias, neformalias – ir veikti kartu. Kiekvienas bando dabar atskirai ką nors daryti. Šitas momentas. Dabar iš tiesų yra labai sudėtinga padėtis tarp negalios nevyriausybinių organizacijų, ir projektų finansavimo klausimais, ir, apskritai, visos veiklos, tai visi vienas į kitą žiūrime kaip į konkurentus.“

¹⁶⁶ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų tarybos sukūrimo studija.“ Vilnius, 2009. Žiūrėta 2015 09 28. http://www.3sektorius.lt/docs/NVO_taryba_studija_2013-03-20_15:28:59.pdf.

7 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis formos

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis formos	Asociacijų koalicijos	<p>„Iš tikrųjų aš pasakysiu mano organizacija tai ji yra vienijanti tris organizacijas, kaip pasakyt, dvi organizacijas ir mes gaunamės kaip trečia. <...> žodžiu trys organizacijos, kaip pasakyt, sudaro mūsų organizaciją ir mes tariamės tiesiog kaip teikti siūlymus, kad būtų didesnis, svaresnis tas dalykas. Nes vis tiek čia jau yra sąjunga, kiekinė organizacija, kuri dengia mažesnes.“ (Informantas 2)</p> <p>„Aš gal būt daugiau galėčiau pasakyti apie mūsų pacientus, tai mes šitoj srity kaip asociacija <...> mes jau automatiškai vienijam daug organizacijų, kurios tarpusavyje glaudžiai bendradarbiauja ir irgi kelia tam tikras problemas, ir pagal galimybes jų atstovai dalyvauja ir darbo grupėse, ir tam tikrus komentarus naujų įstatymų ar tvarkų pateikia, peržiūri, tai pas mus yra tas vidinis bendradarbiavimas glaudus. <...> ir palaikom ryšį pacientų forume, kur ten jau visų ligų pacientai turi savo atstovus ir tam tikras problemas sprendžia, tariasi tarpusavyje, komunikuoja, rengia susitikimus, tam tikrus aptarimus, ir tada jau pateikia savo pasiūlymus kažkoku tai klausimu konkrečiu.“ (Informantas 3)</p> <p>„Esam ir Lietuvos pacientų atstovų tarybos nariai, <...> dalyvaujam ir nevyriausybinių organizacijų koalicijoje, kur jau visos sritys atstovaujamos, esam tarptautinių organizacijų nariai – esam išrinkti į jų valdymo organus <...>.“ (Informantas 7)</p>
	Per skėtines organizacijas	<p>„Mes iš tikrųjų su kitom pacientų organizacijom bendradarbiaujam daug, visada ieškom bendrų sąsajos taškų, tam kad susijungus, vis dėl to mes galim daryti didesnę įtaką Sveikatos apsaugos ministerijai, kadangi tada atstovaujam automatiškai didesnę pacientų daugumą, grupę ir panašiai <...>. Žinoma bendradarbiaujam, ir susitinkam, ir visą laiką ieškom bendrų sąsajos taškų, nes dažniausiai nevyriausybines organizacijos jos kiekviena atstovauja kažkokią pacientų grupę ar kažkokią tai ligą, bet yra nemažai sąsajos taškų.“ (Informantas 4)</p> <p>„<...> dalyvaujam Europos pacientų forumo veikloje, kur yra Europinio masto tam tikros lėtinės ligos organizacijos arba nacionalinė skėtinė organizacija, jungianti daug organizacijų, kaip yra Lietuvos pacientų taryba. Tai bendradarbiaujam daug, bendradarbiaujam kartais ir su atskiromis organizacijomis.“ (Informantas 7)</p> <p>„Mūsų bendradarbiavimas yra mūsų apsijungimas sakykime pacientų organizacijų <...>. Būna du kartus į metus tarybos susirinkimai, kuriuose mes apariam svarbiausius klausimus, taip pat informuojama, kas yra jau nuveikta, kas yra pasiekta <...>. Taip pat mes organizuojam įvairius seminarus, ten mokymus, kad viskas būtų skleidžiama tokiu platesniu mastu. <...> Seimas dažniausiai kviečiasi į visus tuos posėdžius ir jeigu dar yra kažkas neaišku tai dar suteikia žodį ir galima papildyt.“ (Informantas 9)</p>

Svarbu paminėti, kad dalis informantų (1, 6, 8) nurodė jog su kitomis organizacijomis nėra bendradarbiuojama: „Nelabai sakyčiau bendradarbiauja“ (Informantas 6), „na manyčiau, kad to bendradarbiavimo labai didelio nėra, nes tai rišasi į finansus, tai siejama su asmeniniu laiku. Čia gi yra problemos, visur sprendžiami klausimai – jeigu žmogus neturi tos problemos jis nelabai supranta apie ką eina kalba <...>“ (Informantas 1), „nevyriausybinės organizacijos dabar labai sunkiai gyvena apskritai Lietuvoj ir jos tarp savęs konkuruoja“ (Informantas 8).

Tyrimo buvo siekiama išsiaiškinti sritis, kuriose vyksta aktyvus nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis. Informantas 1 nurodė „Nežinau, šiaip tai sričių nėra, bet jeigu yra paliečiama labai kažkokia, nu tarkim – sužinom, kad yra išbraukiamas vaistas iš kompensuojamų vaistų sąrašo, tai čia iš karto operatyviai reikia organizuotis iš galvoti – kodėl, kokios priežastys, kodėl jį išbraukia. Arba nėra slaugos į namus, tai socialinių reikalų ministerija. <...> tai nėra sričių, nes prie įvairių sričių taigi įvairiai – vieniems vaistai labai aktualu, kitiems socialinė pagalba – labai įvairiai – kur skauda, ten ir puolam, ten ir darom, kažką tokio tvarkom.“ Informantas 2 įvardino „Bendrais klausimais – kaip pagerinti, paskatinti didesnę kompensavimą priemonių įsigijimui <...>“. Informantas 4 pažymėjo „Tai būtų turbūt vaistų prieinamumas, kitas dalykas kur mes iš tikrųjų bendradarbiaujame yra reabilitacinis gydymas, nes daug sąsajos taškų yra, po to, turbūt biomedicininiai tyrimai, nes visoms ligoms tai aktualus klausimas, kad klinikinių tyrimų kuo daugiau Lietuvoje būtų. Tai tokios pagrindinės sritys, kurias išskirčiau.“ Informantas 7 nurodė „Lietuvoje tai aktualiausias bendradarbiavimas būna tada, kai iškyla kokios nors bendros problemos aktualios visiems, tai sakykim kažkada tai buvo, kai buvo ribojamas kompensuojamų vaistų išrašymas <...> tai tas buvo aktualu absoliučiai visoms organizacijoms. Yra bendra sveikatos politika, būtent įtraukimas į įvairių institucijų veiklas, yra tokia Sveikatos apsaugos ministerijoj kolegija, yra Nacionalinė sveikatos taryba, yra daug įvairių tokių junginių, kurie priima sprendimus, yra svarbu įsitraukti ir į juos deleguoti savo atstovus, tai tada ir svarbu susivienyti, nes tarkim atstovas yra vienas, organizacijų yra trisdešimt, visi trisdešimt niekaip negali dalyvauti, tai tam vienam gali teikti pasiūlymus, tiek iš jo gali gauti atgalinę informaciją kas vyksta ir tam tikras žinias. Ir kompensuojamų vaistų įstatymo komisiją ir kitas, yra labai daug.“ Informantas 9 įvardino „Šiomet pavyko mums pasiekti, kad būtų įtrauktas į centralizuotai perkamų kompensuojamųjų vaistų sąrašą vienas vaistas akių ligoms gydyti, tai čia mes tai pasiekėm kreipdamosi trys organizacijos sakykim <...> Taip pat dar buvo dėl biomedicininiių tyrimų taip pat svarstymai, irgi ten daug dalyvavome“. Pastebėtina, kad nevyriausybinės organizacijos aktyviai bendradarbiauja su kitomis organizacijomis pavieniais klausimais, dažnai – dėl vaistų kompensavimo.

Apibendrinus galima teigti, kad tarpusavyje nevyriausybinės organizacijos aktyviausiai bendradarbiauja joms aktualiais bendro pobūdžio klausimais, tuo tarpu specifinėse, tik jų atstovaujamos nevyriausybinės organizacijos pacientams svarbiose srityse, jos veikia individualiai.

3.2.3. Nevyriausybinų organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės

Informantų buvo prašoma įvardinti nevyriausybinų organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes. Informantas 1 nurodė „*Dalyvauti gali – teoriškai, o jau du metai kaip ir praktiškai. Dėka ministro Andriukaičio forumas yra įkurtas, jis yra, tik tiek, kad ministerija skaito save aukščiau ir tokie protingesni, o mes esam, kažkas tokio, ir truputį mus nepasivargina užmiršti*“. Pažymėtina, kad informanto 1 minėta bendradarbiavimo platforma – pacientų forumas, aktuali nevyriausybinėms organizacijoms, vykdančioms veiklą sveikatos priežiūros srityje. Pacientų forumo nuostatuose nurodoma, kad jis veikia nuolat prie LR Sveikatos apsaugos ministerijos visuomeniniais pagrindais ir yra visų Lietuvos Respublikoje registruotų asociacijų, atstovaujančių ir ginančių pacientų interesus, bendradarbiavimo platforma.¹⁶⁷ Pacientų forumas (2015 m. liepos 14 d. duomenimis) vienija dvidešimt dvi pacientus atstovaujančias organizacijas.¹⁶⁸ Nors pacientų forumas vienija pacientų interesus atstovaujančias organizacijas, tačiau laikytinas nepakankama sąlyga efektyviam dalyvavimui sveikatos politikoje.

Kiti informantai teigė apie egzistuojančias dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes, tačiau akcentavo pačių organizacijų aktyvumo svarbą efektyviam dalyvavimui. Informantas 2, aptardamas dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės nurodė, kad „*šiandien dienai, sakyčiau nevyriausybinių organizacijos dalyvauti sveikatos politikoje gali, tik tai turi būti aktyvios ir dažniau reikštis, kaip pasakyti, ir daugiau kontaktuoti. Nes vis tiek tai yra ta sritis, kuri nuolat kinta ir kas liečia žmonių sveikatą, tai šitų klausimų visada bus, ir bus daug. Tik tie pokyčiai ir įtaka nėra tokia svari kaip Sveikatos ministerijos, nes vis tiek mes esam patariamasis daugiau organas*“. Informantas 4 pažymėjo, kad „*Galimybės žinoma, kad turi tik reikia rodyti iš esmės ir savo iniciatyvą*“. Informanto 6 nuomone „*kaip pasakyti, priklauso nuo atskirų asmenybių, nuo jų sugebėjimų organizatorinių, nuo tikėjimo savim, nuo pažinčių galų gale*“. Informantas 7 pateikė priešingą nuomonę apie dalyvavimo galimybes sveikatos politikoje „*Iš tikrųjų nedidelės dėl finansinių galimybių, dėl tų žmogiškųjų resursų, samdytis specialistus arba pačiam skirti laiką tik tam darbui, o ne krūvai kitų darbų. Tikrai yra palyginus nedidelės, už tai tie kurie dalyvauja turi būti labai motyvuoti, dažniausiai tokie ir yra. Dalyvauja pagal galimybes <...>*“. Apibendrinant galima teigti, kad nevyriausybinių organizacijų dalyvavimui sveikatos politikoje reikšmingi finansiniai (įskaitant finansavimo klausimus) ir žmogiškieji (narių skaičius ir jų kompetencija) ištekliai. Nevyriausybinių organizacijoms įsitraukiant į sveikatos politiką finansinės problemos kyla dėl ribotos LR Vyriausybės teikiamos paramos, o verslo sektoriaus ar kitos paramos gavimas nėra paplitusi praktika daugeliui tyrime dalyvavusių nevyriausybinių organizacijų. Be to, aktuali

¹⁶⁷ „Pacientų forumo nuostatų projektas.“

¹⁶⁸ „Pacientų forumo sąrašas (atnaujintas 2015 m. liepos 14 d.).“

nevyriausybinių organizacijų deleguotų atstovų lyderystė įsitraukiant ir dalyvaujant sveikatos politikos procesuose. Informantai nevyriausybinių organizacijų galimybes dalyvauti sveikatos politikoje vertino palankiau lyginant su dalyvavimo joje lygiu. Be to, buvo analizuojamos nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikos formavime ir įgyvendinime galimybės (8 lentelė).

8 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikos formavime ir įgyvendinime

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo galimybės	Sveikatos politikos formavime	<p>„Dalyvauti gali, ir sakyčiau žinot kaip yra, tos nevyriausybines organizacijos turėtų. Kitaip sakant, tada kai jos elgiasi aktyviai ir veikia, kažką daro, tada atsiranda vėlgi ir iš karto tampa matomos ir jos gali būti pakviestos ir taip toliau. Žodžiu, nelaukiant kvietimo reikėtų rodyti save, taip kaip ta organizacija norėtų save matyti, jiniai kažkaip turi veikti ir ta veikla suponuos sekančius žingsnius bendradarbiavimo prasme su sveikatos politikais, nes nėra taip buvę, kad sveikatos politikai atsisakytų.“ (Informantas 5)</p> <p>„<...> politikos formavime, tai yra su Seimo sveikatos komitetu ar tais specialistais, kurie rengia teisės aktus, nelabai įsileidžia nevyriausybinių organizacijų. Jie kviečiasi ekspertus iš savo sveikatos priežiūros įstaigų, profesorius, klinikų vadovus ir taip toliau <...>. Tai aš galvoju Seimas nelabai noriai įsileidžia visus, nors aš galvojau anksčiau, kad seimo nariai [V. M. Č. ir A. M.], gal jie kitaip kažkaip galvos, bandys veikti ir bendradarbiauti, bet aš supratau, kad yra ir dar galingesni už juos žmonės su kuriais jie dirba“ (Informantas 8)</p> <p>„Nu teoriškai turi galimybę visos dalyvauti, o praktiškai irgi priklauso dalyvavimas nuo to ar esame įtraukiami į kažkokius vykdymus, kurie jau yra formuojami Sveikatos ministerijoje ar Ligonių kasoje, ar Vyriausybėje.“ (Informantas 9)</p>
	Sveikatos politikos įgyvendinime	<p>„Būna, bet jeigu kažką stebėt, žiūrėt tai gali būti susiję su finansais, o nevyriausybines organizacijos tų finansų neturi. Jeigu dalyvaut kažkokiam tai projekte tai turi būti ir sugalvotas finansavimas, kažkas tokio. Nes visa tai yra laikas ir finansai, jeigu dirbantis žmogus užsiima nevyriausybine organizacija, tai už ką jisai, kaip jisai gali laiką skirti“ (Informantas 1)</p> <p>„Tai sakykim įgyvendinime dar daugiau dalyvauja“ (Informantas 8)</p> <p>„Labiausiai ir dalyvauja įgyvendinime, nes būna priimant sprendimus nekviečia, bet reikia juos vykdyti, kas susiję su sveikatos klausimais“ (Informantas 6)</p>

Apibendrinant, nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikos formavime ir įgyvendinime patirtys skiriasi. Keliama prielaida, kad nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas

sveikatos politikos formavime ir įgyvendinime tiesiogiai susijęs su valstybės institucijų (pvz. Sveikatos apsaugos ministerijos, Seimo sveikatos komiteto ir kt.) kvietimu ir informavimu. Informantai kalbėdami apie sveikatos politikos formavimą ir jos įgyvendinimą, pirmiausiai linkę įvardinti dalyvavimą šiuose procesuose, į kuriuos jie yra įtraukiami kitų institucijų, tačiau retai minimas pačių nevyriausybinių organizacijų iniciatyvumas. Keliama prielaida, kad nevyriausybinių organizacijų dalyvavimui šiuose procesuose didelę įtaką daro ne pačių nevyriausybinių organizacijų, bet jų bendradarbiavimo partnerių iniciatyvumas.

Informantų buvo klausiama apie sąlygas reikalingas nevyriausybinei organizacijai dalyvauti sveikatos politikoje. Pagrindinės nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje sąlygos: finansavimas, glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, nevyriausybines organizacijos kompetencija ir iniciatyva, teigiamas požiūris į nevyriausybines organizacijos veiklą (9 lentelė).

9 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje sąlygos

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Dalyvavimo sveikatos politikoje sąlygos	Finansavimas	<p>„<...> tai būna jam kaip etatas apmokamas, apmokama už tą darbą. <...> geranoriškų paramų būna, bet be galo retai.“ (Informantas 1)</p> <p>„Kitas dalykas finansavimas, nes viskas atsiremia į finansavimą, organizacija negali veikti, jeigu ji neturi, kaip pasakyt, savo finansinio įnašo.“ (Informantas 6)</p> <p>„Negali nevyriausybines specialistai, ekspertai, kaip daug kas galvoja, dirbti už ačiū <...> kažkiek pinigų tai turim uždirbti, savanoriškai čia nepadirbsi. Tai, kad koalicijos laikytusi ir nevyriausybines organizacijos būtų stiprios, nemaža grupė žmonių turi būti įdarbinta organizacijos ir dirbtų kaip specialistai, kaip profesionalai, savanoriškai čia nieko nepadarysi.“ (Informantas 8)</p>
	Glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas	<p>„Gal dažnesni turėtų būti susitikimai su nevyriausybėmis organizacijomis. <...> Yra ir pačios ministerijos inicijuotas pacientų forumas, kur pati ministerija pasitelkia organizacijų atstovus – tai jau čia yra pirmas toks žingsnis labai rimtas.“ (Informantas 2)</p> <p>„Turėtų būti imperatyvi nuostata visų lygių sveikatos politikos įgyvendinime – tiek savivalda, tiek ministerija – imperatyvi nuostata, kad visur dalyvautų paslaugų vartotojai, pacientai.“ (Informantas 8)</p>

9 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
	Nevyriausybinių organizacijos kompetencija ir iniciatyva	<p>„Ir šitoj vietoj manau, kad reikalingas dar vis tiek didesnis aktyvumas nuo organizacijų atstovų, į tas darbo grupes, turėtų būti kaip ir privalomas, manau, vienas iš asmenų – iš nevyriausybinių organizacijų, kurie atstovautų daugumą <...>.“ (Informantas 2)</p> <p>„Turėtų būti kiekvienoje darbo grupėje ruošiant ar įstatymo pataisą, ar panašiai, tai turėtų būti iš nevyriausybinių organizacijų asmuo.“ (Informantas 3)</p> <p>„Galbūt reikia, kad mes, nevyriausybinių organizacijos, atakuotumėm ir susivieniję į nedideles koalicijas rašytume kolektyvinius laiškus ir tiesiog prašytumėm, reikalautumėm, kad būtume įtraukti į vienas ar kitas veiklas.“ (Informantas 8)</p> <p>„Pati organizacija turi save kažkaip tai pozicionuoti, būti savo srityje tuo specialistu / asu ir labai gerai išmanyti. Tai čia, žinokit, yra pats svarbiausias dalykas, nes tikrai jeigu į Sveikatos apsaugos ministeriją nueisim ir sakysim, kad yra blogai <...> tik kelsim problemas, bet nepateiksime siūlymų, kaip tai galima keisti tai tada nieko ir nebus.“ (Informantas 4)</p> <p>„<...> kol mes dirbam visiškai visuomeniniais pagrindais, visiškai savanoriškai, tada nori nenori ta veikla kažkiek bus mėgėjiška, viena organizacija stipresnė, kuri turi didesnę patirtį, labiau motyvuotą žmogų, kitoji bus silpnesnė.“ (Informantas 7)</p> <p>„Nevyriausybines organizacijas yra, jie turi krūvą gerų ekspertų ir iš tiesų tie ekspertai galėtų kalbėti su tais profesionalais ta pačia kalba, bet aiškinant ir įvedant į politiką visus naujus dalykus.“ (Informantas 8)</p>
	Teigiamas požiūris į nevyriausybinių organizacijos veiklą	<p>„Kad tikrai tas požiūris būtų tikrai kaip į lygiavertį partnerį, ne kaip į priešą. <...> Nėra to lygiavertio požiūrio ir žiūrima nepalyginsi kaip prieš dešimt ar net prieš penkis metus, bet žiūrima kaip jau gal nebe kaip į priešą, bet kaip į trukdį.“ (Informantas 7)</p>

Vertinant informantų įvardintas veiksmingo dalyvavimo sveikatos politikoje sąlygas išskiriami vidiniai (priklausomi nuo pačios organizacijos) ir išoriniai (nulemti aplinkos) veiksniai. Pažymėtina, kad vyrauja neigiamas požiūris į nevyriausybinių organizacijų įsitraukimą į sveikatos politikos formavimą ir įgyvendinimą.

Tyrime keliant prielaidą, kad į struktūrinį vienetą susijungusios nevyriausybinių organizacijos, atstovaudamos didesnę suinteresuotųjų grupę, gali veiksmingiau įsitraukti į sveikatos politikos procesus, informantų buvo prašoma įvertinti nevyriausybinių organizacijų koalicijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes, o taip pat pasidalinti jų atstovaujamos organizacijos patirtimi šiuo klausimu (10 lentelė).

10 lentelė. Nevyriausybinių organizacijų koalicijų dalyvavimas sveikatos politikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Koalicijų dalyvavimas sveikatos politikoje	Bendrų interesų atstovavimas	<p>„Aišku, kad dalyvavimas yra svaresnis – žodis, balsas, todėl, kad kur yra maža kokia organizacija, kur narių yra tarkim šešiasdešimt ar ten šimtas, ar kur yra susivienijusi visos Lietuvos, kur narių yra koks tūkstantis. Tai balsas ir indėlis, jis tikrai yra svaresnis.“ (Informantas 2)</p> <p>„Neabejotinai didesnes galimybes turi dalyvauti. Aš manau, kad palengvina šitą bendradarbiavimą pats faktas kam yra atstovaujama. Jeigu atstovaujama yra sakysim, kad ir labai mažos sveikatos problemos dalykams visai Lietuvai, tai jau kaip sakant atstovauji visą šalį, jeigu mes atstovaujame vieno regiono didelės problemos organizaciją, tai vėl tavo šansai yra mažesni, mano supratimu, kai atstovaujamas yra visos Lietuvos interesas, tada yra didesni šansai bendradarbiavimo prasme.“ (Informantas 5)</p> <p>„Taip, balsas yra, kaip pasakyti, stipresnis, įtakos daugiau turi, bet tada iškyla organizacijos specifika <...>.“ (Informantas 6)</p> <p>„Aš galvoju taip, turi didesnes galimybes, bet tų koalicijų yra labai mažai. <...> jei susijungtų, tai yra bendrieji dalykai, nes dėl vienos ligos tai įstatymo nekeisi, ar ne, bet jeigu imkim onkologines ligas, imkim kardiologiją, imkim psichikos sveikatą – tai yra kažokie bendrieji dalykai kaip įkainiai slaugos, per Ligonių kasas paslaugų įkainiai, su sveikatos priežiūra tiesiogiai susijusios paslaugos ir slauga, ir t.t. Tai susiburia koalicija ir iš visų pusių išnagrinęjusi visus šituos klausimus duoda gatavą receptą greičiau“ (Informantas 8)</p> <p>„Galimybės skiriasi nuo ne koalicijų, nes kai mes kreipdavomės kaip vien nuo savo organizacijos, mums sakydavo, kad Jūs, šia liga sergantieji, jau ir taip daug esate pasiekę, Jums ir tas, ir tas yra kompensuojama, ir visur Jums žalia šviesa, <...> bet kai mes apsijungėme, tada mūsų iš pradžių buvo mažiau organizacijų apsijungusių, po to daugėjo, daugėjo, tai jau po kelių mėnesių mes gavome pakvietimą, o iki tol mes kreipdavomės ir sakydavome – mes norime, kad būtų įtrauktas pacientų organizacijų atstovas į darbo grupę, komisiją ar kolegiją, ar kažkur, tai mums atsakydavo – tai ką mums pakviest, kai yra keli šimtai organizacijų.“ (Informantas 9)</p> <p>„Man atrodo, kad didesnė koalicija, organizacija, turi daugiau šansų patekti į tas darbo grupes, nes ji atstovauja didesnį pacientų skaičių.“ (Informantas 3)</p>

10 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Atskirų interesų atstovavimas	<p>„Tokia koalicija tai yra tas forumas prie Sveikatos ministerijos. Buvo įsteigta kaip pacientų taryba. Tačiau asmuo, kuris vadovavo pacientų tarybai buvo šališkas ir nors turėjo atstovauti visas organizacijas, kurios įeina į pacientų tarybą, bet visose konferencijose, susitikimuose kažkokiuose, posėdžiuose ministerijose, daugiausia į pirmą vietą iškeldavo tik tai savo – tą grupę ligonių, kurią atstovavo, o kiti likdavo tik antroje, trečiojoje vietoje, arba iš viso užmiršti. Taip negalima, nes jeigu jau yra vienijanti organizacija, tai vadovas turi atstovauti visus, išgryninti bendras problemas. Jei iškelti savo – tai labai labai skaudžias problemas. O kai to nebuvo tai ta pacientų taryba tiesiog nevykdė savo pareigų, kurios buvo įstatuose parašytos.“ (Informantas 1)</p> <p>„Kai kurios nevyriausybinės organizacijos pačios eina vienos ir nenori su niekuo jungtis, nes būna užmirštos, kai nueina į bendrą krūvą su kažkuotai. Vienos yra masiškesnės nevyriausybinės organizacijos, kitos gal ten vienija labai nedaug žmonių ir turi laibai kažkokių specifinių problemų. Tai manau, kad čia nevyriausybinių organizacijų turi pati spręsti ir žiūrėti – jungtis / nesijungti, dalyvauti / nedalyvauti. Jeigu ir susijungia tai gali kažkur eiti ir dalyvauti pati – jeigu mato, kad niekas jos negirdi ir nemato.“ (Informantas 7)</p> <p>„Pas mus yra, kad iš pacientų organizacijų mes turime tik vieną vienintelę pacientų tarybą. Viskas priklauso nuo to, kokia yra tos koalicijos vidinė struktūra ir kiek jiniai įsileidžia asociacijų pas save ir girdi jų balsą <..> kitų tiesiog negirdi ar sričių nelabai ir domisi, tai ta organizacija visumos nelabai ir gali atstovauti, nes reikia žinoti pavienes. Koalicija iš esmės jiniai turėtų ieškoti bendrų sąsajos taškų ir tada visų vardu teikti siūlymus, kad tie siūlymai būtų išgirsti, tiesa? Tačiau pas mus taip nėra, o dažniausiai yra taip, kad pavienės organizacijos, be koalicijos, susivienija ir teikia kažkokių siūlymus. Visa bėda ta, kad Lietuvoje nėra stiprios pacientų organizacijos.“ (Informantas 4)</p>

Nevyriausybinės organizacijos pažymėjo dalyvavimo sveikatos politikoje koalicijų sudėtyje privalumus: galimybę atstovauti didesniai pacientų skaičiui, pozicijos svarumą bei bendrų tikslų siekimą aktualiais klausimais dalyvaujant sveikatos politikoje (pvz. darbo grupėse, komisijose). Pasak informantų, net ir tais atvejais, kai koalicija sudaroma spręsti siaurus klausimus skirtus mažai pacientų grupei (pavyzdžiui, reta liga sergančiųjų), greičiau ir efektyviau randami bendri sprendimai. Kelių nevyriausybinių organizacijų atstovai turėjo priešingą nuomonę šiuo klausimu. Pasak jų, kai kurie klausimai greičiau išsprendžiami nesant koalicijų sudėtyje (Informantai 1 ir 4). Vienas iš informantų (7) pateikė nevyriausybinių organizacijų koalicijų dalyvavimo sveikatos

politikoje vertinimą „*Teoriškai turi skirtingas galimybes dalyvauti politikoje (koalicijos ir pavienės organizacijos), praktiškai būna visai. Kartais būna, kad kelios ar tai keliasdešimt stiprių organizacijų, sudarydamos junginį, tas junginys gali būti ir mažiau stiprus, čia irgi priklauso tiek nuo pačių organizacijų, kurios yra nusiteikusios kažkokį junginį sukurti, kiek jos yra motyvuotos, palaiko, kiek jos yra suinteresuotos to junginio buvimu, kiek tinkamą atstovą išsirenka. Bet šiaip tai tas jau yra pastebėta, kad junginys, kuris atstovauja daugiau efektyvesnis yra už vienos organizacijos atstovavimą, nes tu gali kalbėti plačiau, gali kalbėti didesnio rato vardu ir tavęs negali apkaltinti, kad tau svarbūs tik tavo siauri interesai. Tačiau yra reikalingos ir tokios pavienės, atskiros, kurios gilinasi į siaurus interesus, nes tikrai jeigu pradegi gilintis į viską, tu visko neperprasi, tai yra neįmanoma, tai reikia ir to, ir to.“*

Kiti autoriai, analizavę nevyriausybinį organizacijų veiklos ypatumus, pažymėjo, kad „nors bendros nevyriausybinį organizacijų koalicijos ir veikla yra gana retas reiškinys, tačiau išanalizavus jų veiklą būtent tarpusavio bendradarbiavimas gali būti išskirtas kaip vienas pagrindinių jų veiklai įtakos turinčių veiksnių. Bendradarbiaujant tarpusavyje nevyriausybiniams organizacijoms ne tik lengviau viešinti savo veiklą, rengti bendrus projektus, keistis informacija ir patirtimi, bet ir organizuotai atstovauti bendriems interesams, bendradarbiauti su valdžios institucijomis bei veikti jų priimamus sprendimus.“ (Šilinskytė, 2013 m.)¹⁶⁹

Be to, informantų buvo prašoma įvardinti kokios pagrindinės problemos kyla nevyriausybinį organizacijų koalicijų sudėtyje dalyvaujant sveikatos politikoje. Informantas 2 nurodė „*pagrindinės problemos, tai gal būtų vis tiek – organizacija turi savo kažkokį savo vadovą, valdymo organą ir tiesiog šitoms organizacijoms didžiausias gal trukdis būtų sukontaktuoti, bet kaip šiais laikais – vis tiek technologijų amžius tai ir elektroninis paštas, ir telefonas tai puikiai leidžia. Tai šiek tiek gal būtų problema, bet ne per didžiausia. Manau, kad sukontaktuoti dėl kokio tai iškelto klausimo, suderint vienodą pozicija ir panašiai.“* Informantas 9 problema išskyrė bendros veiklos, kurios apimtys priklauso nuo koalicijos dydžio, koordinavimo sudėtingumą „*čia atitinkamai tą darbą organizuot <...> didelės būna organizacijos, daug narių ir reikia visus atstovauti, visus informuoti, visų klausimai svarbūs“.* Informantas 8 nurodė, kad koalicijų veikloje atsiranda rizika interesų konfliktams „*Pliusas tas, kad yra stipresnė jėga, o rizika yra ta, kad gali prasidėti viduj koalicijos ir kiekvienas gali bandyti iš koalicijos narių kaip sako „tempt koldrą į savo pusę“, savo problemas prastumti. Tai mes Lietuvoj dar turim išmokyti dirbti koalicijose tiesiog, mes turim matyti bendruosius dalykus ir po tuo bendruoju, po tuo skėčiu, jau paskui mes galim žiūrėti kur link ir kokias žingsniais eisim, kokie klausimai pirmi, antri, tretai. Tai mums, kaip nevyriausybiniams organizacijoms, reikia labai daug mokytis ir dirbti, bet jeigu mes neturėsime nevyriausybinių*

¹⁶⁹ Šilinskytė, Aušra. „Nevyriausybinį organizacijų išorinių ryšių ir tarpusavio bendradarbiavimo įtaka veiklos efektyvumui.“ *Viešojo politika ir administravimas* 12, nr. 4 (2013): 677-688.

organizacijos, neturėsim palaikymo iš nacionalinių programų, tai jokių koalicijų nebus.“ Nepaisant nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo asociacijose ar koalicijose, jų atstovai linkę teigti, kad individualiai gina savo atstovaujamos nevyriausybinės organizacijos interesus. Pažymėtina, kad informantas 3 pateikė kitą nuomonę, pasak jo, buvimas koalicijos sudėtyje nedaro įtakos nevyriausybines organizacijos veiklos efektyvumui „*Nežinau, man sunku kažkaip tai atsakyti, nežinau ar tai galėtų padidinti kažkokias tai problemas, tos problemos turbūt panašios ar tu dalyvautum kaip atstovas mažos kažkokios tai organizacijos, ar tu būtum atstovas kaip mūsų organizacijos, kuri jungia daug kitų organizacijų. <...> manau problemų neturėtų iškilti didesnių nei vienai pavienei kažkokiai organizacijai.*“ Informantas 5 taipogi nurodė, kad buvimas koalicijų sudėtyje nevyriausybiniams organizacijoms dalyvaujant sveikatos politikoje problemų nesukelia „*Aš manau, kad koalicijos dėl savo dydžio dalyvauti gali taip pat, viskas pareina nuo vadovo.*“

Apibendrinant teigiamus narystės koalicijose aspektus pažymėtina apie reikšmingą jos naudą. Nevyriausybiniams organizacijoms tampa prieinama aktuali informacija, atsiranda daugiau potencialių finansavimo šaltinių, be to, didėja vykdomos veiklos efektyvumas bei daroma įtaka sveikatos politikos procesuose, o taip pat formuojasi tarpusavio parama bei dalinamasi gerąja patirtimi.

3.2.4. Kliūtys, ribojančios nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje

Siekiant nustatyti teises, administracines ar kitokio pobūdžio kliūtis, ribojančias nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje, informantų buvo klausama su kokiomis pagrindinėmis kliūtimis jų organizacijos susiduria dalyvaudamos sveikatos politikoje bei prašoma išskirti, kokiose srityse kyla pagrindinės dalyvavimo sveikatos politikoje problemos. Problemų identifikavimas leis numatyti priemones, siekiant plėtoti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes.

Visi informantai vieningai sutiko, kad bendradarbiavimas priimant viešuosius sprendimus tarp valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų yra reikalingas. Informantas 2 pažymėjo, kad „<...> ribojimas pagrindinis yra vis tiek – tu bet kada ir bet kokias klausimais neprisibelsi į Sveikatos ministeriją. Turi laukti, nes tai yra valdymo organas ir vis tiek, kol paskirs tau vizitą ir kol suorganizuos kokį susitarimą, susirinkimą.“ Informantas 2 nurodė kitą kliūtį „<...> ar jeigu teikti kažkokius siūlymus, įtakoti – visi pagerinimai, remiasi į finansus ir dar yra įstatymų tvarka, visa iniciatyva gali sužlugti dėl Sveikatos ministerijos kitą kartą ir nepadarytų darbų, ir finansinių klausimų nepaskirstytų, ir taip toliau.“ Keliama prielaida, jog trūksta aiškiai apibrėžto bendradarbiavimo mechanizmo reglamentavimo tarp Sveikatos apsaugos ministerijos ir nevyriausybinių organizacijų, kuris leistų operatyviai ir sklandžiai vykdyti tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Teisės aktų derinimo tvarką reglamentuoja LR Vyriausybės 2013 m. balandžio 17 d. nutarimas Nr. 337, kuriame nurodoma, kad „asociacija ar kita nevyriausybine organizacija turi teisę ministerijai raštu pranešti, kad yra suinteresuota dalyvauti derinant tam tikrus atitinkamam ministrui pavestų valdymo sričių teisės aktų projektus, susijusius su jos veikla. Tokiu atveju atitinkami teisės aktų projektai teikiami asociacijai ar kitai nevyriausybinei organizacijai išvadoms gauti. Asociacija ar kita nevyriausybine organizacija išvadas dėl teisės aktų projektų pateikia Reglamento nustatyta tvarka.“¹⁷⁰ Šiuo nutarimu nevyriausybines organizacijos privalo vadovautis teikdamos oficialius siūlymus.

Informantas 3 pagrindine kliūtimi, su kuria susiduria jo atstovaujama organizacija dalyvaudama sveikatos politikoje, išskyrė laiko stoką – „<...> aš kiek matau ir kiek susiduriu, tai gali viena iš pagrindinių kliūčių būtų laiko stoka, nes mes kompetentingų žmonių turim, kurie išmano sveikatos politikos klausimus, reikalus, iš teisinės pusės įsigilina į įstatymus ir iš medicininės, ir iš pacientų gerovės pusės. Bet jie visi dirba savanoriškais pagrindais, dirba laisvalaikio metu, atliekamu nuo pagrindinių savo darbų, tai kiek susiduriu, tai tiesiog nespėja. Nespėja peržiūrėti iki tam tikros reikalaujamos datos dokumentų, įstatymų ar programų, ar tai

¹⁷⁰ „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo.“

patekti kažkokių pasiūlymų. Nes dar vienas dalykas, ką pastebėjau, tai SAM duoda paprastai labai trumpą laiką tai peržiūrai. Sakykim atsiunčia kažkokį dokumentą, projektą kažkokio įstatymo ir duoda labai trumpą laiką, kelias dienas, savaitę tai daugiausiai, bet dažniausiai prašo jau po kelių dienų pakomentuoti, atsiųsti pataisymus, o dokumentai dažniausiai būna labai ilgi, labai sudėtingi, labai sudėtingai teisiškai tekstas suformuluotas, reikia paskirti labai daug laiko įsigilinti, įsiskaityti, nes ten vienas kitas žodelis gali lemti tam tikros tvarkos niuansus, netgi esminius, pacientams naudingus arba nenaudingus dalykus. Nespėja tiesiog sureaguoti, perskaityti, įsigilinti.“ Ši įvardinta kliūtis (laiko stoka) nevyriausybinei organizacijai svarbi keliais aspektais. Pirma, nevyriausybines organizacijos atstovai dirba joje savanoriškais pagrindais po pagrindinio darbo, todėl nespėja laiku įvykdyti Sveikatos apsaugos ministerijos, keliamų reikalavimų (pavyzdžiui, pastabų teikimas teisės aktams). Be to, bendradarbiavimo mechanizmai nėra lanksčiai įgyvendinami vertinant iš nevyriausybinių organizacijų perspektyvos: „Mūsų organizacija pagrinde su tuo susiduria, kad trūksta laiko, trūksta žmonių ir dirbam naktim, ir stengiamės visur suspėti <...> bet manom, kad esame pasiekę nemažai, nors jeigu būtų galimybės galėtume daugiau, yra darbų kuriuos reikėtų padaryti, kuriems reikėtų skirti laiko, bet tiesiog jau fiziškai nebesugebi. Vis dar nesam lygiaverčiai partneriai, dar žiūrима šiek tiek kaip ne į partnerius, o kaip į trukdžius, bet bent jau ne kaip į priešus, nors pasitaiko, kad ir kaip į priešus žiūri.“ (Informantas 7). Informantas 4 kliūtimi nurodė informacijos mainų stoką „Informacijos stoka – iš pačios Sveikatos apsaugos ministerijos.“ Tuo tarpu informantas 8 įvardino, kad dėl specifinės veiklos vykdymo srities organizacija nenoriai įtraukiama į bendradarbiavimo procesus „Mes galbūt susiduriame su ta mums uždėta stigma, <...> tai mums visą laiką sako, kad Jūs turėtumėt dirbti tik su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kas yra klaidinga nuostata <...> klausimai kažkaip tai paskęsta kaip Bermudų trikampyje, tarp švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos, <...> čia yra didžiausia bėda ir mūsų sunkumas.“ Dauguma Informantų veiksmingo bendradarbiavimo kliūtimi nurodė laiko stoką, tačiau nebuvo aiškiai įvardintos priežastys – ar bendradarbiavimo kliūtys kyla dėl neišvystyto tarpinstitucinio bendradarbiavimo mechanizmo, ar dėl susiformavusios ydingos bendradarbiavimo praktikos.

Informantai pateikė abstrakčius atsakymus, kai buvo paprašyti įvardinti pagrindines sritis, kuriose kyla pagrindinės dalyvavimo sveikatos politikoje problemos. Informantas 2 pažymėjo „<...> pagrindinė problema tai sveikatos politiką įtakoti <...>“. Informantas 4 konkrečių sričių neišskyrė, bet nurodė „Vieninteliai sunkumai yra tie, kad priimami sprendimai, kurie mums yra nepalankūs, jie yra nutolę nuo pacientų poreikių. Nes vienas dalykas yra pati politika, kuri ir nulemia, bet paminėtas yra žmogus. Kai kuriais atvejais tai liūdina, kad politiniai sprendimai pacientams situacijos negerina, gal netgi ir kai kuriais atvejais ir blogina. Kartais trūksta politinės valios, kad sprendimai judėtų greičiau, <...> labai lėtas iš tikrųjų procesas.“ Informantas 5 pažymėjo „Čia be

abejo mes susiduriame su tais vadybiniais dalykais, nes nevyriausybinės organizacijos daugumoje yra savanorišku principu, tai yra nemokamos pozicijos, neapmokama veikla, <...>, pacientų draugijų administratoriai arba administracinis biuras, mano giliu įsitikinimu, turėtų būti gaunantis finansavimą ir dirbantis savo darbą, o tada kai pacientų bet kuri organizacija, kuri dirba tik laisvanorišku principu, nors aišku dabar yra galimybės, projektų rašymas, dar kažkokie tai finansavimo šaltiniai, bet ir juos gauti, susitvarkyti, reikalinga profesionaliai atlikti projekto apipavidalinimas, parašymas, pristatymas. <...> Prima trūksta profesionalių įgūdžių, reikalinga pagalba iš šalies ir jiems reikalinga – pagaliau žmogus negali savo viso laisvalaikio paaukoti visuomeninei veiklai, nebus tada rezultato. Jis aišku gali, bet nebus tada rezultato tokio, kokio mes norėtume. Mes norėtume matyti žmones – pacientų organizacijų atstovus, labiau įtrauktus į sveikatos politikos formavimą, bet tam reikia turėti, tas kuris atstovaus pacientų organizaciją arba tie, kurie atstovaus, jie turi turėti tam laiko sudalyvauti sakysime, tai ženkliai geriau vyksta tada šitie procesai.“ Informantas 8 nurodė „Aš galvoju imant konkrečiai mūsų organizaciją, tai mes esam per daug agresyvi organizaciją ir mūsų privengia truputėlį.<...>.“

Nepaisant to, kad veiksmingas nevyriausybių organizacijų, atstovaujančių pacientų interesus, dalyvavimas sveikatos politikoje reikšmingas pacientams bei valdžios institucijoms, priimančioms politinius sprendimus, tačiau pagrindinės dalyvavimo sveikatos politikoje problemos kyla iš dviejų šaltinių – valdžios institucijų ir nevyriausybių organizacijų. Nevyriausybinėms organizacijoms, veikiančioms savanoriškais pagrindais, sudėtinga efektyviai atlikti funkcijas turint ribotus finansinius ir žmogiškuosius išteklius, o neišvystyti bendradarbiavimo mechanizmai sukelia kliūtis veiksmingai dalyvauti sveikatos politikoje.

IŠVADOS

1. Nors Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimais ir ministrų įsakymais patvirtinti teisės aktai sudaro prielaidas nevyriausybinėms organizacijoms aktyviai dalyvauti sveikatos politikoje, tačiau juose nėra aiškiai apibrėžtos viešojo administravimo institucijų ir nevyriausybinių organizacijų tarpinstitucinio bendradarbiavimo procedūros bei nustatyti įpareigojimai.
2. Atsižvelgiant į nevyriausybinių organizacijų veiklos patirtį ir įsitraukimo aktyvumą, jų dalyvavimą sveikatos politikoje galima priskirti konsultavimo ir partnerystės lygiams. Pagrindinės nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje formos – dalyvavimas darbo grupių, komitetų ir tarybų veikloje, suinteresuotų atstovų pasitarimuose, išvadų dėl teisės aktų projektų teikimas. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje negalima priskirti galios suteikimo (aukščiausiam) dalyvavimo lygiui, kai daroma įtaka priimant sprendimus sveikatos politikos klausimais.
3. Nustatytos nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės: dalyvavimas bendradarbiavimo platformoje – pacientų forume, valstybės valdymo institucijų suformuotų komitetų, darbo grupių, komisijų, o taip pat stebėtojų tarybų, įsteigtų sveikatos priežiūros įstaigose ir kitų darbo organų veikloje, narystė nevyriausybinių organizacijų asociacijose ir koalicijose, sveikatos srities projektų rengimas ir įgyvendinimas. Tačiau nevyriausybinių organizacijų dalyvavimui sveikatos politikoje reikalingos šios sąlygos: finansavimo, glaudaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo, nevyriausybinių organizacijų kompetencijos bei efektyvaus atstovavimo.
4. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje riboja vidinės ir išorinės kliūtys: riboti finansiniai ir žmogiškieji ištekliai, sklindaus bendradarbiavimo ir dialogo stoka.

REKOMENDACIJOS

Nevyriausybiniams organizacijoms

- Siekiant efektyviai atstovauti bendrus interesus ir įsitraukti į sveikatos politikos procesus aktyviau bendradarbiauti tarpusavyje ir jungtis į nevyriausybinių organizacijų koalicijas, kurių veikloje aiškiai apibrėžiamos kiekvienos nevyriausybinių organizacijos atsakomybės.
- Organizuoti bendrus renginius, pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų vadovų ar pirmininkų pasitarimus, kurių metu aptariamos aktualijos, dalijamasi gerosios praktikos pavyzdžiais.
- Nuolat sekti LR Sveikatos apsaugos ministerijos pateikiamą informaciją apie planuojamus posėdžius, nagrinėjančius nevyriausybiniams organizacijoms aktualius klausimus ir aktyviai juose dalyvauti.
- Nevyriausybiniams organizacijoms, atstovaujančioms pacientus, sukurti vieningą duomenų bazę su vieša prieiga aktualiai informacijai kaupti ir sisteminti.
- Nevyriausybiniams organizacijoms, įvertinus problemas su kuriomis jos susiduria, imtis jų sprendimo priemonių.
- Bendradarbiauti su privataus sektoriaus organizacijomis įgyvendinant bendrus projektus, siekiant efektyviau vykdyti veiklą ir vystyti jos plėtrą.

Sveikatos apsaugos ministerijai

- Taikyti efektyvias bendradarbiavimo ir komunikacijos priemones su nevyriausybiniomis organizacijomis ar jų koalicijomis. Skleisti informaciją apie vykdomą bendradarbiavimo veiklą ir įsitraukimo į ją galimybes.
- Įtraukti nevyriausybinių organizacijų atstovus į sprendimų priėmimo procesus, remiantis subsidarumo, pariteto ir lygiateisiškumo principais. Taikyti efektyvesnius įtraukimo į sveikatos politikos procesus įrankius.
- Teisės aktu reglamentuoti bendradarbiavimo su nevyriausybiniomis organizacijomis procedūrą.
- Skatinti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos srities projektuose, skleidžiant informaciją apie galimybę teikti paraišką dėl projektų finansavimo bei plečiant vykdomų projektų spektrą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Knygos ir vadovėliai:

1. Bitinas, Bronislovas, Rupšienė, Liudmila ir Žydžiūnaitė, Vilma. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
2. Chari, Raj, Hogan, John, and Murphy, Gary. *Regulating Lobbying: a Global Comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010.
3. Coulter, Angela, Parsons, Suzanne and Askham, Janet. *Where are the patients in decision-making about their own care?* Copenhagen: World Health Organization, 2008.
4. Gineitienė, Dalia ir Domarkas, Vladislavas. *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms*. Kaunas: Technologija, 2000.
5. Young, Scott. T. and Dhanda, Kathy. *Sustainability: Essentials for Business*. United States of America: SAGE Publications, 2013.
6. Jankauskas, Algimantas. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2007.
7. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis leidimas*. Šiauliai: Liucijus, 2002.
8. Keinys, Stasys. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.
9. Krupavičius, Algis ir Lukošaitis, Alvidas. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
10. Lane, Jan Erik. *Viešasis sektorius. Sąvokos, modeliai ir požiūriai*. Vilnius: Margi raštai, 2001.
11. Lewis, David and Kanji, Nazneen. *Non-Governmental Organizations and Development*. London: Routledge, 2009.
12. *Lietuvos Respublikos Konstitucija: oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2013 m. rugsėjo 16 d.* Kaunas: Judex spauda, 2013.
13. Lindblom, Charles ir Woodhouse, Edward. *Politikos formavimo procesas*. Vilnius: Algarvė, 1999.
14. Navagrockienė, Jūratė. *Politikos mokslų pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
15. Norris, Pippa. *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
16. Parsons, Wayne. *Viešoji politika. Politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

17. Rakučevičius, Romaldas. *Politologijos žodynas – žinynas*. Vilnius: Žygimantų spaustuvė, 2003.
18. Riekašius, Remigijus. *Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011.
19. Stone, Deborah. *Viešosios politikos paradoksai: sprendimų priėmimo menas politikoje*. Vilnius: Eugrimas, 2004.
20. Svetikienė, Dovilė. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2013.
21. Šimašius, Remigijus. *Ne pelno organizacijos*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
22. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
23. Vadapalas, Vilenas ir Jočienė, Danutė. *Nevyriausybinės organizacijos tarptautinėje ir Europos sąjungos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

Elektroninės knygos:

1. Clark, John. *The Relationship Between the State and the Voluntary Sector*. (1993). Žiūrėta 2014 07 19. http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1993/10/01/000009265_3961005_082045/Rendered/PDF/multi_page.pdf.
2. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. *Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas. Dalyvavimas viešajame valdyme, sprendimų priėmimas ir viešųjų paslaugų teikimas. Metodika*. Vilnius: Kriventa, 2013. Žiūrėta 2014 10 10. http://www.3sektorius.lt/docs/Knygelepilna_2013-12-18_11:06:27.pdf.
3. Zinnbauer, Dieter. *The role of investors in strengthening corporate integrity and responsibility iš Transparency International Global Corruption Report: Corruption and the Private Sector*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. Žiūrėta 2014 09 09. http://www.financialtransparency.org/wp-content/uploads/2015/04/Global_Corruption_Report_2009_170909_2_web_2011.pdf
4. Weitz-Shapiro, Rebecca and Winters, Matthew S. *Political Participation and Quality of Life*. Columbia University, 2008. Žiūrėta 2014 11 28. <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubwp-638.pdf>.
5. World Health Organization. *The role of civil society in health*. 2001. Žiūrėta 2015 07 20. http://www.who.int/civilsociety/documents/en/alliances_en.pdf?ua=1.

Teisės aktai:

1. „Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. CM/REC (2007)14 dėl nevyriausybinų organizacijų teisinio statuso Europoje“. Žiūrėta 2015 09 21. <http://www.socmin.lt/lt/nevyriausybinu-organizaciju-sektorius/teises-aktai-845.html>.
2. „Europos vietos savivaldos chartija.“ *Valstybės žinios* 82, nr. 2418 (1999).
3. „Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 25, nr. 745 (2004).
4. „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 12, nr. 296 (1993).
5. „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 41, nr. 991 (1995).
6. „Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 32, nr. 787 (1996).
7. „Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymas.“ Žiūrėta 2015 10 03. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d1e6be90747611e3b675ad30753d4b1b>.
8. „Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 1, nr. 5 (1998).
9. „Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 86, nr. 4142 (2011).
10. „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Seimo nutarimo „Dėl nacionalinės sveikatos tarybos nuostatų patvirtinimo“ priedėlio pakeitimo“. *Valstybės žinios* 80, nr. 3226 (2007).
11. „Lietuvos Respublikos Seimo statutas.“ *Valstybės žinios* 15, nr. 249 (1994).
12. „Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl nevyriausybinų organizacijų, dalyvaujančių sveikatos stiprinimo veikloje, skatinimo programos patvirtinimo“. Žiūrėta 2015 02 06. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0fb2eca09a2111e499beb9b939badf67>
13. „Lietuvos Respublikos Teisėkūros pagrindų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 110, nr. 5564 (2012).
14. „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2015 m. kovo 6 d. įsakymo Nr. 1V-164 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos prioritetų įgyvendinimo priemonių įgyvendinimo plano ir nacionalinių stebėsenos rodiklių skaičiavimo aprašo patvirtinimo“ pakeitimo.“ Žiūrėta 2015 04 06. <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/82492d401f1b11e586708c6593c243ce>.
15. „Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 60, nr. 1945 (1999).

16. „Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 68, nr. 1633 (1996).
17. „Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 55, nr. 1049 (1994).
18. „Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 18, nr. 400 (1995).
19. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012 – 2020 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 22, nr. 1009 (2012).
20. EU Council. Recommendation (2000) No. 5 on development of structures for citizen and patient participation in the decision making process affecting health care. EU Documents. 2000.
21. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. CM/REC (2007)14 „Dėl nevyriausybinių organizacijų teisinio statuso Europoje.“ (2007). Žiūrėta 2015 02 04. <http://www.socmin.lt/lt/neyriausybinu-organizaciju-sektorius/teises-aktai-845.html>.
22. Lietuvos Respublikos Finansų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, nevyriausybinių organizacijų subsidijų schemos finansavimo ir įgyvendinimo Lietuvoje taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 81, nr. 3996 (2011).
23. „Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų įstatymo projektas.“ (2013). Žiūrėta 2014 08 08. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=447007&p_query=&p_tr2=2.
24. „Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro įsakymas. „Dėl savanoriškos veiklos išlaidų kompensavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 94, nr. 4451 (2011).
25. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo.“ *Valstybės žinios* 144, nr. 7430 (2012).
26. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ *Valstybės žinios* 63, nr. 1238 (1994).
27. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų įstatymo projekto Nr. XIIP-493“. *Valstybės žinios* 73, nr. 3668 (2013).
28. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių.“ *Valstybės žinios* 38, nr. 1784 (2010).
29. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl ne pelno organizacijų (įmonių) įstatų pagrindinių nuostatų patvirtinimo“ *Valstybės žinios* 21, nr. 628 (1992).

Straipsniai ir tyrimai:

1. Arnstein, Sherry R. „*A ladder of citizen participation.*“ Žiūrėta 2015 10 14. <https://www.planning.org/pas/memo/2007/mar/pdf/JAPA35No4.pdf>.
2. Casey, John. „Third sector participation in the policy process: a framework for comparative analysis.“ *Policy & Politics* 32, no. 2 (2004). 241-257.
3. European Commission. Eurobarometer Qualitative Study. *Patient involvement*. Aggregate Report, (2012).
4. Europos Bendrijų Komisija. *Kartu sveikatos labui, 2008–2013 m. ES strateginis požiūris. Baltoji knyga*. Briuselis, (2007).
5. Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai. *Sprendimų poveikio vertinimo kokybės, konsultacijų su visuomene ir interesų grupėmis būdų ir veiksmingumo analizė*. (2009). Žiūrėta 2014 09 08. http://www.ukmin.lt/uploads/documents/Geresnis%20reglamentavimas/Ataskaitos/SPPV%20ataskaita/SPPV_konsult_tyrim_galut_atask%5B1%5D.pdf.
6. Imbrasaitė, Jūratė. „Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje.“ *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (2002): 81-89.
7. International Alliance of Patients' Organizations. „Guidelines for Patient Involvement.“ (2009).
8. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. „Ekspertizė. Dėl LR Teisėkūros pagrindų įstatymo projekto (Nr. 10-1451-01)“. (2010). Žiūrėta 2014 08 25. <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/bendroji-ekonomine-politika/ekspertize-del-lr-teisekuros-pagrindu-istatymo-projekto-nr10-1451-01/lrinka>.
9. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. „Nevyriausybinių sektoriaus institucinio tvarumo, savanorių įtraukimo, tarpusavio bendradarbiavimo, indėlio į šalies ūkio augimą ir galimybių plėtojimo tyrimo ataskaita.“ (2011). Žiūrėta 2014 08 14. http://www.socmin.lt/public/uploads/747_nvo_sektoriaus_tyrimas.pdf.
10. Neverauskas, Bronius ir Tījūnaitienė Rīgita. „Public Participation in City Governance Decision-Making: Theoretical Approach.“ *Inžinerinė ekonomika*, 4 (2007): 27-35.
11. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis.“ (2006). Žiūrėta 2014 10 28. http://www.3sektorius.lt/forum9/lt/docs/researches/lietuvos_nevyriausybiniu_organizaciju_bendradarbiavimas_su_valstybes_ir_savivaldybiu_institucijomis_bei_istaigomis.pdf.

12. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Nacionalinės nevyriausybių organizacijų tarybos sukūrimo studija.“ Vilnius, 2009. Žiūrėta 2015 09 28. http://www.3sektorius.lt/docs/NVO_taryba_studija_2013-03-20_15:28:59.pdf.
13. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. „Valstybės ir savivaldybių valdymo institucijų finansinė parama nevyriausybinėms organizacijoms. Vertinimai ir tendencijos.“ (2006). Žiūrėta 2014 09 22. http://www.3sektorius.lt/docs/valstybes_ir_savivaldybiu_valdymo_instituciju_finansine_parama_nevyriausybinems_organizacijoms_vertinimai_ir_tendencijos2006_2013-01-17_15_30_35.pdf.
14. NVO teisės institutas. „NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai. Sektorių bendradarbiavimą reglamentuojančių teisės aktų studija ir rekomendacijos NVO tarybų reglamentavimui nacionaliniame bei savivaldos lygmenyje.“ Žiūrėta 2015 10 15. http://www.3sektorius.lt/docs/NVOti_TYRIMAS_2015-03-26_11:08:32.pdf.
15. NVO teisės institutas. NVO koncepcija Lietuvoje. Žiūrėta 2015 08 03. http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_1_koncepcija.pdf.
16. NVO teisės institutas. Viešosios įstaigos kaip NVO. Žiūrėta 2015 10 21. http://www.nvoteise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_2_VsI.pdf.
17. Pilietinės visuomenės institutas. „Valdžios ir nevyriausybinių sektorių bendradarbiavimo viešosios politikos sprendimų priėmimo procese stiprinimo tyrimas.“ 2015. Žiūrėta 2015 10 18. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/08/VRM-tyrimo-ataskaita_final.pdf.
18. Pilietinės visuomenės institutas. Pilietinės galios indeksas 2012. (2013). Žiūrėta 2015 04 18. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/06/PILIETINES-GALIOS-INDEKSAS-2012-M.final_.150.pdf.
19. Pilietinės visuomenės institutas. Pilietinės galios indeksas. (2008). Žiūrėta 2014 08 02. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/08/pgi_2008_spaudai.pdf.
20. Šilinskytė, Aušra. „Nevyriausybių organizacijų išorinių ryšių ir tarpusavio bendradarbiavimo įtaka veiklos efektyvumui.“ *Viešoji politika ir administravimas* 12, nr. 4 (2013): 677-688.
21. Šilinskytė, Aušra. „Nevyriausybių organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 12, nr. 2 (2013): 326–338.
22. Šimašius, Remigijus. „Ne pelno organizacijos ir jų reglamentavimas.“ (2006). Žiūrėta 2014 12 11. <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Ne-pelno-organizacijos-ir-ju-reglamentavimas.pdf>.

23. Šimašius, Remigijus. *Ne pelno organizacijų ekonominės veiklos teisinio reglamentavimo problemos.* (2003). Žiūrėta 2014 12 06. <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/NPOekonomineveikla2003.pdf>.
24. Tījūnaitienė, Rigita and Bersėnaitė Jurgita. „Citizens’ Intentions to Participate in Civil Society Organisations.“ *Engineering Economics* 22, no. 2 (2011): 165-174.
25. Tījūnaitienė, Rigita ir Damkuvienė, Milda. „Visuomenės dalyvavimo koncepcijos: teorinė prieiga.“ *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1, nr. 17 (2010): 125-132.
26. Tījūnaitienė, Rigita, ir Balčiūnas, Sigitas. „Individualistic Motivation of Citizens Participating in Civil Society Organizations.“ *Inžinerinė ekonomika* 21, nr. 4 (2010): 408-416.
27. Tījūnaitienė, Rigita, Neverauskas, Bronius ir Balčiūnas Sigitas. „Motivation Expression of Citizen Participation in Organizations of Citizen Society.“ *Engineering economics* 1, no. 61 (2009): 65-74.
28. Valionis, Artūras. „Socialinių ir politinių vertybių kaita Lietuvoje 1990-1999 metais: adaptavimasis fragmentiškoje tikrovėje.“ *Kultūrologija* 6, (2000): 324-349.
29. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras Vilmorus. „Nevyriausybinių organizacijų žinomumas ir savanoriška veikla. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa.“ (2012). Žiūrėta 2014 12 08. www.3sektorius.lt/docs/Ataskaita_NVO_zinomumas_santrauka_2013-01-17_16_00_05.pdf.
30. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras Vilmorus. „Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa 2006 m. birželio 8 - 11 d. „Pasitikėjimas valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis“. (2006).
31. Žalimienė, Laimutė ir Rimšaitė, Eglė. „Nevyriausybinių organizacijų metamorfozės – nuo labdaringos pagalbos vargšams XVIII amžiuje iki socialinių paslaugų rinkos dalyvio šiuolaikinėje visuomenėje.“ *Socialinis darbas* 6, nr. 1 (2007): 83–95.
32. Žiliukaitė, Rūta. „Quantitative growth of the NGO sector in Lithuania: when the number of organizations increases without significant effects on participation level“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1, nr. 30 (2012): 242-257.

Interneto šaltiniai:

1. „Recommendations on enhancing the participation of associations in public decision-making processes“. Vienna, 15-16 April 2015. Žiūrėta 2015 09 16. <http://www.osce.org/pc/151631?download=true>.

2. Centrinė projektų valdymo agentūra. Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programa. Žiūrėta 2015 09 14. <http://www.cpva.lt/lt/veikla/paramos-administravimas/lietuvos-ir-sveicarijos-bp/sveicarijos-programa.html>.
3. Council of Europe. *Civil participation in the decision – making process. The code of good practice*. Žiūrėta 2014 09 08. <http://www.mucof.se/sites/default/files/Codebrochure.pdf>.
4. European Commission. *The EU Health Policy Forum*. Žiūrėta 2015 10 02. http://ec.europa.eu/health/interest_groups/eu_health_forum/policy_forum/index_en.htm.
5. Kilpatrick, Dean. *Definitions of Public Policy and the Law*. Žiūrėta 2015 03 11. <https://www.musc.edu/vawprevention/policy/definition.shtml>.
6. Lietuvos pacientų forumo nuostatai. Žiūrėta 2014 08 02. <http://old.sam.lt/go.php/Pacientu-forumas36353219>.
7. Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba. Žiūrėta 2014 08 02. <http://www.pacientutaryba.lt/lt/apie-lpoat>.
8. Lietuvos pacientų organizacijų atstovų tarybos narių sąrašas. Žiūrėta 2014 08 15. http://www.pacientutaryba.lt/lt/images/lpoat_organizaciju_sarasas_2014-08-14.pdf.
9. Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugija. *Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio judėjimo kilmė ir istorija*. Žiūrėta 2014 08 05. <http://www.redcross.lt/lt/apie-mus/istorija>.
10. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Nevyriausybinų organizacijų fondas*. Žiūrėta 2015 09 16. <http://www.finmin.lt/web/finmin/ch/parama/subsidijos/nvo>.
11. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Šveicarijos paramos sritys ir formos*. Žiūrėta 2015 09 14. http://www.finmin.lt/web/finmin/ch/parama/sritys_formos.
12. Lietuvos Respublikos nuolatinė atstovybė prie Europos Tarybos. *Tarptautinių nevyriausybinų organizacijų konferencija*. Žiūrėta 2015 10 02. <https://mission-ce.mfa.lt/mission-ce/lt/lietuva-ir-europos-taryba/kitos-et-institucijos/tarptautiniu-nevyriausybinu-organizaciju-konferencija>.
13. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *NVO ir bendruomenių plėtros veiksmų planas*. Žiūrėta 2015 09 28. <http://www.socmin.lt/lt/nevyriausybinu-organizaciju-sektorius/nvo-ir-bendruomeniu-3yxv.html>.
14. Lietuvos statistikos departamentas. *Narystės organizacijų narių skaičius metų pabaigoje*. (2015). Žiūrėta 2015 09 14. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ebc3ae7b-266e-4fe5-9b0b-f0aedb256b86>
15. LR Sveikatos apsaugos ministerijos ir Lietuvos Pacientų asociacijų atstovų susitarimas dėl pacientų forumo įsteigimo. 2013 m. birželio 4 d. Nr. 22 – 10. Vilnius. Žiūrėta 2014 08 02. <http://old.sam.lt/go.php/Pacientu-forumas36353219>.

16. National Audit Office. *What are third sector organisations and their benefits for commissioners?* Žiūrėta 2015 07 03. <http://www.nao.org.uk/successful-commissioning/introduction/what-are-civil-society-organisations-and-their-benefits-for-commissioners/>.
17. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. Žiūrėta 2015 01 18. <http://www.3sektorius.lt/>
18. Political Culture and Public Opinion. Political Participation. Žiūrėta: <http://www.sparknotes.com/us-government-and-politics/political-science/political-culture-and-public-opinion/section4.rhtml>
19. Principles Governing Relations with Nongovernmental Organizations. Žiūrėta 2015 07 22. <http://www.who.int/civilsociety/relations/principles/en/>.
20. World Health Organization. *Trade, foreign policy, diplomacy and health. Civil Society.* Žiūrėta 2015 09 07. <http://www.who.int/trade/glossary/story006/en/>.
21. Žaltauskas, Martinas. NVO sektoriaus stiprinimo ir plėtros gairės 2013-2015. (2013). Žiūrėta 2014 07 04. www.3sektorius.lt/docs/48_2013-03-13_16:58:08.ppt.

Konferencijos medžiaga:

1. Augustinienė, Vida. „Lietuvos pacientų organizacijų atstovų tarybos vaidmuo ir iššūkiai Lietuvos sveikatos sistemoje.“ Pranešimas konferencijoje Lietuvos pacientų organizacijų vaidmuo ir teisės sveikatos sistemoje, Vilnius: 2014, birželio 3.
2. Heintz, Stephen. „The Role of NGOs in Modern Societies and an Increasingly Interdependent World.“ Annual Conference of the Institute for Civil Society, Zhongshan University, China: 2006.

Jasaitytė R. *Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje / Sveikatos politikos ir vadybos magistro baigiamasis darbas*. Vadovė dr. G. Petronytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2015.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame vertinamas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje. Pirmoje dalyje analizuojamas nevyriausybinių organizacijų politinis dalyvavimas, jų bendradarbiavimo su valdžios institucijomis ypatumai, o taip pat nevyriausybinių organizacijų veikla, teisinis reglamentavimas ir dalyvavimas sveikatos politikoje. Antroje dalyje vertinamas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygis, dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės ir kliūtys.

Pagrindiniai žodžiai: sveikatos politika, nevyriausybinių organizacijų politinis dalyvavimas, nevyriausybinė organizacija.

Jasaitytė R. *Participation of non-governmental organization in health policy* / Health Policy and Management master thesis. Supervisor dr. G. Petronytė. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Department of Policy and Management, 2015.

ANNOTATION

This Master thesis assess the participation of the non-governmental organizations in health policy. The first part is analyzing the political participation of the non-governmental organizations, the attributes of the cooperation with the authorities and the legal regulation and involvement of the non-governmental organizations in health policy. In the second part, the level of participation of the non-governmental organizations participation in health policy is assessed as well as the opportunities and obstacles of the aforementioned participation.

Key words: Health Policy, Political Participation of non-governmental organizations, non-governmental organization.

Jasaitytė R. *Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje / Sveikatos politikos ir vadybos magistro baigiamasis darbas*. Vadovė dr. G. Petronytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2015.

SANTRAUKA

Nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių suinteresuotųjų, tarp jų pacientų, interesus, dalyvavimas sveikatos politikoje turi vis didesnę įtaką sprendžiant įvairias sveikatos srities problemas, tačiau ribotas jų įtraukimas į sveikatos politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus.

Tyrimo objektas – nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas sveikatos politikoje.

Tyrimo dalykas – nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje vertinimas.

Darbo tikslas – išanalizuoti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje.

Darbo uždaviniai: nustatyti teisinės nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje prielaidas; išanalizuoti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygį; ištirti nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybes ir nustatyti kliūtis, ribojančias nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, teisės aktų ir dokumentų analizė, kokybinis tyrimas, taikant pusiau struktūrizuotą interviu metodą.

Rezultatai. Išanalizavus nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą sveikatos politikoje pažymėtina, kad sudarytos teisinės prielaidos nevyriausybinėms organizacijoms aktyviai dalyvauti sveikatos politikoje, tačiau teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžti viešojo administravimo institucijų ir nevyriausybinių organizacijų tarpinstitucinio bendradarbiavimo mechanizmai. Nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje negalima priskirti galios suteikimo (aukščiausiam) dalyvavimo lygiui, kai daroma įtaka priimant sprendimus sveikatos politikos klausimais. Pagrindinės nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje formos – dalyvavimas darbo grupių, komitetų ir tarybų veikloje, suinteresuotų atstovų pasitarimuose, išvadų dėl teisės aktų projektų teikimas.

Išvados. Sudarytos nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės, tačiau dalyvavimo lygis išlieka nepakankamas dėl ribotų finansinių ir žmogiškųjų išteklių, sklandaus bendradarbiavimo ir dialogo stokos.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje analizuojamas nevyriausybinių organizacijų politinis dalyvavimas, jų bendradarbiavimo su valdžios institucijomis ypatumai, o taip pat nevyriausybinių organizacijų veikla, teisinis reglamentavimas ir dalyvavimas sveikatos politikoje. Antroje dalyje vertinamas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo sveikatos politikoje lygis, dalyvavimo sveikatos politikoje galimybės ir kliūtys.

Jasaitytė R. Participation of non-governmental organization in health policy/ Health Policy and Management master thesis. Supervisor dr. G. Petronytė. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Department of Policy and Management, 2015.

SUMMARY

The participation of non-governmental organizations representing the interested parties, including patients in health policy, has an increasing impact in addressing a variety of health problems. However, their involvement in health policy making and implementation processes is limited.

The object of current research – non-governmental organizations participation in health policy.

Research item – the evaluation of the participation of the non-governmental organizations in health policy.

The aim of the research – to analyze the non-governmental organizations participation in health policy.

Research objectives: to determine the legal assumptions of non-governmental organizations participation in health policy; to analyze the level of participation of the non-governmental organizations in health policy; to investigate the access and barriers restricting the participation of non-governmental organizations in health policy.

Research methods: analysis of the academic literature, legal documentation, and the qualitative study using semi-structured interview method.

Results: After analyzing the participation of non-governmental organizations in health policies, it should be noted, that there are legal pre-conditions for the active participation of the non-governmental organizations. However, the law does not clearly define the cooperation mechanisms between public administration and non-governmental organizations. Thus, the participation of non-governmental organizations in health policy can not be attributed the empowerment (highest) level of participation, when the influence on the decision-making on the issues of health policy is being made. The main forms of participation of non-government organizations in health policy are: participation in working groups, committees, and councils; stakeholders meetings and the submission of the conclusions on the legislative provision drafts.

Findings. There are opportunities for the non-governmental organizations to participate in health policy, however, the level of participation remains insufficient due to limited finances and human resources, smooth cooperation and a lack of dialogue.

Structure: The paper consists of two main parts. The first part is analyzing the political participation of the non-governmental organizations, the attributes of the cooperation with the authorities and the legal regulation and involvement of the non-governmental organizations in health policy. In the second part, the level of participation of the non-governmental organizations participation in health policy is assessed as well as the opportunities and obstacles of the aforementioned participation.

PRIEDAS

Klausimynas

1. Jūsų nuomone, kaip (kokiais būdais) nevyriausybinės organizacijos gali įsitraukti į sveikatos politiką?
2. Kokia Jūsų atstovaujamos NVO patirtis dalyvaujant darbo grupių veikloje sveikatos politikos klausimais?
3. Jūsų nuomone, koks NVO atstovo dalyvavimo darbo grupėje indėlis galutiniam rezultatui?
4. Kaip vertinate NVO dalyvimą sveikatos politikoje?
5. Kokios pagrindinės SAM ir Jūsų atstovaujamos NVO bendradarbiavimo formos? Kokios reikalingos sąlygos lygiaverčiam bendradarbiavimui tarp SAM ir nevyriausybių organizacijų?
6. Kokiomis formomis Jūsų atstovaujama organizacija bendradarbiauja su kitomis organizacijomis?
7. Kokiose srityse vyksta aktyviausias NVO bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis?
8. Jūsų nuomone, įvardinkite kokios yra NVO dalyvavimo galimybės sveikatos politikoje?
9. Kaip vertinate NVO galimybes dalyvauti sveikatos politikos formavime?
10. Kaip vertinate NVO galimybes dalyvauti sveikatos politikos įgyvendinime?
11. Kokios sąlygos reikalingos, kad nevyriausybinė organizacija galėtų sėkmingai dalyvauti sveikatos politikoje?
12. Kaip vertinate NVO koalicijų galimybes dalyvauti sveikatos politikoje? Kokia Jūsų atstovaujamos organizacijos patirtis šiuo klausimu?
13. Su kokiomis problemomis susiduriama NVO koalicijoms dalyvaujant sveikatos politikoje?
14. Su kokiomis pagrindinėmis kliūtimis Jūsų organizacija susiduria dalyvaudama sveikatos politikoje?
15. Kokiose srityse kyla pagrindinės dalyvavimo sveikatos politikoje problemos?